

33

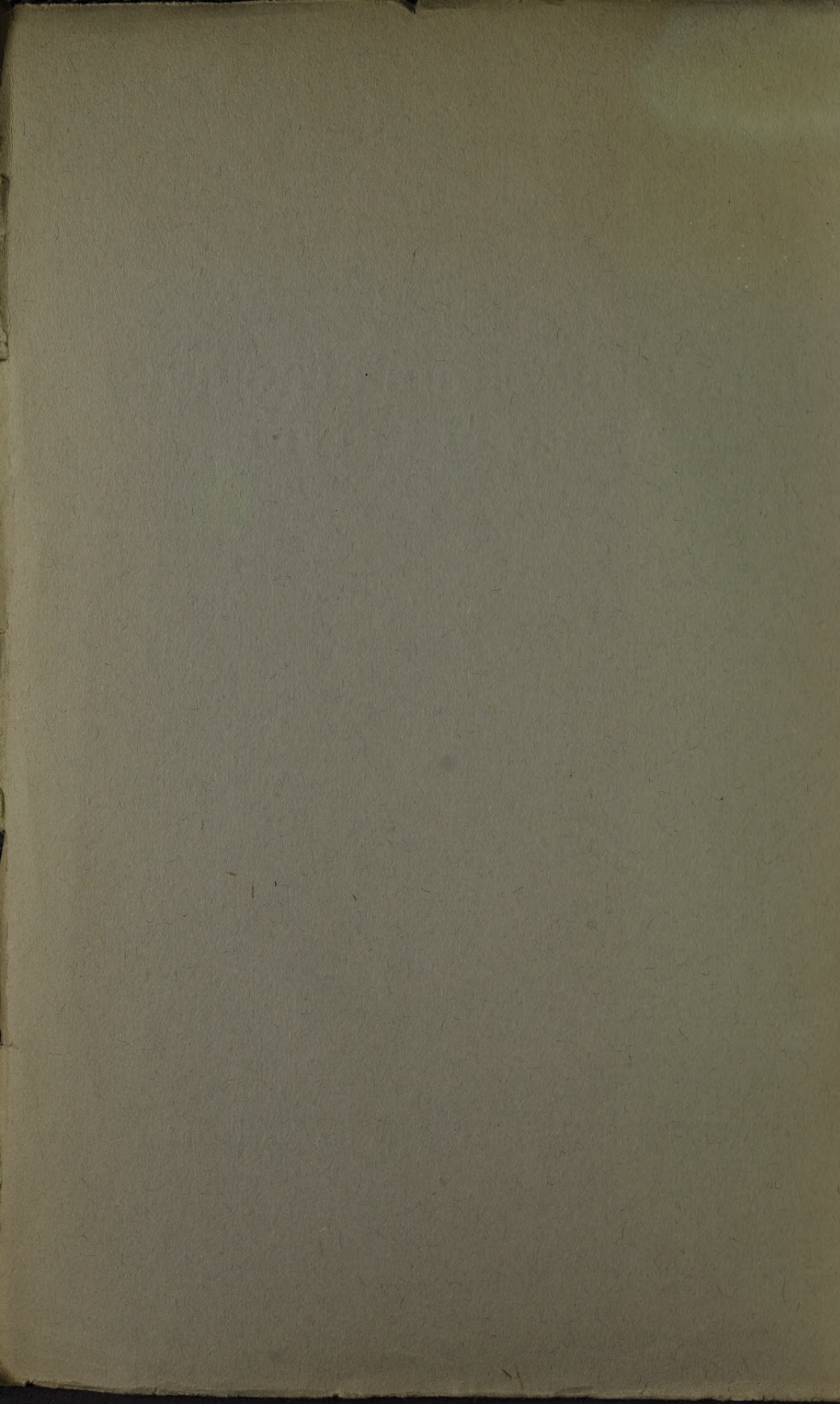
1250

Priv. docents Ed. Balodis

Modernās kooperācijas priekšteči Latvijā

Rīgā, 1930

Latvijas Kooperatīvu Izdevniecības Savienība

L $\frac{33}{1250}$

38
L

Priv. docents Ed. Balodis

✓
P

Modernās kooperācijas priekšteči Latvijā

Rīgā, 1930

Latvijas Kooperatīvu Izdevniecības Savienība

L-1
B-1

L. V. B.
In. ~~229928~~

0309036178

„Latvju Kultūras” spiestuve, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17.

Priekšvārds.

Modernās kooperācijas jēdziens ietver sevī galvenā kārtā patērētāju biedrības, kredītkooperatīvus, ražošanas līdzekļu iepirkšanas un ražojumu pārdošanas kooperatīvus. Pieminēto kooperatīvu veidu nepārtraukta attīstība Eiropā sākusies 19. gadu simteņa četrdesmitajos, piecdesmitajos un sešdesmitajos gados, vienā valstī agrāk, otra vēlāk, atkarībā no katras valsts īpatnējiem apstākļiem.

Arī Latvijā modernās kooperācijas sākumi iezīmējās tajos pašos gados, ar apmēram 10—20 gadu novēlošanos, salīdzinot ar Angliju un Vāciju. Šis sākuma posms telots manā 1928. gadā iznākušā darbā „Kooperācija Latvijā 19. g. s. piecdesmitajos, sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados“.

Būtu tomēr nepareizi, ja vispāri kooperācijas kustības sākumus Latvijā saistītu tikai ar modernās kooperācijas jēdzienā ietilpstošiem veidiem. Pētījumi rāda, ka kooperatīva rakstura parādības Latvijā sastopamas jau labi sen pirms 19. g. s. vidus, kad, kā jau teikts, sāka dibināties modernie kooperatīvi. Tikai veidi, kādos izpaudās kooperācijas kustība tai laikā, bij citi.

Pieminēto pētījumu rezultāts ir šīs grāmatas saturs. Autors pārliecināts, ka ar tās iznākšanu tiks aizpildīts zināms robs mūsu kooperācijas literatūrā.

Pētījumos galvenā kārtā izmantoti laikraksti, kas attiecīgās vietās pieminēti tekstā, kā arī materiāli, kas atrodas valsts vēsturiskā archīvā un Rīgas pilsētas vēsturiskā archīvā.

Rīgā, 1930. gada augustā.

Autors.

Priloge

Die erste Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die zweite Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die dritte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...

Die vierte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die fünfte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die sechste Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...

Die siebte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die achte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die neunte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...

Die zehnte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die elfte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die zwölfte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...

Die dreizehnte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die vierzehnte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...
Die fünfzehnte Priloge enthält die Beschreibung der verschiedenen Arten von ...

Kādos veidos izpaudās kooperācijas kustība Latvijā līdz 19. gadu simteņa vidum?

Visspilgtākais, raksturīgākais un vispilnīgāk attīstījies kooperatīvu veids Latvijā šai laikmetā ir apdrošināšanas kooperatīvi.

Kāds pamats šai parādībai?

Katram dien dienā ir iespējams novērot, ka atsevišķa cilvēka saimnieciskais stāvoklis ir ļoti svārstīgs, jo tas padošs dažādām nelaimēm. Tur uguns noslauka no zemes virsus ēkas, dzivo un nedzivo inventāru, tur krusas negais izposta sējumus, tur sērgas iznīcina mājlopus; tur maizes devēja nāve atstāj bez līdzekļiem atraitni un bāriņus. Katram ir izdevība redzēt to posta stāvokli, kādā nokļūst nelai mes piemekletie. Katram ir arī iespēja pārliecināties, ka mīlestības dāvanas, ko pasniedz nelaimīgajiem, nav nekāds reāls līdzeklis posta novēršanai.

Tādēļ saprotams, ka sabiedrībā vispirms birst atziņa par organizētas kopdarbības nepieciešamību posta novēršanai, ko izsauc nelai mes gadījumi. Un kā šis atziņas praktiskās sekas ir savstarpējas apdrošināšanas biedrības jeb kooperatīvi, kuņu uzdevums, galvenā kārtā, ir sagādāt zināmu stabilitāti savu biedru saimnieciskā stāvoklī.

Ja modernajiem kooperatīviem lielā mērā piemīt tieksme virzīt dzīvi uz priekšu, labot to, vai nu samazinot izdevumus vai arī pavairojot ienākumus, tad pārrunā esošā laikmeta raksturīgākajā kooperatīvu veidā, proti apdrošināšanas kooperatīvos, tieši šādas tieksmes nav; to spilgtākā pazīme — dzīves stabilizēšana, pastāvošā pasargāšana.

Kas attiecas uz pārējam šī laikmeta kooperatīva rakstura parādībām, tad kā noteikti izveidojušās organizācijas ir lauksaimniecības biedrības, kuņu uzdevums veicināt lauksaimniecības attīstību.

Bez tam šai laikmetā ir norisinājušas arī parādības, kuŗas varam raksturot kā pirmos soļus virzienā uz kredītkooperatīviem un ražoĵumu pārdošanas kooperatīviem.

I. Apdrošināšanas kooperatīvi.

Aplūkojamā laikmeta apdrošināšanas kooperatīvus var sadalīt 2 grupās: 1) mantu apdrošināšanas kooperatīvi, pie kuŗiem pieder ugunsapdrošināšanas biedrības, krusas apdrošināšanas biedrības un lopu apdrošināšanas biedrības; 2) sociālās apdrošināšanas kooperatīvi, pie kuŗiem pieder bāriņu un atraitņu kases, kā arī bērū kases; pie šīs grupas pa daļai var pieskaitīt arī rekrūšu izpirkšanas biedrības.

Aplūkosim tuvāk katru no pieminētiem apdrošināšanas kooperatīvu veidiem.

1. Ugunsapdrošināšanas biedrības.

Aplūkojamā laikmeta ir nodibinājušas un sekmīgi darbojušas šādas savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrības: I. Rīgas, Liepājas un II. Rīgas.

a) Pirmā Rīgas savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība (Brand-Assecurations-Société; Brand- und Feuer-Cassa).

Pirmā savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība Latvijā (arī toreizējā Krievijā) dibināta Rīgā 1765. gadā. Jautājums par ugunsapdrošināšanas biedrības dibināšanu atklāti pārunāts Rīgas rātē jau 1739. gadā, kā tas redzams no rātes 1739. gada 6. aprīļa protokola*). Ierosinājumu par biedrības dibināšanu iesniedzis rātei rātskungs un virsfogts Ādams Heinrichs Švartcs. Iesniegumā aizrādīts, ka rātei būtu jāapsprīež, kā Rīgā vislabāk ierīkot šādu biedrību,

*) Geschichte des Rigaschen städtischen gegenseitigen Brandversicherungvereins 1765—1922, Riga, 1927, 8. lpp.

sekojot Berlīnes, Kēnigsbergas un citu ārzemju pilsētu teicamam paraugam.

Rāte gan nolēmusi tuvāk iepazīties ar ierosināto jautājumu, bet nekādi praktiski soļi nav tikuši sperti.

Pēc 12 gadiem birģermeistars Vegesacks, uz dažu pilsoņu ierosinājumu, jautājumu par ugunskares dibināšanu no jauna pacēlis rātē. Arī šoreiz nav iztikuši bez atsaukšanās uz ārzemju pilsētām. Rāte piekritusi priekšlikumam par komisijas nodibināšanu jautājuma tālāk virzīšanai.

Līdz 1752. gada janvārim komisija bijusi sastādīta. Tanī iegājuši: 2 rātes pārstāvji (Andreas Stoever, Eberhard Krüger), 2 lielās ģildes pārstāvji (Adolf Saumann, Arend Berens) un 2 mazās ģildes pārstāvji (Philipp Jakob Beck, Joh. Fr. Schultz). Protokolu vešana uzcīcēta kandidātam Bulmerincq'am, vēlāk notāram Huickelhoven'am.

1755. gada vasarā komisija jau bijusi tik tālu, ka savus atzinumus varējusi iesniegt rātei.

Attiecībā uz biedru komplektēšanu komisijas atzinums bijis, ka, lai gūtu vēlamos panākumus, visiem īpašniekiem obligātoriski jāiestājas biedrībā. Tāpat komisija atzinusi, ka biedrība varēs sākt darboties tikai tad, ja apdrošinājumu būs pieteikts vismaz par 400.000 valsts dālderu.

Rāte obligātoriskas iestāšanās principu noraidījusi. Lai izzinātu, kas vēlētos apdrošināt biedrībā savus nekustamos īpašumus, ticis izlaists uzsaukums 3 mēnešu laikā pierakstīties.

Tieši nav zināms, kādi panākumi bijuši uzsaukumam, bet tā kā biedrības dibināšanas lieta atkal apgulusies uz veseliem 9 gadiem, tad domājams, ka Rīgas namīpašnieki nav bijuši pietiekoši atsaucīgi.

1765. gada 15. aprīlī, uz lielās ģildes vecākā Joh. Georga Švartca ierosinājumu, rātē atkal priests par ugunskaši. Šoreiz palaimējies: jau tā paša gada 9. septembrī rāte apstiprinājusi statūtus. Bijušas domu starpības jautājumā par piespiedu iestāšanos. Kādā sēdē rāte pat izteikusies par piespiedu iestāšanos, bet tā kā lielā un mazā ģilde bijušas par brīvprātīgu iestāšanos, tad arī rāte savu uzskatu grozījusi.

Pārvaldi, tā saukto kolleģiju, sastādīja rātes, lielās un mazās ģildes pārstāvji. Pirmā kolleģijas sēde notikusi 1765. gada 22. novembrī. Tanī iegājuši: rātes ieceltais priekšsēdētājs Johans Heinrichs Hollanders, lielās ģildes pār-

stāvji Joh. Georgs Švartcs, Pēters Heinrichs Blankenhagens un Kristiāns Konrads Raave, mazās ģildes pārstāvji Johans Jakobs Frölichs, Simons Lindenblatts un Vilips Jakobs Becks.

Darbību biedrība uzsākusi 1766. gada 1. maijā, pēc tam, kad pieteikto apdrošināmo īpašumu taksētās vērtības paredzētais minimums, 300.000 valsts dālderu, bijis sasniegts.

Birojs atradies Domes gaņģī un bijis atvērts otrdienās un piektdienās no 11—12. Par grāmatvedi sākumā bijis Reinholds Joh. Valters.

Ļoti interesants un raksturīgs laikmeta dokuments ir uzsaukums Rīgas pilsoņiem sakarā ar biedrības dibināšanos. Tādēļ to ievietojam oriģināla valoda. Tas nodrukāts toreizējā laikrakstā „Rigische Anzeigen“ 1765. gada 28. novembra numurā (XLVIII Stück) un skan tā:

Da es bei der alhier auf obrigkeitliche Verfügung errichteten Brand-Assecurations-Societät nunmehr so weit gediehen, dass nicht nur bereits die Taxatores derer zu assecurirenden Immobilien in Eid genommen, sondern auch mit der Taxation solcher Immobilien schon wirklich der Anfang gemacht worden; Als wird allen denjenigen, welche sich zur sothanen Societät noch nicht unterschrieben, hiedurch bekannt gemacht, dass sie sich zwischen jetzt und Weinnachten bei dem darzu bestellten Buchhalter, Reinhold Walter, welcher zu dem Ende des Diensttages und Freitages von 11—12 in dem Duhms-Gange, neben dem Eingange der vormahligen Stadt-Kasten Stube anzutreffen ist, zur erforderlichen Unterschrift einfinden mögen, damit diese Brand-Assecurations-Societät kommenden Neu-Jahr ihren völligen Anfang nehmen können. Auch wird hierbei zugleich denjenigen, welche auch ihre Häuser oder andre Immobilien, Capitalia von Pupillen-Geldern ruhen haben, oder die etwa dergleichen Capitalia auf ihre Häuser und Immobilien aufzunehmen willens sein möchten, um so mehr die Anerkennung gegeben die Unterschrift zu dieser Brand-Assocurations-Societät desfordersamsten zu bestellen, als im widrigen Falle, bei Ermangelung der erforderlichen Sicherheit, jenen die auf ihre Häuser und andere Immobilien ruhende Capitalia von Pupillen-Geldern aufgekündigt, diesen aber, welche dergleichen Capitalien benöthiget sein solten, kein Darlehn von Pupillen-Geldern weiterhin bestanden werden wird.

Biedrība savā darbībā vadījies no šādiem pamata noteikumiem (statūtu tekstu skat. I. pielikumā; statūti nodrukāti laikrakstā „Rigische Anzeigen“ 1765. gada 19. decembra numurā).

1. Pārvaldi, kā jau redzējam, sastādīja kolleģija no trīs kārtu pārstāvjiem: rātes, lielās un mazās ģildes, ar rātes pārstāvi kā priekšsēdētāju. Statūtos nav paredzēta ne biedru pilnā sapulce, ne revīzijas komisija. Tā kā apdrošinātie komplektejas no pieminētam, uz pašvaldības pamatiem noorganizētām kārtām, tad šīs biedrības pārvaldes sastādīšanas kārtība atšķiras no mūsu dienu kooperatīvu pārvaldes sastādīšanas ar to, ka te nav tiešo vēlēšanu, kā tas ir mūsu dienu kooperatīvos, bet gan atšķaidītas netiešas vēlēšanas. Vēlēšanas par atšķaidītiem var saukt tādēļ, ka ne visi zināmas kārtas locekļi bij biedrības biedri, tā tad arī nebiedri zināmā mērā varēja iespaidot biedrības pārvaldes sastāvu.

Pirmā biedru pilnā sapulce sanakusi tikai 1852. gada 15. decembrī jautājuma apspriešanai par ģenerāltaksācijas izvešanu.

2. Kauču gan attiecībā uz biedru iestāšanos, kā jau redzējam, pieņemts brīvprātības princips, tomēr šis princips nav izturēts konsekventi līdz galam, jo izstāšanās bijusi noliegta. Gadījumā, ja apdrošinātais nekustamais īpašums pāriet cita īpašnieka rokās, arī tad īpašums paliek apdrošināts un uz jauno īpašnieku automatiski pāriet visi ar apdrošināšanu saistīti pienākumi un tiesības.

3. Apdrošināšanā pieņemtas tikai mūra ēkas, kuŗas atradušās no valņiem ierobežotā pilsētas daļā.

4. Dzīvojami nami līdz ar blakus ēkām pieņemti apdrošināšanā tikai par $\frac{2}{3}$ no taksētās vērtības, bet noliktavas — par $\frac{1}{2}$.

5. Pie apdrošināšanas resp. apdrošinātā īpašuma ierakstīšanas „uguns grāmatā“ īpašnieks iemaksā $\frac{1}{8}$ % no apdrošināšanas summas.

6. Ugungreka gadījumā zaudējuma atlīdzībai vajadzīgo summu savāc repartīcijas ceļā, pie kam iemaksas maksimums paredzēts 12% no apdrošināšanas summas.

7. Saņemtā zaudējumu atlīdzība obligātoriski jāizlieto nodegušo ēku atjaunošanai.

Biedrības darbība attīstījusies sekmīgi. Apdrošināto nekustamo īpašumu skaits darbības pirmajā gadusimtenī gandrīz nepārtraukti gājis uz augšu. Pēc 1783./84. gadā izdarītās namu skaitīšanas datiem, biedrības darbības rajonā bijušas pavisam 745 mājas, no tām biedrībā bijušas ap-

drošinātas 722, tā tad gandrīz 97% no visām mājām. 1857. gadā biedrībā bijušas apdrošinātas jau visas Iekšrīgas mājas. Ja ievērojam to, ka iestāšanās bijusi brīvprātīga, tad tāds sasniegums jāatzīst par apbrīnošanas cienīgu.

Ugunsgrēku darbības pirmajā gadusimtenī bijis ļoti maz, tikai 27. Zaudējumu repartīcija bijusi jāpielieto 16 gadījumos, jo 11 gadījumos zaudējumus varējuši atlīdzināt ar brīvajām summām kasē. Zaudējumu atlīdzība, ieskaitot arī pārvaldes izdevumus, izdevumus par ugunsdzēsamiem rīkiem u. t. t., sastāda ļoti niecīgu daļu no apdrošināšanas summas un svārstās starp 0,125⁰/₀₀ kā minimumu 1770. gadā un 2,85⁰/₀₀ kā maksimumu 1807. gadā. Tā tad pat vissliktākajā gadā zaudējumi nesastāda pat 0,3% no apdrošināšanas summas.

Dzīvei attīstoties, pamazām starp biedriem rodas zināma neapmierinātība ar biedrības statūtu noteikumiem. Kā lielu neērtību biedri sāk sajūst vispirms to, ka biedrība atlīdzināja tikai $\frac{2}{3}$ resp. $\frac{1}{2}$ no taksētās vērtības. Šāda atlīdzība likās niecīga jo vairāk tadēļ, ka pastāvēja noteikums par nodegušo ēku obligatorisku atjaunošanu. Arī no hipotekārā kredīta viedokļa biedru interesēs bij atlīdzības normas paaugstināšana līdz pilnai taksētai vērtībai. Šo noteikumu tad arī grozīja 1825. gadā, pārejot uz pilnas taksētas vērtības atlīdzību.

Pamazām brieda vajadzība arī pēc citiem grozījumiem statūtos. Biedrība sāka sajūst privāto apdrošināšanas biedrību konkurenci, kuŗas bij dibinātas kā peļņas organizācijas. Tādas bij 4: a) Krievu ugunsapdrošināšanas sabiedrība no 1827. g., b) Otrā krievu ugunsapdrošināšanas sabiedrība no 1835. g., c) Ugunsapdrošināšanas sabiedrība „Salamandra“ no 1846. g. un d) Maskavas ugunsapdrošināšanas sabiedrība no 1858. g.

1857. g.—1863. g. tika nojaukti Rīgas vaļņi, kas līdz tam biedrībai apzīmēja tās darbības rajonu. Arī šis apstāklis izaucā dažus jautājumus, kuŗi gaidīja atrisinājumu.

Biedrība ar lielu nopietnību piegāja pie statūtu grozīšanas jautājuma. 1862. gada 4. maijā noturētā biedru pilnā sapulce nosprāuda virzienu, kādā izdarāmi grozījumi, kā arī ievēlēja speciālu redakcijas komisiju grozījumu projekta izstrādāšanai. Komisijā iegāja: G. E. Bergs (priekšsēdētājs), H. Snakenburgs, V. J. Taube, F. H. Nipps, J.

H. E. Beyermanns, H. P. Švabe, F. Brunstermanns, J. H. Böthführs, D. F. Šaars un V. Pētersens.

Komisija strādājusi 2 $\frac{1}{2}$ gadu. Tā darbojusies ciešā kontaktā ar biedriem. Noturētas daudzas šaurāku komisiju sēdes, kā arī 4 pilnas biedru sapulces. Tikuši nodrukāti kādi 3 projekti līdz ar pielikumiem un izdalīti starp biedriem zināšanai un stāvokļa ņemšanai. Tikai pēc tam pieņemti statūtu grozījumi galīgā veidā.

Statūtu grozījumus apstiprināja iekšlietu ministrs Valujevs 1864. gada 25. novembrī, bet darbība uz jaunajiem pamatiem pilnīgi ievadīta ar 1866. gada 1. janvāri.

Kādi bij šie grozījumi?

Pieminētā 1862. gada pilnā sapulcē uzvesti šādi jautājumi:

1) darbības rajonu paplašināšana līdz Elizabetes ielai; 2) noteikumu atcelšana par nodegušo ēku obligātorisku atjaunošanu; 3) izstāšanās aizlieguma jautājums; 4) fonda uzkrāšana.

Jaunajos statūtos izvesti šādi grozījumi:

1) Darbības rajons papildināts līdz Elizabetes ielai ar noteikumu, ka apdrošināšanā pieņemamas tikai mūra ēkas.

2) Noteikums par ēku obligātorisku atjaunošanu atcelts.

3) Biedriem tiek atļauta brīva izstāšanās, bet šis noteikums stājas spēkā tikai pēc 10 gadiem, skaitot no jauno statūtu apstiprināšanas dienas.

4) Fonda uzkrāšanai ikgadus ņemama prēmija, $\frac{1}{20}\%$ no apdrošināšanas summas. Prēmijas ņemšana tiek pārtraukta, kad uzkrājies fonds līdzinājas 5% no apdrošināšanas kopsummas.

Tiek paturēta arī vienreizēja iemaksa $\frac{1}{8}\%$ apmērā. Vajadzības gadījumā var ņerties arī pie zaudējumu repartīcijas.

5) Pārvaldi (administrāciju) ievēl biedru pilnā sapulcē, pie kam pilsētai tiek rezervēta viena vieta pārvaldē.

6) Paredzēts pārvaldes pienākums ikgadus iesniegt pilnai sapulcēi darbības pārskatu.

7) Ģenerāltaksācija jāizdara pēc vajadzības, kurpretim vecajos statūtos bij paredzēts 6 gadu periods, kas nav ticis pildīts.

Ar jauno statūtu pieņemšanu šī biedrība, kā redzam, izvēršas par istu modernā garā veidotu kooperatīvu organizāciju.

Statūtu grozījumu mērķis bij piemēroties jauno laiku prasībām un paturēt dzīves spējas pretim pieaugošai privāto, uz peļņas principa dibināto apdrošināšanas sabiedrību konkurencei.

Uz statūtu grozījumiem liktās cerības tomēr neattaisnojās. Sākot ar 1879. gadu apdrošināto īpašumu skaits gandrīz nepārtraukti iet uz leju. Tā, piemēram, 1879. g. to bij 828, 1880. g. — 821, 1885. g. — 769, 1890. g. — 734, 1895. g. — 706, 1900. g. — 662.

Biedrības saimnieciskais stāvoklis tomēr bijis labs. 36 gadu laikā nav bijis vajadzības pielietot zaudējumu repartīciju, jo pieticis fonda summu. Caurmēra zaudējumu atlīdzības procents bijis ļoti zems, tikai 0,029% no caurmēra apdrošināšanas summas.

Tādi panākumi izskaidrojami ar vairākiem apstākļiem. Pirmkārt, apdrošinātie objekti atradušies ugunsbriesmu ziņā labā rajonā, proti mūra ēku rajonā. Otrkārt, samērā labi nostādīta ugunsdzēsības organizācija. Liela nozīme piešķirama 1865. gadā dibinātai brīvprātīgai ugunsdzēsēju biedrībai, kuŗu ar līdzekļiem atbalstījusi pārrunā esošā apdrošināšanas biedrība. Treškārt, biedrības administrācija bijusi ārkārtīgi uzmanīga apdrošinājamo objektu pieņemšanā. Tā, piemēram, Rīgas latviešu biedrības nams, kas bijis biedrībā apdrošināts, ticis izslēgts no apdrošināto objektu saraksta tādēļ, ka biedrība nav piegriezusi vajadzīgo ievēribu ugunsdzēsības ierīcei. Lielas cīņas norisinājušās ap pilnā teātra pieņemšanu apdrošināšanā. Pilnā sapulce izteikusies pret pieņemšanu (ar 29 pret 10 balsīm). Noraidīšanas iemesls bijis tas, ka uzņemamais risks bijis par daudz liels, samērā ar biedrībasniecīgiem līdzekļiem. Lielais teātra ugunsgrēks 1882. gadā pilnīgi attaisnojis biedrības uzmanīgo rīcību.

Sakarā ar pastāvīgi slidošo biedru skaitu, ar katru gadu paliek akūtāks biedrības eksistences jautājums. Tādēļ biedrība vēl reiz ķeras pie statūtu grozīšanas. 1898. gadā tiek ievēlēta attiecīga komisija. Jaunie statūti stājas spēkā 1902. gadā.

Jāpiezīmē, ka arī šoreiz piepaturēts vecais kooperācijas princips: pilnā sapulcē katram biedrim viena balss.

Arī jaunie statūti neaptureja biedru skaita samazināšanos. Tas turpināja slidēt uz leju.

1902. g. bij 652 biedri, 1905. g. — 643, 1910. g. — 620, 1914. g. — 572.

Pēc tam uznāk pasaules karš. Biedrības uzkrātie fondi, kas ieguldīti vērtspapīros, pazaudē savu vērtību. Biedri atrod par izdevīgāko savu savstarpejo ugunsapdrošināšanas biedrību pārvērst par akciju sabiedrību, kas arī notiek 1921. gadā.

Kā izskaidrot šādu, no kooperācijas viedokļa, bēdīgu galu?

Te, bez šaubām, vairāki cēloņi. Vispirms jāatzīmē tas, ka biedriem nav bijis drošības sajūtas. Tas arī saprotams, jo niecīgais biedrības fonds nebija nekāda garantija, ka lielāku ugunsgrēku gadījumos cietušie varētu saņemt pilnu zaudējumu atlīdzību. Bez tam biedrus atbaidīja arī tas, ka tie nekad nevarēja būt droši pret papildu maksājumiem, sakarā ar zaudējumiem, kas pārsniegtu uzkrāto fondu.

Ne bez nozīmes bij arī tas apstāklis, ka biedrības administrācija, kauču gan ļoti solida un apdomīga savās operācijās, tomēr nebija pietiekoši elastīga, lai istā laikā atrastu pretlīdzekļus topošai konkurencei, kā arī vispārī piemērotos jaunajām, dzīves uzstādītām prasībām. Jāatzīst, ka statūtu grozījumi izdarīti aizvien ar lielu novēlošanos.

Biedrības darbībā kā liels trūkums uzskatāms arī tas, ka tai nav bijis ne vismazākās tieksmes uz apvienošanos ar sev līdzīgām organizācijām, tā turējās savrup, kauču gan apvienošanās doma kārtu kārtām tika cilāta un teorētiski nevarēja būt sveša arī biedrības noteicošiem darbiniekiem.

Liela nozīme jāpiešķir arī tam apstāklim, ka biedrības darbiniekiem ir trūcis īsti kooperatīvā noskaņojuma, kas, protams, padarīja to vieglu pāreju uz akciju sabiedrību.

No biedrības darbiniekiem ar plašāku sabiedriski-kooperatīvu noskaņojumu jāatzīmē Aleksanders Faltins, kas darbojās pārvaldē kā rātes delegāts un bij biedrības priekšnieks no 1865. g. līdz 1879. g. Faltinu mēs sastopam 19. g. s. piecdesmitajos un sešdesmitajos gados arī kā Liter.-praktiskās pilsoņu biedrības darbinieku. Uz viņa ierosinājumu 1859. gadā pie Liter.-praktiskās pilsoņu biedrības nodibināta kooperācijas veicināšanas komisija. Šas komisijas priekšsēdētājs bij Faltins (skat. Ed. Balodis „Kooperācija Latvijā 19. g. s. 50—70 gados“, 1928., 10. lpp.).

b) Liepājas savstarp. ugunsapdrošināšanas biedrība.

Liepājas savst. ugunsapdrošināšanas biedrība dibināta 1797. gadā (skat. Libausche Zeitung Nr. 20/1861, Das Inland Nr. 10/1861, Лифляндскія губ. вѣдомости 36/1862). Nav tuvāku ziņu par to, kādos apstākļos nodibināta šī biedrība. Zināms tikai tas, ka pirmajos 30 darbības gados tā tikko dzīvību vilkusi trūcīgas organizācijas dēļ. Tās sekmīga attīstība sākusies tikai 1834. gadā, kad stājušies spēkā jaunie statūti. „Provinzialblatt“ 1834. gada 34. numurā kādā ziņojumā pat teikts, ka biedrība sākusi darboties 1833. gada 1. maijā.

Lieli nopelni biedrības pārveidošanā bijuši konsulam Fr. Hagedornam jun. *) († 1853.). Kā viņa čaklie līdzstrādnieki tiek minēti Heinrichs Sörensens un Herm. D. Huecke.

Biedrības reorganizācija galvenā kārtā pastāvējusi iekš tā, ka zaudējumu repartīcijas principa vietā, kā tas bijis līdz 1834. gadam, likts gadskārtīgu prēmiju princips.

Mēs jau redzējām, ka I. Rīgas savst. ugunsapdrošināšanas biedrība uz prēmijām pārgājusi tikai 1865. gadā, tā tad ar šī veselīgā principa pielietošanu novēlojusies, salīdzinot ar Liepāju, par veseliem 30 gadiem. Šis fakts var noderēt arī pierādījums augstāk uzstādītam apgalvojumam, ka I. Rīgas biedrības administrācija nav bijusi pietiekoši elastīga.

Liepājas apdrošināšanas biedrībā kā racionāls jauninājums bijis arī tas, ka tā pārņēmusi savā vadībā arī ugunsdzēsības iestādes. Kādā rakstā „Der Versicherungs-Verein gegen Feuergefahr und die Feuerlöschanstalten in der Stadt Libau“, kas ievietots laikrakstā „Das Inland“ Nr. 10/1861, tiek izteiktas domas, ka tas esot pašas Liepājas atradums, jo neesot zināma neviena pilsēta ne iekš-, ne ārzemēs, kas šai ziņai varetu būt noderejusi Liepājai par paraugu. Autors silti ieteic šo abu organizāciju (ugunsapdrošināšanas un ugunsdzēsības), kas parasti esot šķirtas, apvienošanu vienā.

*) Fr. Hagedorns 1825. g. nodibinājis Liepājā arī krājksi; viņš atbalstījis arī mūsu Kr. Valdemāru, kad tas mācījās Liepājas ģimnāzijā.

Pēc statūtiem gadskārtīgās prēmijas Liepājas apdrošināšanas biedrībā paredzētas šādas: par koka ēkām $\frac{1}{4}\%$ un par mūra ēkām $\frac{3}{16}\%$ no apdrošināšanas summas. Neskatoties uz samērā niecīgām prēmijām, 1860. gadā rezerves kapitāls bijis jau 68.100 rubļu liels, kas savukārt lidzinājies 8,35% no risku kopsummas. (I. Rīgas apdroš. b-ba, kā redzējām, bij paredzējusi par augstāko normu 5%).

Statūtos paredzēta arī biedru papildu atbildība līdz 10% no apdrošināšanas summas. Tā pielietojama tad, kad ugunszaudējumus nevar segt ar uzkrāto fondu, resp. rezerves kapitālu.

Jāatzīmē, ka Garlibs Merķels bijis sajūsmināts par Liepājas apdrošināšanas biedrības sekmīgo darbību. Tas labprāt ievietojis par to savā laikrakstā (Provinzialblatt) ziņojumus līdz ar cildinošām piezīmēm.

c) Otrā Rīgas savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrība (Die in den Vorstädten dies- und jenseits der Düna und im Patrimonialgebiet der Kayserlichen Stadt Riga bestätigte Brand-Assecuratiions-Société).

Pirmā Rīgas savst. ugunsapdroš. biedrība pieņēma apdrošināšanā tikai Iekš-Rīgas mūra namus. Priekšpilsētu koka namu īpašnieki ugunsgrēku gadījumos bij pilnīgi padoti savam liktenim. Un to liktens bij šausmīgs. Tā, piemēram, Kristiāns Augusts Berkholcs aprēķinājis*), ka no 1559. g. līdz 1812. g. Rīgas priekšpilsētas 8 reizes gandrīz pilnīgi iznīcinātas no uguns. Tālāk tas saka, ka 1590. gadā dzimušais Rīgas pilsonis, kad tas sasniedzis 66 gadu vecumu, bij piedzīvojis, ka viņa dzimtās pilsētas priekšpilsētas 4 reizes pilnīgi iznīcinātas no liesmām, kā arī pieredzējis visas tās vaīmanas, kas pavada šādas parādības.

Tas nozīmē, ka Rīgas priekšpilsētu pilsoņi bij pilnīgi „sagatavoti“, lai sekotu ierosinājumam, dibināt savstarpēju ugunsapdrošināšanas biedrību.

Keizara Pauļa I. laikā, sakārā ar tā izteikto vēlēšanos, lai tiktu sperti soļi ugunszaudējumu novēršanai, arī Rīgas rātē 1797. gadā ienāca priekšraksts no valdības puses, nākt ar priekšlikumiem šai jautājumā.

*) C. A. Berkholz „Beiträge zur Geschichte der Kirchen und Prediger Rigas“, Rīga, 1867, 120. lpp.

No priekšpilsētu iedzīvotāju pārstāvjiem nodibinās komisija, kuŗas priekšsedētājs ir rātskungs Bulmering's. Komisija atzīst, ka jādibina priekšpilsētu apdrošināšanas biedrība, un izstrādā noteikumus. Rāte akceptē komisijas atzinumus un 1798. g. iesniedz attiecīgu ziņojumu Vidzemes guberņas pārvaldei. Ar to lieta izbeidzas.

1799. gadā jautājums atkal tiek cilāts, bet nekādu rezultātu panākumu arī šoreiz nav.

1803. gadā ierosinājums šai jautājumā nāk no apakšas, proti, aptiekars Schillhorns un grāmatvedis Kollins (Collins) iesniedz rātei priekšpilsētu ugunsapdrošināšanas biedrības plānu un lūdz rāti griezties pie priekšpilsētu iedzīvotājiem ar uzaicinājumu iestāties biedrībā. Rāte piekrit priekšlikumam un ievieto publikāciju laikrakstā „Rigische Anzeigen“. Publikācijā aizrādīts, ka jau priekš dažiem gadiem rāte, kopā ar vairākiem pieaicinātiem priekšpilsētu iedzīvotājiem, izstrādājusi ugunsapdrošināšanas biedrības plānu. Tagad, kad jau ievērojams priekšpilsētu iedzīvotāju skaits brīvprātīgi pieteicies uz iestāšanos šādā biedrībā, kas sagādātu lielāku drošību to īpašumiem un varbūtejiem kreditoru kapitāliem, — rāte, sekodama iedzīvotāju izteiktai gribai par biedrības jo ātrāku nodibināšanu, griežas ar paziņojumu pie tiem, kas vēl vēlētos iestāties biedrībā. Tālāk tiek paziņots pierakstīšanās termiņš, kā arī vieta.

Vēlāk pierakstīšanās termiņš tiek pagarināts.

1803. gada 23. decembrī notiek interesentu sapulce, kuŗā ievēl biedrības administrātorus.

1803. gada 23. decembrī rāte apstiprina ievēlētos administrātorus, kā arī ievēl administrācijas priekšsedētāju (Neuenkirchenu).

Pēc tam biedrības jautājums nāk Vidzemes guberņas pārvaldē, kuŗa to apstiprina un lēmumu paziņo rātei. Rāte atzīst par vajadzīgu apstiprināt arī šo guberņas pārvaldes lēmumu. Tas notiek 1804. gada 8. februārī*). Biedrība operācijas uzsāk 1804. gada 6. decembrī.

Biedrības statūtu pamata noteikumi ir šādi (statūtu tekstu skat. II. pielikumā).

*) „Die Rigaer Versicherungs-Gesellschaft gegründet 1804. Gründung und Geschichte“, Riga, 1929.

1. Biedrības administrācija sastādās šādā kārtībā: priekšsēdētāju ievēl rāte, bet pārējos locekļus — interesentu sapulce. Administrātorus ievēl uz 3 gadiem (§ 17).

Salīdzinot ar I. Rīgas savst. ugunsapdrošināšanas b-bu, redzam, ka pārvaldes sastādīšana šai biedrībā ir jau stipri demokrātiskāka, jo to ievēl paši biedri (interesenti), kurpretim pirmajā biedrībā administrāciju sastādīja kartu parstāvji.

No mūsu dienu pārvaldes sastādīšanas principu viedokļa jāatzīmē šādas tā laika īpatnības:

a) rātes aizbildniecība, kas pastāvēja iekš tā, ka rāte iecēla administrācijas priekšsēdētāju no sava vidus;

b) ne visiem apdrošinātiem bij tiesība piedalīties pilnas sapulcēs un administrātoru vēlēšanās; saskaņā ar statūtu § 16, šīs tiesības baudīja tikai tie, kuŗu īpašumu vērtība bij ne mazāka par 2000 valsts Alb. dālderiem.

2. Iestāšanās un izstašanās brīvprātīga, tikai ar to ierobežojumu, ka biedrībā jāpaliek 3 gadi un izstašanās jāpieteic 3 mēneši pirms 3 gadu termiņa notecēšanas (§ 14).

Pēdējais ierobežojums nereti arī mūsu dienās tiek praktizēts.

Pirmajā biedrībā izstašanās netika atļauta.

3. Apdrošināšanā pieņem tikai pusi no taksētās vērtības, atstājot uz apdrošinātā risku otro pusi. Biedrības kadastrī tomēr jāieraksta visa taksētā vērtība. Maksājumi tiek aprēķināti ne no apdrošināšanas summas, bet no taksētās un kadastrētās vērtības. Pirmajā biedrībā maksājumi tika aprēķināti no apdrošināšanas summas, kā arī kadastrī tika ievesta apdrošināšanas summa.

4. Pie iestāšanās apdrošinātais maksā $\frac{1}{4}\%$ no taksētās vērtības, bet otrā un trešā gadā pa $\frac{1}{8}\%$. Pēc tam lemj interesentu sapulce par gadskārtīgiem maksājumiem un to lielumu.

Tā tad otrajā biedrībā paredzēts kaut kas gadskārtīgām prēmijām līdzīgs fonda uzkrāšanai. Pirmajā biedrībā šāds fonds līdz statūtu grozīšanai 60-tajos gados nebija paredzēts.

5. Zaudējumu atlīdzībai var izlietot ne vairāk kā $\frac{3}{4}$ no fonda summām. Ja to nepietiek, tad jāpielieto repartīcija, pie kam no katra biedra var ņemt ne vairāk par 5% no apdrošinātā īpašuma taksētās vērtības, resp., 10% no ap-

drošināšanas summas. Līdz 1862. gadam repartīcija pielietota tikai 2 reizes: 1860. gadā $\frac{1}{2}\%$ un 1861. g. 1% apmērā no taksetās vērtības summas.

6. Administrātori darbojas bez atlīdzības.

7. Zaudējumu atlīdzība jāizlieto nodegušo ēku atjaunošanai.

Par biedrības emblēmu, tāpat kā pirmajā biedrībā, pieņemtās 2 sadotās rokas; jāatzīmē tikai tas, ka sadotas ne labās, kā tas parašts, bet gan kreisās rokas.

Biedrības attīstību raksturo šādi skaitļi. 1804. g. bijušas apdrošinātas 579 immobilijas, 1805. g. — 655, 1806. gadā — 708, 1818. g. — 750, 1821. g. — 832, 1827. g. — 893, 1831. g. — 919, 1834. g. — 977, 1842. g. — 1010, 1850. g. — 1061, 1854. g. — 1082, 1858. g. — 1141.

Pirmo 3 gadu darbība bijusi ļoti sekmīga. Tas pamudināja ģenerālsapulci 1808. gada 9. janvārī atcelt ikgadīgo prēmiju maksāšanu.

1819. gadā izdarīti statūtu grozījumi. Tie ir šādi: 1) tiek paaugstināta iestāšanās nauda no $\frac{1}{4}\%$ uz $\frac{1}{2}\%$ no taksetās vērtības; 2) tiek noliegta brīva izstāšanās; 3) tiek galīgi atmests prēmiju princips, atstājot tikai zaudējuma repartīciju.

Novērtējot šos grozījumus, jāatzīst, ka tie ir bijuši solis atpakaļ.

No biedrības darbības kā interesanta parādība jāatzīmē tas, ka tā daļu savu brīvo līdzekļu izsniegusi saviem biedriem aizdevumos pret namu iekārtojumiem. Vēlāk, kad aizdevumu operācijas izrādījušas pār riskantām, jo bijuši zaudējumu gadījumi, tad 1828. g. biedrība no tām principā atteikusies un brīvos līdzekļus sākusi ieguldīt vērtspapiros. 1859. gadā hipotekāro aizdevumu bij palicis tikai par 600 rbļ.

Piegriežoties biedru tautības jautājumam, mūs varētu interesēt, vai starp biedriem nav bijuši arī latvieši. Tiešu ziņu nav, bet kāds fakts pavedina uz domām, ka starp biedriem var būt bijuši arī latvieši, vismaz arī latvieši aicināti iestāties biedrībā. 1805. gadā 4. mērtā biedrības administrācija nolēmusi lūgt rāti atļaut vēl pieņemt jaunus biedrus, resp., pagarināt pieņemšanas termiņu un paziņojumu par to nolāsīt no vācu un latviešu kancelēm.

Šis fakts skaidri norāda, ka administrācija reflektējusi arī uz latviešiem kā biedrības biedriem*).

Ja starp biedriem būtu bijuši arī latvieši, tad to svars tomēr bijis ļoti niecīgs. Tas redzams no tā, ka 1818. gadā biedrības administrācija runājusi par statūtu drukāšanu arī krievu valodā, bet par to drukāšanu latvju valodā nekas nav pieminēts.

Iepazīstoties ar biedrības administrātoru sarakstu, redzam, ka par administrātoru bijis arī latviešu draugs un labvēlis Garlībs Merķels. Tas administrātora posteni ieņēmis pat pa divi lāgi, proti, no 1810.—1816. g. un no 1822.—1828. g. Viņš nav gribējis pieņemt šo posteni, pat atteicies, bet bijis spiests tomēr palikt amatā.

1812. gadā Merķels nācis ar priekšlikumu, uzaicināt iestāties biedrībā arī muižu īpašniekus un apkārtejo mazo provinces pilsētu namu īpašniekus. Administrācija lūgusi to formulēt savu projektu rakstiski. Tas tomēr nav noticis.

Septiņi gadi vēlāk, proti, 1819. gadā, Garlība Merķeļa organā „Der Zuschauer“ (Nr. 1676 no 9. janvāra) parādās šāds ļoti interesants ierosinājums, līdz ar ļoti nopietnu motivejumu, par Vidzemes pilsētu apvienošanas kopīgā apdrošināšanas biedrībā.

Ansicht.

Riga ausgenommen, sind die Städte in Livland fast ganz von Holz, ohne durch eine Brand-Assekuranz gesichert zu seyn. Dies hat einen doppelten, sehr grossen Nachtheil. Brennt eine solche Stadt ab, so geht das Wiedererbauen sehr langsam, wie denn auch noch jetzt in Dorpat, seitdem es vor fünfzig Jahren abbrannte, grosse Plätze wüst liegen: Dieser Ansicht halber haben die Häuser in jenen Städten geringen Werth, die Besitzer wenig Kredit, und der Industrie fehlt Schwungkraft. Brandversicherungs-Anstalten dagegen, die den Gebäuden in den Städten einen unzerstörbaren Werth, also hypothekarische Geltung verschafften, würden nach dem mässigsten Anschlage, das Vermögen der Provinz um fünf Millionen Silber Rubel erhöhen, folglich auch den Kredit; und dadurch der Industrie eine Lebendigkeit geben, die jenes Kapital in wenig Jahren verdreifachen könnte. Die Errichtung solcher Versicherungs-Anstalten ist also eine der grössten Wohlthaten, die der Provinz erzeugt werden könnten.

*) Skat. „Rig. Tagebl.“ Nr. 279/1904.

Diese Anstalten müssten aber nicht für jede Stadt einzeln eingerichtet werden, sondern allen von Holz gebauten Städten gemeinschaftlich seyn. Alle müssten sich zu einer gegenseitigen Garantie verschwistern. Eine auf einzelne Stadt beschränkte Assekuranz, würde sehr wenig Vortheil gewähren: denn brennt die ganze Stadt, wie einst Dorpat, ab, so bleibt niemand übrig, der Hülfe leisten kann.

Die erste Einrichtung solcher Anstalten ist in der Regel sehr weitläufig und schwierig; hier in Livland aber würde eine solche Gouvernements-Brandversicherung fast nur einen Beschluss kosten: sie kann in vier Wochen im Gange seyn.

Die Vorstädte von Riga nemlich, die als die grösserste hölzerne Stadt in Livland betrachtet werden können, haben schon eine sehr einsichtsvoll eingerichtete Versicherungs-Anstalt, die für alle nicht durch den Krieg veranlassten Brandschäden bisher die versprochene Entschädigung ohne Zögern geleistet hat, und einen grossen Fonds besitzt. Wenn den Hausbesitzern in den andern Städten Livlands, der Zutritt zu dieser Vergesellschaftung geöffnet würde, wäre jener grosse und wohlthätige Zweck für die Provinz erreicht; von der andern Seite auch für die Vorstädte selbst der grosse Vortheil, dass ihr Versicherungs-Fonds unermesslich erhöht würde, und der Werth ihrer Gebäude eine neue Garantie erhielte.

Ir zināms pamats pieņemt, ka šī raksta autors ir pats Garlībs Merķēls.

Mēs jau redzējam, ka pagājušā gadu simteņa sešdesmitajos gados I. Rīgas ugunsapdrošināšanas biedrība tika pārorganizēta un tā pārgāja uz jauniem statūtiem. Reorganizācija skāra arī II. Rīgas apdrošināšanas biedrību. Uz reorganizācijas ceļa šī biedrība nostājās pat agrāk nekā I. biedrība. Tās statūtu grozījumi apstiprināti 1862. gadā.

Reorganizācijas ceļoni bij vairāki. Vispirms uz to spieda akciju sabiedrību konkurenci. Starp biedriem bij nomaņama zināma tieksme uz akciju sabiedrību pusi, jo to noteikumi bij vairāk piemēroti apdrošināto interesēm, nekā pašu biedrībā. Vismazāk biedrus apmierināja noteikums, ka apdrošināt varēja tikai pusi nō taksetās vērtības. Ar katru gadu jo mazāk apmierināja biedrus arī rātes lielā aizbildniecība par biedrību, kas itnebūt neatbilda tā laika liberālajām tendencēm.

Reorganizācijas darbs, kas iesākās jau 1858. gadā un noslēdzās ar grozīto statūtu apstiprināšanu 1862. gadā, bij saistīts ar diezgan lielām cīņām. Biedrības administrācija, kā arī rāte neizrādīja pietiekošu pretimnākšanu reorganizācijas lietā. Kāda biedru grupa bij pat iesniegusi

sūdzību ģenerālgubernatoram par statūtu grozījumu novilcināšanu. Tas ienesa lielāku rosību un tiešām paatrināja reorganizācijas lietu.

Valdības iestādes, sakarā ar biedrību reorganizācijas plāniem, no savas puses ierosināja arī abu biedrību apvienošanu, aizrādot, ka apvienošanās gadījumā biedrības varēs sekmīgāk darboties. Ar apvienošanu tomēr nekas neiznāca, jo I. biedrība pret to izturējās pilnīgi noraidoši. Te lielā mērā bij vainīga iekšrīdznieku noslēgtība, jo tie negribēja ielaisties nekādās darīšanās ar priekšpilsetniekiem un uz tiem noraudzījās kā no augšienes.

Ar 1862. gadā izvesto reorganizāciju biedrība izveidojās par pilnīgi patstāvīgu, no rātes neatkarīgu savstarpēju ugunsapdrošināšanas biedrību, kuŗas pārvaldi ievēl paši biedri un kuŗa darbojas pilnīgi brīvi. Par šo sasniegumu liela mērā jāpateicas valdības iestādem.

No citiem grozījumiem vēl varētu atzīmēt šādus: 1) prēmiju principa ieviešana un līdz ar to fonda nodibināšana; 2) visas taksetās vērtības pieņemšana apdrošināšana; 3) brīvas izstāšanās principa pieņemšana.

Biedrības statūti tika grozīti vēl arī 1873. un 1902. gadā. Neskatoties uz visu to, arī šo biedrību piemeklēja I. Rīgas savst. ugunsapdrošināšanas biedrības liktens, proti tā 1921./1923. g. pārveidojās par akciju sabiedrību. Biedrības pārveidošanos par akciju sabiedrību, bez jau agrāk teiktā, sakarā ar I. Rīgas savst. ugunsapdrošināšanas biedrības likvidēšanos, resp., pārveidošanos, kas gandrīz pilnīgi attiecināms arī uz II. biedrību, — veicināja vēl arī tas apstāklis, ka valdība aizliedza darboties Latvijā ārzemju apdrošināšanas akciju sabiedrībām, kādu bij pavisam 7 — 5 vācu, 1 angļu un 1 zviedru. Atbrivojies ārzemju kapitāls meklējās pēc legālas darbības iespējām. Šī iespējāmība arī radās jau augstāk aprādīto ceļoņu dēļ. Protams, kā jau aizrādīts, samērā liela nozīme bij arī tam apstāklim, ka noteicošām aprindām bij ļoti vāja kooperācijas izpratne.

2. Krusas apdrošināšanas biedrības.

Arī krusas postījumi Latvijā jau veselu gadu simteni atpakaļ ierosinājuši ieinteresētās aprindas uz organizētu savstarpēju palīdzību šī veida zaudējumu ļauno seku likvi-

dešanai. Šis aprindas galvenā kārtā ir muižu īpašnieki. Paliek nenoskaidrots, kādēļ muižu īpašnieki apdrošināšanas laukā vispirmā kārtā noorganizējuši nevis savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrības, bet gan savstarpējās krusas apdrošināšanas biedrības*). Šķiet, ugunsgreka ļauno sekū likvidēšana ir bijusi vieglāka, nekā krusas.

Pirmā un vecākā krusas apdrošināšanas biedrība Latvijā ir Vidzemes savstarpējā krusas apdrošināšanas biedrība (Verein zur gegenseitigen Versicherung gegen Hagelsschäden in Livland). Tā dibināta 1831. gadā.

Ierosinājums nācis no kāda Vidzemes ekonomiskās sociētātes biedra puses. Tas iesniedzis sociētātei priekšlikumu, dibināt šādu biedrību. Sociētāte uzdevusi dažiem saviem biedriem iepazīties ar priekšlikumu un izstrādāt reālizācijas plānu, izejot no pieminētā biedra ierosinājuma uzmetuma**). Bez tam sociētāte atzinusi, ka ierosinātam jautājumam ir vispārīga nozīme, kādēļ tas ceļams priekšā landtagam. Projektam palaimējies; tas visur atradis piekrišanu.

Izstrādātie statūti iesniegti 1831. gada 10. martā iekšlietu ministrijas apstiprināšanai. Tos parakstījis Vidzemes krusas apdrošināšanas biedrības ievēlētās virsvaldes vārdā Vidzemes ekonomiskās sociētātes prezidents C. S. v. Brasch.

Kauču gan iekšlietu ministrs statūtus apstiprinājis tikai 1832. gada janvārī, bet biedrība sākusī darboties jau 1831. gadā. Iestāšanas biedrība, resp., sējumu apdrošināšana pirmajā gadā slēgta 1831. gada 10. maijā (skat. Provinzialblatt Nr. 14/1831.). Pirmajā gadā iestājušies pavisam 97 biedri un samaksājuši 1264,12 sudr. rubļus.

Vajadzību pēc krusas apdrošināšanas biedrības sevišķi sajūtamam padarīja tas apstāklis, ka pagājušā gadu simteņa 20-to gadu otrajā pusē, proti, 1826., 1827. un 1829. g., Vidzemi piemeklēja bārgi krusas postījumi. Turklāt Vidzemes muižniekiem nevajadzēja būt arī nekādiem celmlauziem krusas apdrošināšanas laukā. Ārzemēs (Vācijā) līdzīgas bie-

*) Vidzemes savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrība (Verein zur gegenseitigen Versicherung gegen Feuerschaden auf dem flachen Lande Livlands) apstiprināta 1861. gada 3. novembrī.

**) Sk. Livl. Jahrbücher der Landwirtschaft, 5. B., 1. St. 1830, rakstu „Vorschlag zu einer Hagel-Versicherungs-Anstalt für Livland“.

drības jau pastāvēja un tās, bez šaubām, sniedza zināmus ierosinājumus arī vidzemniekiem, jo vairāk tadēļ, ka Baltijas provinces atradās jo ciešos idejiskos sakaros ar Vāciju. Tā, piemēram, Leipcigā krusas apdrošināšanas biedrība *) nodibināta 1824. gadā (uz zaudējumu repartīcijas principa). Līdzīgas biedrības bijušas arī Berlīnē (uz prēmiju principa), Ānhalt-Köthenā; arī Lietavā bijusi krusas apdrošināšanas biedrība. Vidzemniekiem bijuši pazīstami arī šo biedrību organizācijas principi. Tā kādā rakstā tiek aizrādīts, ka kādas krusas apdrošināšanas biedrības statūti nodrukāti 1821. gadā žurnālā „Jahrbücher der preussischen Landwirtschaft“.

Tas viss liecina par interesi, ar kādu attiecīgās aprindas sekojušas tam, kas norisinājies ārzemēs, un, kā redzams, centušās arī pakaldarīt tām.

Tagad aplūkosim Vidzemes savstarpējās krusas apdrošināšanas biedrības organizācijas principus, par cik tie izpaužas statūtos (statūtu tekstu skat. III. pielikumā).

1. Biedrība tiek dibināta uz noteiktu laiku — uz 5 gadiem (§ 1).

2. Iestāšanās ir pilnīgi brīvprātīga un var notikt katru gadu. Izstāšanās, turpretim, nevar notikt pirms statūtos paredzētā piecgadīgā perioda notecēšanas, t. i., pirms 1836. g.

3. Par biedriem var būt: a) privāto muižu īpašnieki un arendatori, b) mācītāji, c) kroņa muižu arendatori (§ 3).

4. Varbūtējs fonds biedrības likvidācijas gadījumā tiek sadalīts starp interesentiem (biedriem) šamērā ar katra izdarītām iemaksām.

5. Apdrošināt var rudzu un ziemas kviešu sējumus. (§ 7). Jau pie iestāšanās biedrībā tiek noteikta maksimālā varbūtējo zaudējumu vērtība (augstākā raža), pie kam ražas grauds nedrīkst būt paredzēts augstāks par 10 (§§ 17 un 18).

6. Biedri maksā ikgadīgu prēmiju 1% apmērā no augstākās ražas vērtības, pie kam iemaksu var izdarīt 2 ter-

*) A. v. Lōvis, Vidzemes ekon. societātes ilggadīgais sekretārs, rakstījis par šo biedrību „Ueber die Hagelversicherungsgesellschaft in Leipzig“; skat. Livl. Jahrb. d. L., 7. B., 1. St., 1832, 44—64 S.

miņos. Nekādas papildu maksas nav paredzētas, pat izslēgtas (§ 19). Gadījumā, ja zaudējumus nebūtu iespējams segt ar biedrības rīcībā esošiem līdzekļiem, tad brīvos līdzekļus sadala proporcionāli zaudējumiem, bet iztrūkstošo daļu sedz no tuvākā termiņā ienākušām summām (§ 19).

7. Biedrības pārvaldi sastāda virsvalde un iecirkņu pārvaldnieki. Virsvaldē, kas sastāv no 3 locekļiem, var ievēlēt tikai ekonomiskās sociētātes biedrus, kuŗiem tai pašā laikā jābūt gan arī krusas apdrošināšanas biedrības biedriem (§ 11).

Kā redzams, krusas apdrošināšanas biedrība atradās ekonomiskās sociētātes aizbildniecībā, tāpat kā I. un II. Rīgas apdrošināšanas biedrība rātes aizbildniecībā.

Šo parādību — aizbildniecību, neuzticību pret jaundibinātām organizācijām — var uzskatīt par pārrunājama laikmeta raksturīgu īpatnību.

Kā darbojusies Vidzemes savstarpējā krusas apdrošināšanas biedrība?

	Biedru skaits	Saņemtās apdroš. premijas (sodr. rubļos)
1831. g. — I. darb. gadā	97	1264.12
1832. g. — II. " "	119	1494.92
1833. g. — III. " "	130	1581.16
1834. g. — IV. " "	168	1920.60
1835. g. — V. " "	178	2053.02

1835. gadā bijis uzkrāts kapitāls 4948 rbļ. 91 k. (Sk. „Livl. Jahrb. der Landw.“ 10. B. 1. St., 1836, rakstu „Ueber den Verein zur Versicherung gegen Hagelschäden in Livland“).

Arī Garlība Merķeļa organā „Provinzialblatt“ atrodam tekošus ziņojumus par šo biedrību. Tā, piemēram, 1833. gada 9. numurā ziņots, ka 1832. gadā esot uzņemtas 20 muižas un pastorati (faktiski 22) un iemaksu saņemts 1494 rbļ. 92 k. Pieminētā gadā bijuši 6 krusas postījumi un zaudējumu atlīdzībai samaksāts 760 r. 24 k. Biedrības prezidents esot v. Brasch. Darbības rajons sadalīts 8 iecirkņos ar atsevišķiem pārvaldniekiem priekšgalā.

Tā pašā laikraksta 1835. gada 8. numurā starp citu atrodam, ka 1834. gadā tikai 5 apdrošinātas muižas cieta no krusas, pie kam apskādētas 193 pūrvietas. Viena no tām, Viļķenē, lauki atspirguši un muiža ievākusi desmito

gradu, kādēļ nekādu zaudējumu biedrībai no tās neesot bijis. Pārējām cietušām muižām izmaksāts 613 r. 41 k. Kases atlikums 1299 rbļ. noguldīts uz procentu procentēm. Biedrības apdrošināšanas kapitāls patlaban esot 3602 rbļ.

Tā kā krusas apdrošināšanas biedrība darbojusies ar labiem panākumiem, tad pēc 5 gadu notecēšanas nolemts turpināt darbību. Ziņojot par šo, „Provinzialblatt“ piezīmē, ka biedrības likvidešanās gadījumā uzkrāto kapitālu sadalīšot starp biedriem samērā ar izdarītam iemaksām. Iespējams esot arī, ka ar laiku, kad kapitāls pieaugšot līdz zināmai summai, varēšot izmaksāt arī ikgadīgas dividendes, t. i., atmaksāt daļu no saņemtām prēmijām.

1836. gads, t. i., pirmais otrā darbības posmā, biedrībai bijis stipri izdevīgs. Tikai viena muiža, Gaujiēna, saņēmusi zaudējumu atlīdzību, bet pārējās 2 muižas sasistā labība uzlabojusies. 1837. gads toties bijis neizdevīgs: zaudējumu atlīdzībai bijis jāizmaksā 1639 r. 66 k., bet prēmijas saņemts tikai 1554 r. 92 k. Tas biedrībai nav radījis nekādas grūtības, jo kapitāls jau bijis 8258 r. 64 k. liels.

Biedrības darbība sekmīgi attīstījusies arī turpmākos gados. Vēlāk biedrība pārgājusi arī uz vasarāju apdrošināšanu. 1852. gadā biedrībai jau bijis uzkrāts ziemāju apdrošināšanas kapitāls 21.951 r. 68 k., bet vasarāju — 4094 r. 08 k.

Vidzemes savstarpējās krusas apdrošināšanas biedrības sekmīgā attīstība labvēlīgi iespaidojusi arī tāļāku sabiedriski-saimniecisku celtniecību kooperācijas garā. Kā pierādījums sacītam, pirmkārt, var noderēt tas fakts, ka jau no 1854. g. Vidzemes ekonomiskā sociētāte nopietni nodarbināta ar savst. ugunsapdrošināšanas biedrības dibināšanas jautājumu, uz krusas apdrošināšanas biedrības principiem, pie kam taisni šis pēdējās panākumi ierosinājuši uz tāļāku darbību pieņemtā virzienā.

Bez šaubām, tā iespaidojusi arī kurzemniekus, kuŗi arī, kauču gan ar lielu novēlošanos, bij ķērušies pie savstarpējās krusas apdrošināšanas biedrības dibināšanas. Kurzemes savst. krusas apdrošināšanas biedrības statūti visaugstāki apstiprināti 1854. gada 2. aprīlī. Nenoskaidrotu iemeslu dēļ tā tomēr nav uzsākusi darbību un 1857. gadā tās dibināšana tiek uzskatīta par nenotikušu (skat. „Inland“ 1857. g. 20. maija numurā). Tikai 1861. gadā kur-

zemniekiem izdevās tikt pie savas savst. krusas apdrošināšanas biedrības. Par šo biedrību skat. P. Lapiņa rakstu „Kopdarbība“ Nr. 2/1927.

Ļoti interesanti atzīmēt to, ka jau pagājušā gadu simteņa trīsdesmitajos gados ir ticis cilāts jautājums par krusas apdrošināšanas biedrībām arī priekš zemniekiem. Par šo jautājumu raksta Vecpiebalgas muižas pārvaldnieks Augusts Hagemeisters. Raksts ievietots Garliba Merķeļa organā „Provinzialblatt“ (Nr. 15/1838.). Hagemeisters visupirms aizrāda, ka ar grafa Dmitrija Nikolajeviča Šeremetjeva gādību Haselau muižā, netāl no Tērbatas, pēc lielas krusas 1837. gadā, esot nodibināta zemnieku krusas apdrošināšanas biedrība. Tas aizrāda uz to kā paraugu un izteic cerību, ka līdzīgas biedrības tikšot dibinātas arī citur.

Arī Garlībs Merķēls no savas puses apsveic šo ierosinājumu un slavē Vecpiebalgas krievu muižnieku un tās pārvaldnieku.

Ļoti raksturīga priekš laikmeta un Hagemeistera ir šāda vieta pieminētā rakstā:

Indem auf solche Weise unserm Bauerstande gewiss ein nachahmungswertes Beispiel geliefert worden, dass wohlgeleiteter Gemeinnutz und Beharrlichkeit in demselben für das Allgemeine, von den wohlthätigsten Folgen werden könne, wollen wir gern der Hoffnung Raum geben, dass dieses gute Vorbild künftighin nicht ohne Nachahmung werden bleibe, wie es denn auch überhaupt zu wünschen ist, dass die Bauergemeinden Livlands von wahrhaftem Gemeinnutz geleitet, sich in ähnlichen Fällen durch gegenseitige Unterstützung so manche wohlthätige Hülfe leisten möchten, welche nach der erlangten persönlichen Freiheit nur durch gleichmässiges Zusammenwirken hervorgebracht werden kann...

3. Mājlopu apdrošināšanas biedrība.

Deviņpadsmitā gadu simteņa divdesmitajos un trīsdesmitajos gados ir cilāts arī mājlopu apdrošināšanas jautājums. Tas viegli saprotams. Kā zināms, tajos gados plosījušās dažādas lopu sergas, kas nereti iznīcināja veselus ganampulkus. Gluži dabiski, ka, paralēli domai par apdrošināšanos pret krusu, ierosinājās sabiedriskā doma arī virzienā uz mājlopu apdrošināšanu.

Kas darīts šai virzienā?

Pēc tam, kad 1827. gadā Zemgalē bij plosījies lopu mēris, „Latviešu Avīzēs“ 1828. gada otrā numurā parādās šāds raksts.

No glābšanas lādes lopu mēra.

Vajaga nokaut vainīgus un nevainīgus lopus, kad mēris ceļas! To labi var sacīt, bet grūti izdarīt. Kas gan zemes kopejam to lielo skādi atmaksās? Kas viņam palīdzēs tādu nelaimi panest? Lai mēs dibinājam, apakš augstas valdišanas uzraudzības, vienu glābšanas lādi pret tādu lopu mēri. Ikviens, kas lopus tur, lai būtu zemnieks, pilsētnieks vai kungs, lai maksā ikgad no katra lopu gabala vienu sudraba kapeiku. Tas iztaisītu uz saimnieku 10 līdz 20 kapeikas par gadu, un uz kādu lielu muižu 2 līdz 4 rubļus. Kad nu šī nauda ikgadu taptu salasīta un uz augļiem izdota, tad drīz sanāktu pulku naudas, ar ko varētu palīdzēt tam nelaimīgam, kas savus lopus caur mēri būtu zaudējis. Arī no tiem vēršiem, kas no Guddu zemes pie mums nāk, varētu kādu muitu ņemt, tikpat pa kapeiku no gabala. Kad tad kādā vietā istais lopu mēris ir cēlies, tad pēc tiesas daktera atzišanas visi lopi tādā vietā taptu nokauti un ierakti, un pēc, kad jau viss atkal skaidrs un tīrs no lipšanas briesmas, tas nama tēvs no glābšanas lādes dabūtu tik daudz lopus, jeb naudu uz tik daudz lopiem, kā viņš caur mēri zaudējis ir. Var būt, ka šis padoms skubina citus gudrākus un augstākus kungus šo lietu vēl vairāk apdomāt un tādu labu ietaisīšanu iecelt Kurzemē un Vidzemē.

Bez šaubām, te mūsu priekšā ir savstarpējas lopu apdrošināšanas biedrības ierosinājums. No raksta var izlobīt šādas pamata jeb vadošas domas.

1) Lopu sērgu postu var likvidēt savstarpējas palīdzības un kopdarbības ceļā.

2) Kopdarbībā jāsadodas visām šķirām — „lai būtu zemnieks, pilsētnieks vai kungs“.

Priekš tiem laikiem tā, bez šaubām, bij droša un talredzīga doma.

3) Līdzekļi zaudējumu segšanai jāsavāc ar ikgadīgām premijām.

4) Gudrākiem un augstākiem kungiem“ jāķeras pie ierosinājuma realizēšanas. Šī doma pilnīgi saprotama, jo toreizējam zemniekam, kas nesen vēl atpakaļ bij dzimtilvēks, tāds darbs nevarētu būt pa spēkam. Bet uz domāšanu par kopdarbību un par sabiedriski-saimnieciskiem jautājumiem raksts tomēr varēja pamudināt arī latvieti — zemnieku.

Ļoti var būt, ka šis ir pats pirmais raksts latvju valodā, kur tiek pārrunāts sabiedriski-saimniecisks jautājums. Ar to tad arī sākas latviešu zemnieka kooperatīvā audzināšana.

Šī raksta autors ir Biržu-Salas draudzes mācītājs Jakobs Florentīns Lundbergs.

Rakstam tiešu praktisku panākumu nebij. Ļoti varbūt, ka aprindas, kuņas kaut ko varētu darīt ierosinājuma realizēšanai, pat nedabūja zināt par tāda raksta parādīšanos.

Pa tam vidam arī Merķeļa organā „Provinzialblatt“ tiek izteikta doma par mājlopu apdrošināšanas biedrības vajadzību. Un kā atbilde „Provinzialblatt“ā“ 1830. gada 7. numurā parādās vācu tulkojumā tas pats Lundberga raksts, kas 2 gadi pirms tam bij nodrukāts „Latviešu Avižēs“. Minēto rakstu Lundbergs iesāk ar šādu ievadu:

Ueber Vieh-Assekuranz schon in Nr. 2 der Kurländischen Lettischen Zeitung vom Jahr 1828, machte ich den Vorschlag zu einer Assekuranzkasse für die unglücklichen Hauswirthe, welche durch die Rinderpest ihre Heerden verlieren; aber dieser Vorschlag wurde damals nicht beachtet, vielleicht auch nicht gelesen. Da indessen seit jener Zeit dieses Uebel uns noch immer heimsucht, und noch neulich in ihrem Blatte der Wunsch nach einer solchen Kasse ausgesprochen wurde, so erlauben Sie, dass ich meinen damaligen Vorschlag wiederhohle.

Tomēr lopu apdrošināšanas biedrība netika nodibināta, kauču gan tādas dibināšana tikusi pārrunāta arī vēlāk. Tas gaiši redzams no kādas piezīmes „Provinzialblatt“ā“ (Nr. 51/1833.), kur teikts, ka kāds Sperlinga kungs no Mēmeles, kas sastādījis statūtus lopu apdrošināšanas iestādei priekš Prūsijas, — esot piedāvājis tos piemērot Kurzemes apstākļiem. Kam adresēts šāds piedāvājums un kas noticis tālāk, paliek nenoskaidrots. Šķiet, ka jautājums par lopu apdrošināšanas biedrības dibināšanu drīz pēc tam ticis noņemts no dienas kārtības. Tas, pirmkārt, varētu būt tādēļ, ka Krievijas ķeizara Nikolaja I. valdīšanas laiks bij ārkārtīgi nelabvēlīgs katrai sabiedriskai kustībai, un, otrkārt, pati lopu apdrošināšanas noorganizēšana ir saistīta ar lielākām grūtībām, nekā krusas un ugunsapdrošināšanas noorganizēšana.

4. Sociālās apdrošināšanas biedrības.

Ļoti izplatīts organizāciju veids ir savstarpējas palīdzības biedrības. Visspilgtākās no tām ir bērnu kases un atraitņu-bāriņu kases. Bērnu kases uzdevums ir izsniegt vienreizēju pabalstu kases dalībnieka miršanas gadījumā. Bērnu kasu dibināšanas cēlons lielā mērā slēpjas reliģiskā kulta prasībā iztūreties ar godbijību pret saviem aizgājušiem. Šī godbijība starp citu izpaužas aizgājuša pienācīgā pavadīšanā, kas saistīta ar ārkārtīgiem izdevumiem. To segšanai ne vienmēr un ne visiem ir vajadzīgie līdzekļi pie rokas. Sakarā ar šo apstākli tad arī ir izveidojusies ieinteresēto organizēta kopdarbība bērnu kasu veidā. Dažu bērnu kasu statūtos tieši tiek aizrādīts, ka uz kases dibināšanu spiež vairākkārtīgais novērojums, ka neviens vien godīgs cilvēks pēc savas nāves neatstāj pietiekoši līdzekļus, lai to varētu paglabāt. Lai tādos gadījumos nebūtu jāķeršas pie kolektēs, kā gadījuma rakstura līdzekļa, tiekot dibināta attiecīga biedrība, t. i., bērnu kase.

Atraiņu-bāriņu kases uzdevums ir sniegt ilgstošu pabalstu gadskārtīgu izmaksu veidā kases biedra pakalpiķušanai atraitnei un bāriņiem. Tā tad tās mērķis ir garantēt sava biedra piederīgiem zināmu eksistences minimumu, jeb citiem vārdiem, stabilizēt dzīvi, pasargāt pastāvošo.

Dažu atraiņu-bāriņu kasu statūtos tiek aizrādīts, ka kase tiekot dibināta, lai pildītu Kristus bausli par atraiņu un bāriņu pabalstīšanu. Tiek citētas pat attiecīgas vietas no evaņģēlija. Piemēram, mācītāja Lundberga un citu mācītāju 1831. gadā dibinātās kases statūtos pievesti šādi motivācijas teksti no evaņģēlija: a) Ein reiner und unbedflecker Gottesdienst vor Gott dem Vater ist der, die Wittwen und Waisen in ihrer Trübsal besuchen; b) So aber Jemand, die Seinen, sonderlich seine Hausgenossen, nicht versorgt, der hat den Glauben verleugnet, und ist ärger, denn ein Heide.

Arī šo kasu dibināšana, kā redzams, vedama sakarā ar reliģiska rakstura prasībām.

Sociālās apdrošināšanas kooperatīvu kā patstāvīgu organizāciju sākumi, šķiet, meklējami stipri tālākā pagātnē, nekā mantu apdrošināšanas kooperatīvu sākumi, nerunājot

nemaz par amatu (cunftu) organizācijām, kuŗu uzdevumos, starp citu, arī ietilpa palīdzības sniegšana grūtībās nonākušiem amata piederīgiem. Zīmīgi, ka Rīgas 1710. gada kapitulācijas aktā § 7 teikts: „Tapat arī visas pilsētas iestādes, kolēģijas, cunftes un biedrības paliek neaizskārtas.“ Redzams, blakus cunftēm darbojušās arī dažādas biedrības.

Pārrunā esošās organizācijas diezgan rosīgi tiek dibinātas sākot ar 19. gadu simteņa pirmo desmitu un to dibināšana turpinājas, gan ar lielāku, gan mazāku intensitāti, visu 19. gadu simteni. Tikai 20. gadu simtenī, paplašinoties valsts sociālai apdrošināšanai, šī kustība zināmā mērā zaudē savu pievilcību un sabiedrības pašierosme šai virzienā iet mazumā.

Nav iespējams dot noteiktus statistiskus datus par šīs kustības attīstību, bet zināmu kopiespaidu mēs varam gūt no sekoša organizāciju saraksta, kas, protams, i tuvu nav izsmeljošs.

1. Priesterwittwenkasse (Stiftung für Prediger Wittiben und Waisen, dib. 1764. gadā.
2. Bauskesche Prediger-Wittwen- und Waisen-Kasse, dib. 1772. g. (šīs kases vēsturē teikts, ka tā dibināta pēc citu Kurzemē darbojošos kasu parauga).
3. Libausche Todtenlade, dib. 1789. g. (par biedriem var būt visi kristītie, bez kārtu izšķirības).
4. Mitausche Grosse Schneider-Amt Todten Casse, dib. 1784. g.
5. Libausche Witwen- und Waisen Versorgungsanstalt (ierosinājis Durbes mācītājs Johann Christoff Baumbach), dib. 1796. g.
6. Sterbekasse „Die vereinigte Gesellschaft“, dib. 1805. gada 6. janvārī (šo kasi „Rigasche Stadtblätter“ uzskata par visvecāko Rīgā, nerēķinot cunftu dibinātas, Nr. 8/1850).
7. Sterbekasse „Erneuerte treue Hilfe“, dib. 1805. g.
8. Sterbekasse der Rigaschen Stadtgarde zu Pferde; statūtus apst. rāte 1806. g., bet pārstrādātie statūti apstiprināti 1820. gadā.
9. Leichenkasse „Der gute Wille“, dib. 1806. g. (ši kase dibināta pēc jau pastāvošās „Der Beistand“ parauga);

1837. g. tā pārveidojusies par „Leichen, Kranken und Wittwen Unterstützungs Kassa“.

10. Unterstützungs-Kassa „Concordia“ der reitenden blauen Bürger-Garde zu Riga, dib. 1808. g.; dibinātais kornets Johans Reinholds Smidts.

11. Doblensche Prediger-Wittwen- und Waisenkasse, dib. 1815. g., bet statūtus apstiprinājis kaŗa un ģenerālgubernātors 1831. g. 15. februāri (skat. Provinzialblatt Nr. 38/1831).

12. Rigasche Buchdruckergesellschaft Kranken und Begräbnisskasse; stat. apst. 1817. g.

13. Seelburgsche Wittwen- und Waisen-Kasse, dib. 1821. g. Kases dibināšanu ierosinājis mācītājs Johans Kristjāns Stenders; statūtus izstrādājusi komisija, kuŗa ievēlēti Sunakstes mācītājs Stenders, Saukas — Rappa, Biržu — Lundbergs un Neretas — Vāgners; kasē par biedriem uzņem ne tikai garīdzniekus, bet arī citu kārtu ļaudis.

14. Kranken und Leichenkasse „Die Krankenpflege“, dib. 1826. g.

15. Glaseramts Sterbe und Wittwenunterstützungskasse, dib. 1830. g.

16. Des Rigaschen Knochenhaueramts Sterbekasse, dib. 1835. g.

17. Hanfbinder polnischen Amts Sterbe und Wittwenunterstützungskasse, dib. 1837. g.

18. Behru naudas lahde, ko Rihges pilsētas zveiniekuamats zehlis, dib. 1838. g.

Šo sarakstu vēl varētu papildināt ar daudzām citām kasēm, bet arī no šī vien varam noskārst, ka bērū un atraitņu-bāriņu kasu dibināšana bijusi īsti dzīva.

Pēc biedru sastāva tās ir dažādas. Vienās uzņem par biedriem tikai personas, kas pieder pie kādas noteiktas profesijas vai kārtas, bet ir arī tādas, kur par biedriem uzņem visus, bez kārtu izšķirības.

Kādi ir šo kasu organizācijas principi? Vispāri raksturojot tos, varētu atzīmēt šādas:

- 1) brīvprātīga apvienošanās (pa lielākai daļai);
- 2) pašvaldība (ne visās īsti pilnīga);
- 3) līdzekļi sastādas no pašu biedru iemaksām.

Lai iepazītos ar šī laikmeta kasu organizācijas principu īpatnībām, aplūkosim tuvāk dažus statūtus. Paraugam ņemsim 1806. gadā dibinātās bērū kases „Der gute Wille“ un latviešu zvejnieku bērū naudas lādes statūtus.

a) Bērū kases „Der gute Wille“ statūtu titullapas pilnīgs teksts ir šāds: „Statuten für sämtliche Mitglieder der unter dem Namen der gute Wille in Riga im Jahre 1806 errichteten Leichen-Kasse“. Tās statūtus parakstījuši:

- 1) Christian Gottl. Mayer,
- 2) Johann Gottfried Meyer,
- 3) Carl Ulrich Geyde,
- 4) Joh. Peter Schilling,
- 5) Adolf W. Bürger.

Par biedriem kasē varēja būt Rīgā dzīvojoši zinību vīri, civilieredņi, tirgotāji un amatnieki. Kasei paredzēts augstākais biedru skaits 221.

Jāatzīme, ka šai laikmetā un arī vēlāk dibinātās organizācijās bieži vien sastopam šo noteikumu par biedru skaita ierobežošanu uz augšu. Šis skaits visās kasēs nav vienāds. Tā, piemēram, 1872. gadā Pēterpilī dibinātā latviešu krājaiždevu sabiedrībā augstākais biedru skaits noteikts 300. Tās pašas „Der gute Wille“ 1837. gadā grozītos statūtos arī augstākais biedru skaits grozīts, paaugstinot to uz 236.

Paliek nenoskaidrots, uz kā iniciatīvi — biedru-dibinātāju vai administrācijas — šāds noteikums tiek uzņemts statūtos un no kādiem aprēķiniem ir vadījušies, nosakot vienu vai otru skaitu.

Pirmie 41 biedrs skaitās par kases dibinātājiem un sastāda kommiteju. Kommitēja ikkatri 2 gadi, dibināšanas dienā, ievēl 5 administratorus jeb valdi. Valde vada visas kases lietas. Valdes locekļi vienojas par darba sadalīšanu savā starpā. Izcila loma piešķirta kasierim, jo par to teikts, ka viens no valdes locekļiem, ar balsu vairākumu, tiek ievēlēts par kasieri. Par citām amata personām nekādu tuvāku noteikumu nav.

Ja kāds no dibinātājiem, resp., kommitējas locekļiem nomirst, tad tā vietā nāk kāds no biedriem, pēc valdes izvēles. Ja nomirst valdes loceklis, tad atlikušie 4 valdes locekļi nekavējoši pieaicina 3 kommitējas locekļus un kopā ar tiem ievēl valdes loekli.

Neviens no ievēlētiem nevar atteikties no valdes locekļa pienākumu uzņemšanās. Tikai gadījumā, ja tiktu uzdots tāds iemesls, ko visi 5 līdzšīņējie valdes locekļi vienbalsīgi atzitu par ieverības cienīgu, tas varētu tikt atsvabināts.

Ja kāds 2 gadus jau sabijis par valdes locekli, tad tas 4 gadus no vietas var noraidīt ievēlēšanu par jaunu, bet ja 4 gadus pēc kārtas, tad tas brīvs uz 6 gadiem.

Augstākais organs kasē tā tad ir kommiteja, kuŗas galvenā funkcija pēc statūtiem ir valdes ievēlēšana. Bez tam, saskaņā ar statūtu 10. paragrafu, kommiteja lemj arī par biedru maksājumiem tai gadījumā, kad biedru skaits noslidētu zem statūtos paredzētā augstākā skaita. Kommitējas uzdevumos, cik noprotams, ietilpst arī jaunu biedru uzņemšana.

Kommitēju sasauc valde pēc saviem ieskatiem. Bez likumīgiem iemesliem kommitējas loceklis nedrīkst atrauties no sēdes apmeklēšanas, pretējā gadījumā tas maksā 1 dālderī soda naudas.

Pilna biedru sapulce ar noteiktām pārvaldes funkcijām statūtos nav paredzēta. Bet lai biedri varētu viens ar otru iepazīties un lai izkoptos kopības apziņa, statūtos paredzēta kases dibināšanas dienas svinēšana maija pirmajās dienās. Šai dienā jānotur kopīga maltīte, rūpīgi izvairoties no katras pārpilnības, pie kam valdes pienākumos ietilpst, raudzīties uz to, lai viss noritētu pieklājīgi. No maltītes neviens nedrīkst atrauties, izņemot slimos un projam esošos, pretējā gadījumā jāmaksā 50 vērđiņi soda naudas. Par maltīti un zāles apgaismošanu statūtos paredzēti 50 vērđiņi no katra biedra.

Kā redzam, attiecībā uz pārvaldi nav ieturēts mūsu dienas tik parastais demokrātisma princips, pēc kuŗa katram organizācijas loceklim ir garantēta lielāka vai mazāka līdzruņšana (vismaz ar vēlēšanu zīmīti) organizācijas lietās.

Valdei, salīdzinot ar mūsu dienām, plašākas pilnvaras. Pirmkārt, tai noteicošs vārds jauno kommitējas locekļu iecelšanā, tā tad tā organa sastādīšanā, no kuŗa savukārt atkarājas valdes ievēlēšana. Otrkārt, valdei noteicošs vārds valdes kandidāta ievēlēšanā kāda locekļa nāves gadījumā.

Statūtos nav paredzēta arī revīzijas komisija.

Jau agrāk konstatētais aizbildniecības gars, kā laikmeta raksturīga īpatnība, saskatāms arī šīs kases statūtos.

Kase līdzekļus iegūst šādā ceļā. Pirmkārt, pie iestāšanās katrs iemaksā 2 Alberta dālderus iestāšanās naudas un 20 vērņinus par statūtu eksemplāru. Kāda biedra nāves gadījumā katrs biedrs 8 dienu laikā iemaksā 1 dālderu.

Mirušā pakalpalicēji 2 dienu laikā saņem 200 dālderus. Pārējā summa paliek kasei par labu tekošo izdevumu segšanai.

Izmaksājamo liķa naudu kreditori nevar apķīlāt, jo tā paredzēta tikai apbedīšanas izdevumu segšanai un pakalpalikušo pabalstam.

Vēl varētu atzīmēt, ka par biedriem uzņem personas ne vecākas par 50 gadiem. Tam jābūt veselām, darbīgām, tikumīgām, sātīgām un ar labu slavu; bez tam vēl jābūt labi pazīstamām vismaz 10 kases biedriem.

1837. gadā šī kase pārveidojusies par bērū, slimo un atraitņu palīdzības kasi. Tās jaunos statūtus skat. IV. pielikumā. Kase savus statūtus vēl grozījusi arī 1865. g.

b) Zvejnieku bērū naudas lādes statūtu titullapas pilnīgs teksts ir šāds: „Likkumi preeksch behrunaudas lahdī, ko Rihges pilsehtas sveineekuammats zehlis 23-schā Novembrā 1838-tā gadda.

Statuten für die Sterbekasse des Rigaschen Stadt-Fischer-Amts, gestiftet den 23. November 1838.

Riga, gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker. Der Druck wird unter den gesetzlichen Bedingungen gestattet.

Riga, am 12. August 1839.

Dr. C. E. Napiersky,
Censor.

Statūtus parakstījuši:

- 1) Anss Kress, oldermanis,
- 2) Jēkabs Sēl, piesēdētājs,
- 3) Indriķis Viļums Damarovsky, piesēdētājs.

Par biedriem lādē var būt tikai Rīgas zvejnieku amata locekļi. Statūtos šis noteikums izteikts šādi: „Tadēļ nekadus citus nevar uzņemt šinī biedrībā, bez vien tos pie Rīges zvejnieku amata piederigus“. Katram amata zvejniekam obligātoriski jābūt par biedri arī bērū lādē.

Lādes pārvaldes uzbūve ir šāda:

- 1) komisija, kas sastāv no pieciem locekļiem,
- 2) 3 priekšnieki (valde),
- 3) pilna biedru sapulce.

Komisijā ieiet:

- a) amata valde (oldermanis un 2 piesēdētāji),
- b) 2 pilnā biedru sapulcē ar balsu vairākumu ievēlēti locekļi (amata biedri); šo pēdējo pilnvaru ilgums 3 gadi.

Komisijas funkcijas: a) ievēlēt 3 priekšniekus (valdi); b) izšķirt biedru sūdzības gadījumos, kad valdes lēmums tos neapmierina; c) to jautājumu galīga izlemšana, par kuriem valde nevarētu vienoties (§ 21); d) vispārīga uzraudzība („par uzraugiem pie šās bērnu-naudas lādes tiek likti...“, § 12).

Valdi, kas vada visu lādes darbību, ievēl no biedru vidus komisija. Paši komisijas locekļi nevar būt par priekšniekiem (valdes locekļiem).

Pilnās sapulces funkcijas: a) ievēlēt 2 komisijas locekļus; b) „visu sapulcinātu locekļu priekšā bus izlikt tās grāmatas, lai ikkatrs, kam patikas, tās pārskatās un pārlūko“ (§ 22).

Statūtu 20. paragrafā paredzēta arī komisijas un priekšnieku kopīga sēde, gadījumos, kad izdevumi pārsniegtu ienākumus. Kopīgā sēdē jāizlemj, „kāda naudas tiesa tad visiem locekļiem kopā, un ikkatram sevišķi no savas puses jāpieliek klāt“.

Līdzekļi sastādas (§ 16): a) no visas tās naudas, ko 2 zvejnieku amata laivas nopelna; b) no 5 sudr. rbļ. iestāšanās naudas; c) vajadzības gadījumā, t. i., ja nepietiktu līdzekļu bērnu pabalsta izmaksai, repartīcijas ceļā sagādātās summas (§ 20).

Bērnu pabalsts paredzēts 25 sudr. rbļ.

Statūti 1861. gadā tikuši grozīti, bet 1871. gadā tie paši zvejnieki, blakus bērnu lādei, nodibinājuši arī zvejnieku amata palīdzības lādi.

Rodas jautājums, kas latviešus-zvejniekus ierosinājis uz lādes dibināšanu un kas tiem palīdzējis pārvarēt dibināšanas grūtības — sastādīt statūtus, dabūt atļauju u. t. t. Ka zvejnieki paši ar saviem spēkiem vien būtu paveikuši visas grūtības, maz ticams. Kā redzams, no lādes apstiprināšanas akta (skat. V. pielikumu), oldermanis Anss Kress

nav mācējis pat savu vārdu parakstīt un „apakš tiem šeitā saņemtiem likumiem savu vārdu no cita ir līcis uzrakstīt“.

Liekas, ierosinājumu uz lādes dibināšanu zvejnieki varētu būt guvuši no kāda raksta par bērū jeb liķu lādēm, kas bij nodrukāts 1837. gadā Rīgas Jāņa draudzes mācītāja H. Treija izdotā laikrakstā „Tas latviešu ļaužu draugs“ (Nr. 31/1837.). Tur starp citu lasām:

„Citi atkal mācīja tā: lai ar valdnieku ziņu kāds 100 viru sabiedrojas, vai, ja patik, pa vēl lielāku pulku, un kopā apsolas, kad viens no viņiem nomirst, ka tad visi citi viņa atraitnei vai bērniem, katrs pa 50, vai pa 30 kapeikšiem, kā jau būs norunāts, piemēti; jo lai arī nabadziņiem cita pabalsta nav, tak jau šis par iesakumu būs labs diezgan. Tādas sabiedrošanas var uz vāc' vīzi nosaukt: liķu lādes. Un tādas jau iekš daudz pilsētām, arī Rīgā, atronas.“

Var arī būt, ka šis pats liberālais mācītājs būs sniedzis palīdzīgu roku arī pie lādes nodibināšanas. J. Misiņš savā Latviešu rakstniecības rādītājā atzīmējis (sk. Nr. 3518), ka zvejnieku bērū lādes statūtus latviski pārstrādājis K. H. Schirrens. Tā kā Schirrens bijis jaunākais mācītājs pie Rīgas Jāņa baznīcas, tad diezgan droši var pieņemt, ka Jāņa draudzes mācītājiem bijuši zināmi nopelni pie zvejnieku bērū lādes dibināšanas 1838. gadā.

Vel varētu uzstādīt jautājumu par to, ar kādiem panākumiem darbojušies sociālās apdrošināšanas kooperatīvi. Šai jautājumā ziņas ļoti trūcīgas. Ar sevišķi labiem panākumiem darbojusies 1796. gadā dibinātā Liepājas atraitņu un bāriņu kase. Garlībs Merķels to uzstāda par paraugu visām citām un ieteic tām izmantot tās statūtus. Kādā rakstā, kas ievietots „Provinzialblatt'a“ 1834. gada 43. numurā, starp citu, atrodam šādus izteicienus: „Der Plan dieser Anstalt ist ein Meisterstück der Berechnung!“ — „Die Statuten der Anstalt werden nicht geheim gehalten: warum ist sie noch nicht überall nachgeahmt?“

Tai pašā rakstā tiek sniegtas arī dažas ziņas par pieminētās kases stāvokli. Bilance esot 64.050 sudr. rubļu liela. Biedriem par labu skaitoties 32.440 sudr. rubļu, bet pašai kasei piederošais kapitāls esot 31.610 sudr. rbļ.

„Das klingt wie ein Märchen...“, saka raksta autors. Turpretim līdzīgas iestādes lielākas pilsētās, ar daudz sliktākiem noteikumiem priekš biedriem, tuvojoties sabrukumam.

Saraustītas ziņas ir arī par dažām citām kasēm, bet to, protams, nepietiek, lai dabūtu cik necik noteiktu pārskatu par šī veida organizāciju stāvokli un attīstības gaitu aplūkojamā laikmetā.

5. Rekrūšu izpirkšanas biedrības.

Rekrūšu izpirkšanas biedrības jeb lādes uzdevums ir palīdzēt atsvabināties no iešanas kaŗa dienestā. Šis palīdzības veids bij iespējams tādēļ, ka senāk likumi atļāva atpirkšanos no kaŗa dienesta. Šāda atpirkšanās bij atļauta ne tikai Krievijā, bet arī citās valstīs. Atpirkšanās maksa 19. gadu simteņa divdesmitajos gados Krievijā bij 300 rbļ., bet vēlāk tā tikusi paaugstināta uz 500 r., 600 r. un sešdesmitajos gados uz 800 r. Tā kā tajos laikos reti kādam zemniekam bij pie rokas tāda summa, tad iztrūkstošās naudas sagādāšanai Latvijā bij izveidojies īpatnējs kopdarbības veids, proti rekrūšu izpirkšanas biedrības.

Iedzīvotāji centušies gan arī citādā ceļā atsvabināties no kaŗa dienesta — griezušies pie kungiem ar lūgumu izpirkt tos. Tā Latviešu Avīzes 1836. gada 52. numurā kādā vietā lasām, ka daudzi brēkdami griežoties pie kungiem ar lūgumu, lai izpērkot no zaldātu amata, apsolidamies visu godīgi atkalpot, bet vārdu neturot.

Kāds muižas īpašnieks, neskatoties uz to, tomēr bagāts palicis no rekrūšu izpirkšanas operācijām (skat. P. Lapiņa rakstu par Dannefeldes rekrūšu biedrību „Kopdarbība“ 1926. g. 481. lpp.).

Ka ļaudīm bijusi tik liela tieksme par katru maksu tikt vaļā no iešanas zaldātos, izskaidrojams ar to, ka kaŗa dienestā noņemtām nebij tikpat kā nekādu izredžu vēl kādreiz atgriezties dzimtenē pie savējiem. Tādēļ tad arī zaldātos iešanu uzskatīja par lielu nelaimi, pret kuŗu vajadzēja nodrošināties.

Pirmā un visvecākā rekrūšu izpirkšanas biedrība Latvijā ir Dundagas rekrūšu lāde. Tas sākumi saskatāmi jau 1819. gadā, tā tad drīz vien pēc dzimtbūšanas formēlas atcelšanas. Par Dundagas rekrūšu lādes nodibināšanas pirmās ziņas sniedz Dundagas mācītājs Johans Rode Latviešu Avīzes 1828. gada 51. numurā. Tur lasām tā.

No rekrūšu izpirkšanas. Gan top šinis avīzēs apliecināts un izteikts, ka tie, kas top par zaldātiem nodoti, nekādā vīzē nelaimīgi ir; tomēr krita dundzinieki tai 1819. gadā uz tām domām, savus dodamos rekrūtus izpirkt. Trīs goda viri piegāja mācītāju, izteica tam, ko bij nodomājuši, un lūdza, lai viņš ļaudim to izpirkšanu pie sirds liktu. Mācītājs runāja. Tā sagrābta draudze gāja, sameta pulku naudu, ko kungi un visi vācieši, kas tepat mājā, ar savām dāvanām vairin vairoja. Visi, visi deva; neviens palika ciets. Nu nāca teva dēli un bandinieki ar saviem galvotājiem, nesa uz savu izpirkšanu kā varedami, 30, 50, 60 sudraba rubļus, un lūdza, lai, kas trūka, tiem no tās ieceltās rekrūšu lādes tapināts taptu, solidami ikgadus, ap Miķeļiem, 20 līdz 30 sudraba rubļiem atldzināt, kamēr skaidri būs. Un citi ir tagad jau skaidri. Divdesmit un viens bij tai minētā gadā dodami. Visi tapa izpirkti un dzīvo ar godu, citi tepat kā amatnieki, citi pilsētās un kur katrs ko pelnīt var. Tie 30 un vairāk saņemti, tapa izlaisti un saviem tēviem un mātēm un sievām atdoti.

Tanīs gados, kad rekrūti netapa izcelti, tapa par to naudu, kas rekrūšu lādē atradās, Vidzemes ķīļu grāmatas pirktas un caur tiem augļiem, kuņus tās nesa, tā rekrūšu nauda vairota. Šādā vīzē ir tad tanis pagājušos 10 gados 50 jauni ļaudis līdz no dundziniekiem izpirkti.

To paspēj mīlsirdīb, kad ar vienprātību biedrojas.

Biedrības ierosinātāji, šķiet, būs bijuši latvieši, „trīs goda viri“, kas griezušies pie mācītāja Rodes ar lūgumu, likt ļaudim pie sirds rekrūšu izpirkšanas lietu. Mācītājs Rode bijis pietiekoši atsaucīgs un pretimnākošs un biedrībai likti pirmie pamati. Liekas, rekrūšu izpirkšanas biedrības ideja nav patapināta no ārzemēm, bet tā ir radusies mūsu pašu ipatnējos Latvijas apstākļos. Līdz ar to rekrūšu izpirkšanas biedrību var uzskatīt kā Latvijas ipatnēju sabiedrisku veidojumu.

Cik izplatītas bijušas rekrūšu biedrības Latvijā?

Mācītāja Rodes ziņojums Latviešu Avīzēs par Dundagas biedrības izcelšanos, liekas, ir arī vienīgais raksts, kas varētu tieši ierosināt domu par rekrūšu biedrību dibināšanu arī citur. Citos rakstos, kas parādījās Latviešu Avīzēs par rekrūšu jautājumu, drīzāk saskatāma tendence, kas varētu vājināt tieksmes uz rekrūšu biedrību dibināšanu. Tur sastopam nereti kaļa vīru dzīves cildināšanu. To apliecina arī Rode savā rakstā, sacīdams: „Gan top šinis avīzēs apliecināts un izteikts, ka tie, kas top par zaldātiem nodoti, nekādā vīzē nelaimīgi ir.“

Tomēr rekrūšu biedrību ideja izplatījies un tādas tikušas dibinātas arī citur. It sevišķi rosīgi tās dibinātas seš-

desmitajos gados, kad rekrūšu biedrību dibināšana bijusi īsta sabiedriskas modes lieta, it sevišķi Vidzemē.

Ir zināmas šādas rekrūšu biedrības: 1) Dundagas, 2) Zūru, 3) Vētrasmuižas (Vec-Platonē), 4) Mangelmuižas, 5) Pētermuižas, 6) Kroņa Vircavas, 7) Meža muižas, 8) Nurmīžu, 9) Allažu (rekrūšu palīdzības biedrība), 10) Jaunpiles-Zērbiņ un Slipes, 11) Plāteres un Lakstenes, 12) Rembergu, 13) Taurupes, 14) Jaun-Ķempju, 18) Baižkalna, 19) Rāmuļu, 20) Rāmu (Araižu baznīcas draudzē), 21) Kļavkalna (Skujenes draudzē), 22) Raunas Jaunās muižas, 23) Kroņa Priekul muižas, 24) Spāra muižas (Araižu baznīcas draudzē), 25) Lenču, 26) Dukur-Glūdas-Jaņu muižas, 27) Kroņa Striķu pagasta (Cēsu draudzē), 28) Liepas (rekrūšu izpiršanas naudas lāde jeb biedrība), 29) Kārļu (rekrūšu vietnieku pirkšanas biedrība), 30) Drabužu (palīdzības lāde priekš rekrūšiem), 31) Veismaņu, 32) Vecpiebalgas mācītāja pagasta, 33) Leimaņu, 34) Veļķu (Grothusenshof), 35) Meiermuižas, 36) Ķieģeļu, 37) Koku (Valmieras baznīcas draudzē), 38) Veļķu-Vaidau (Rubenes draudzē), 39) Spirstiņu (Spurnāles), 40) Mujen pilsmuižas, 41) Anciema (Straupes baznīcas draudzē), 42) Rūjen-Torneij kroņa muižas, 43) Augstrozes-Dauguļu, 44) Kroņa Vainižu, 45) Lazdones mācītāja muižas (puišu vietnieku pirkšanas biedrība), 46) Cēsaines pilsmuižas, 47) Dannefeldes, 48) Jaun-Piebalgas.

Kā redzams, ir bijis vesels rekrūšu biedrību tikls. Nav pamata domāt, ka tikko pieminētās būtu visas. Vispamatīgākās un plašākās ziņas ir par Dundagas rekrūšu lādi. Par to rakstījis P. Lapiņš „Kopdarbība“ 1926. g. 8. numurā (uz biedrības arhīva pētījuma pamata), skolotājs Dreiberģs „Balsī“ 1925. g. Nr. 41, kā arī „Kopd.“ 1925. g. Nr. 3 (uz biedrības arhīvu pētījumu pamata), skolotājs Dreiberģs biogrāfijā (sk. 61. lpp.) kā biedrības darbinieks.

Dažas ziņas ir sniedzis P. Lapiņš arī par Dannefeldes, Vecpiebalgas un Leimaņu rekrūšu biedrību (skat. „Kopdarbība“ 1926. g. Nr. 8). Tāpat Kaudzītes Matiss par Vecpiebalgas biedrību (skat. Valsts papiru spiestuves izdoto monogrāfiju „Vecpiebalga“ 89. lpp. un „Kopd.“ 1925. g. 276. lpp.).

Ziņas par visām pārējām biedrībām ir smeltas galvenā kārtā no sludinājumiem Latviešu Avīzēs, Mājas Viesi, Vidzemes gub. avīzē un Kurzemes gub. avīzē .

Sludinājumus laikrakstos ievietojušas pašas biedrības, aicinādamas lozes puišus pierakstīties. Protams, ne visus biedrības ievietoja šādus sludinājumus, kādēļ tad arī ir zināms pamats pieņemt, ka augstāk pievestais saraksts nav pilnīgs.

Ka tas tā, to pierāda arī kāds oficiāls raksts rekrūšu izpirkšanas biedrību lietā, kas ievietots Kurzemes guberņas avīzē 1868. gada 53. numurā. Pieminētā rakstā visupirms atsaucas uz kādu senāta ukazu no 1855. gada 12. aprīļa rekrūšu lietā. Tālāk tiek starp citu aizradīts, ka: 1) „Kr.-Virčavas draudzes ierīkotā rekrūšu izpirkšanas biedrība ir likta nocelt“; 2) „līdz tam laikam Kurzemē pastāvējušas, bet no valsts valdīšanas neapstiprinātas 7 rekrūšu izpirkšanas biedrības“; 3) „Kurzemes zemnieku draudzes izlaistam priekšrakstam preti vēl tagad rekrūšu biedrības ierīkتهјуši.“

No raksta redzams, ka valdības iestādes sešdesmitajos gados apkaņojušas rekrūšu biedrības, bet neskatoties uz to, iedzīvotāji tomēr tādas dibinājuši. Tā tad Kurzemē rekrūšu biedrību katrā ziņā bijis vairāk kā rakstā pieminētās septiņas, betūsu sarakstā to ir tikai kādas 6.

Interesanti biedrību sludinājumi. Tādēļ pievedīsim dažus no tiem.

1) Mājas Viesi Nr. 11 no 1868. gada 11. marta:

„Savienota Allažu pagasta rekrūšu palīdzības biedrība, kuŗa ar devīgām rokām tikpat no gruntniekiem, kā no nomniekiem dibināta, uzaicina jaunus ļaudis, no 20-tam līdz 31. gadiem vecus, pierakstīšanos pie šī pagasta piebiedroties.

Pagasta un biedrības priekšnieks Miķel Liepiņ.“

2) Mājas Viesi Nr. 3/1869.:

„Kļavkalna muižas pagasta — Cēsu kreizē, Skujenes draudzē — ietaisīta viena rekrūšu izpirkšanas biedrība, kuŗa I. kl. jaunekļi 12 r. s., II. kl. — 6 r. un III. kl. — 3 r. par gaduļ iemaksā.

Šī biedrība ir īpaši droša un pastāvīgāka caur to, ka visa valsts par rīktīgu naudas iemaksāšanu un izmaksāšanu galvo un ka valsts virišķis loceklis no 18—60 gadiem ir līdzmaksātājs pie šīs biedrības.

Katrs rekrūts, kam loze krit, dabū 500 r. Kā jau minēts, tad no valsts tiek galvots, ka katrs rekrūts bez trūkuma šo minētu naudas summu no 500 r. s. dabūs.

13. Janvar 1869. g.

Valsts vecākājs Klav Melkert.
Sekretārs A. Peterson.“

Septiņdesmito gadu sākumā rekrūšu biedrībām bij jā-izbeidzas, jo sakarā ar vispārīgas obligātoriskas kaŗa klau-
sības ievēšanu izbeidzās arī vajadzība pēc tām.

Jau 1870. gada 7. augustā Vidzemes guberņas valde bij izlaidusi pavēli, kuŗā teikts, ka „rekrūšu izpirkšanas
biedrības, kas nav apstiprināšanu dabūjušas, slēdzamas bez
kavēšanās un lādē atrodošās nauda daļiniekiem izmaksā-
jama“ (skat. Balt. Vēstn. Nr. 41/1870.).

Ar šo pavēli tā tad slēgtas tikai tās biedrības, kuŗas
darbojušās bez apstiprināšanas. 1872. gadā izdota pavēle
par visu rekrūšu biedrību likvidešanu. Šī pavēle skan tā
(skat. Mājas Viesī Nr. 31/1872).

Pēc iekšīgu lietu ministrijas nosprieduma Vidzemes guber-
nijas valdīšana dara zināmu, ka visas lādes iznīcinājamās, kas
rekrūšu izpirkšanas deļ ieceltas, lai tām nosaukšana butu kāda
būdama un lai viņas būtu ieriktētas un pastāvētu pēc tās mini-
steru-komitejas nosacīšanas, kas 29. janvār 1865 Visaugstāki ap-
stiprināta un kas viņas locekļiem to brīvību atvēl, par 300 rub-
ļiem izpirkties, jeb lai tās stāvētu zem pagastu valdīšanu valdīša-
nas un pārraudzīšanas jeb gluži zem ļaužu pašas valdīšanas un
ka tādēļ šim lādēm jānotur bez kavēšanās aprēķināšana un izlīdzī-
nāšana ar lādes biedriem pēc tam norunām, kuŗas ar šiem no-
slēgtas. Tās turklāt dažkārt izceldamās strīdības katra par sevi
jāizšķīŗ caur tiesas spriedumu un uz priekšu ne kaut kādas re-
krūšu lādes vairs nedrīkst ieriktēt.

No tikko pievestām pavēlēm izriet, ka bijušas apstipri-
nātas un neapstiprinātas rekrūšu biedrības. Kaudzītes Ma-
tīss attiecībā uz šo jautājumu liecina, ka „visas rekrūšu
biedrības dibināja un uzturēja paši pagasti bez nekādiem
apstiprinājumiem un līdzzināšanas no valdības puses; bet
liegt neliedza“ (skat. Kopdarbībā 1925. g. 276. lpp.).

Liekas, ka Kaudzītes Matīss savus slēdzienus būs taisījis
uz novērojumiem šaurākā apkārtņē un tos bez pietiekoša
pamata vispārinājis. Vidzemes guberņas valdes 1870. un
1872. gada pavēles tomēr nepārprotami rāda, ka bijušas arī
apstiprinātas rekrūšu biedrības.

Kas apstiprinājis rekrūšu biedrības?

Mājas Viesī Nr. 2/1869. ievietots šāds sludinājums:
„Cesvaines pilsmuižas valsts valdīšana ir ar draudzenes tiesas
lielkunga paļaušanu vienu biedrību ietaisījusi...“

Šis fakts pavedina uz domām, ka rekrūšu biedrību no-
dibināšanai atļāujū devuši ne centrālie, bet gan vietējie
augstākie pārvaldes organi.

Piegriežoties jautājumam par rekrūšu biedrību organizācijas principiem, jāaizrāda, ka jautājums stipri neskaids. Uz materiāla pamata, kāds atrodas mūsu rīcībā, varētu konstatēt, ka bijusi liela dažādība.

Visupirms ņemsim pārvaldes jautājumu. Sai ziņā varētu atzīmēt 3 dažādas uzbūves.

1) Dundagas rekrūšu biedrības lietas sākumā pārziņājis vietējais barons. Vēlāk, kad pagastā cēlies zināms nemiers ar barona vadišanu, tad tas nodevis kases pārvaldīšanu Ernestam Dinsbergim un 2 uzticamiem saimniekiem. Dinsbergis kasi pārvaldījis no 1854.—1863. gadam (skat. Dreiberģa rakstu Kopdarbībā Nr. 3/1925., 152. lpp.).

2) Pagasta amata personas vadījušas arī biedrības lietas. Visu lielo vairumu sludinājumu laikrakstos parakstījušas pagasta amata personas kā tādas. Tikai Allažu biedrības sludinājuma parakstā atzīmēts „pagasta un biedrības priekšnieks“. Arī augstāk pievestā Vidzemes guberņas valdes 1872. gada pavēlē šis pārvaldes veids konstatēts („zem pagastu valdīšanu valdīšanas un pārraudzīšanas“).

3) No tās pašas pavēles izriet, ka varētu būt bijušas biedrības arī ar pilnīgi patstāvīgu, tieši pašu biedru vēlētu pārvaldi („gluži zem ļaužu pašas valdīšanas“).

Pēc izsniedzamā pabalsta rakstura rekrūšu biedrības var sadalīt 2 grupās: a) ar apdrošināšanas biedrību raksturu un b) kredītkooperatīvu raksturu.

Dundagas biedrība, kā tas redzams no mācītāja Rodes raksta, izsniegusi aizdevumus izpērkamiem rekrūšiem. Aizdevums vēlāk bijis jāatmaksā pa daļam. Bet ir bijušas arī tādās biedrības, kuŗas no „daļiniekiem“ iekasējušas gadskārtīgas prēmijas un tad ar uzkrātiem līdzekļiem izpirkušas tos, kam kritusi loze. Jo vairāk biedrībai biedru, jo mazākas bijušas prēmijas jeb gadskārtējās iemaksas. Uz šī pamata starp pagastiem norisinājušās diezgan sīvas cīņas, jo katrs pagasts centies pievilkt savai biedrībai iespējami vairāk biedru. Nonācis pat tik tālu, ka daži pagasti lūguši slēgt rekrūšu biedrības (skat. Balt. Vestn. Nr. 53/1869. un Nr. 41/1870, Balsī Nr. 40/1884.).

Kā visu rekrūšu biedrību raksturīgu pazīmi var uzskatīt to, ka iestāšanās un izstāšanās bijusi pilnīgi brīvprātīga.

Ka tas tā, tas redzams no sludinājumiem. Lazdones rekrūšu biedrība nobeidz savu sludinājumu ar šādu teikumu: „— kādēļ tas tagad tādē, kuŗi gribētu tur klāt piebiedroties, tiek zināms darīts (skat. Mājas Viesi Nr. 11/1868.).

Cesvaines biedrība savu sludinājumu nobeidz tā: „Šo lai liek verā, kam uz tam luste ir“ (skat. Mājas Viesi Nr. 2/1869.).

Novērtējot rekrūšu biedrību raksturu, visumā var noteikti apgalvot, ka tās ir bijušas pašu iedzīvotāju pašdarbības, pašpalīdzības un kopdarbības izpaudums un, neskatoties uz dažiem trūkumiem attiecībā uz pārvaldi, tās uzskatāmas par Latvijas īpatnējām kooperatīva rakstura organizācijām. Tās ir bijušas latvju zemniekiem diezgan nopietna kooperācijas skola, kas, blakus citām parādībām, tos kā puslīdz sagatavotus ievadīja tieši astoņdesmito gadu kooperācijas kustībā.

II. Lauksaimniecības biedrības.

Laikmetā līdz 19. g. s. vidum Latvija ir nodibinātas šādas vispārīgas lauksaimniecības biedrības: 1) Vidzemes vispārderīgā un oikonomiskā societāte (Livländische gemeinnützige und oekonomische Sozietät), 2) Kurzemes oikonomiskā biedrība (Kurländische oekonomische Gesellschaft), 3) Kuldīgas zemkopības biedrība (Goldingenscher landwirtschaftlicher Verein) un 4) Dienvidus Vidzemes vispārderīgā un lauksaimniecības biedrība (Gemeinnützige und landwirtschaftliche Gesellschaft für Südlivland). Visu šo biedrību uzdevums ir veicināt galvenā kartā lauksaimniecības attīstību.

Bez pieminētām vispārīgām lauksaimniecības biedrībām ir arī speciālas, no kuŗām visinteresantākā no mūsu viedokļa ir aitaudzētāju biedrība.

Latvija šai ziņā iet pa iemitām tekām. Vakar-Eiropā interese par lauksaimniecības pacelšanu sāk mosties jau 18. gadu simtenī. Lai to jo labāk sasniegtu, sāk dibināties attiecīgas biedrības. Anglija tāda nodibināta 1754. gadā. Vācija kā pirmās lielākas līdzīgas biedrības tiek dibinātas 18. g. s. sešdesmitajos gados: 1763. gadā Tūringas lauksaimniecības biedrība, 1764. gadā lauksaimniecības biedrība Cellā, 1764. gadā oikonomiskā societāte Leipzīgā (die oekonomische Sozietät zu Leipzig) u. t. t.

Arī Krievijā 1765. gadā tiek nodibināta līdzīga biedrība (Imperatorskoje voļnoje ekonomičeskoje obščestvo).

Interese par lauksaimniecības pacelšanas jautājumiem it sevišķi pieaug 18. g. s. pēdējā un 19. g. s. pirmajā ceturksnī, kad ar saviem darbiem nāk klajā racionālās lauksaimniecības dibinātājs vācietis Albrechts Daniels Thaers (1752.—1828.). It sevišķi liela nozīme bijusi viņa darbam „Racionālās lauksaimniecības pamati“ (1809.—1812.)*), kur tas aizstāv augu maiņu. Thaers cinās par dabas zinātņu pielietošanu lauksaimniecībā. No tā laika lauksaim-

*) Thaer „Grundsätze der rationellen Landwirtschaft“ I—IV.

niecības kultūras veicinātājiem vēl jaatzīme Švertcs, kas darbojies lauksaimniecības tehnikas pacelšanas virzienā *).

Nav brīnums, ka tādos apstākļos arī Latvijas lielgruntnieki, kas zināmā mērā seko visam tam, kas norisinājas Vakar-Eiropā, it sevišķi Vācijā, jūtas spiesti dibināt savu biedrību. Uz to spiež arī to saimnieciskais stāvoklis, jo muižu ienesīgums ir ļoti zems.

a) Vidzemes vispārderīgā un oikonomiskā societāte.

Pirmā un visvecākā lauksaimniecības biedrība Latvijā ir Vidzemes vispārderīgā un oikonomiskā societāte. Domu par organizācijas dibināšanu, kuŗas uzdevums lai būtu veicināt saimnieciskās dzīves attīstību tās dažādās nozarēs, pastāvējusi jau ļoti sen. Ar tās realizēšanu tomēr neveicies līdzekļu trūkuma dēļ. Beidzot radies vīrs, kas šai labai lietai ziedojis 40.000 Alb. dālderus. Šis vīrs ir bijis patricietis un tirgotājs Pēters Heinrichs v. Blanckenhagens. Tas noticis 1792. gadā. Bet biedrības darbības sākumu tas tomēr nav piedzīvojis, jo to pārsteigusi nāve. Pie biedrības apstiprināšanas radušās dažas grūtības, kas biedrības galīgu nodibināšanos novilcinājis par veseliem 3 gadiem. Statūtus apstiprinājusi Krievijas ķeizariene Katrīna II. (skat. Provinzialblatt Nr. 16/1831.). Societātes biedri kārtējās sēdes sākuši noturēt tikai sākot ar 1796. gadu. Biedrības sēdeklis sākumā atradies Rīgā, bet 1813. gadā, sakarā ar Napoleona uzbrukumu, tas pārcelts uz Terbatu.

Biedrības mērķi bij uzstādīti ļoti plaši. Tajos ietilpa ne tikai lauksaimniecības, bet arī pilsētu saimnieciskās dzīves veicināšana. Citiem vārdiem, viss, kas varētu būt derīgs vispārībai, bijis piemērots tās darbībai. Lai šos mērķus sasniegtu, tad biedrība, pēc tās dibinātāju domām, nedrīkst noklist neauglīgā teoretizēšanā, kas nevar dot nekādu tiešu praktisku labumu, bet tā savā praktikā tomēr nedrīkst ignorēt arī teoriju. Tā tad teorijai ar praktiku jāiet roku rokā. Biedrība nekam nedrīkst akli ticēt un bez pārbaudīšanas kaut ko ieteikt. Nekas nav akli jāpārņem no citurienes, bet aizvien jāreķinājas ar vietējiem apstākļiem. Tikai tas ieteicams, kas izmēģināts un atrasts par izvedamu pašu zemē.

*) Schwertz „Anleitung zum praktischen Ackerbau“, I—III (1823—1828).

No teiktā redzams, ka biedrības dibinātaji bijuši ar plašu un ļoti nosvērtu skatu un ka tie ar lielu nopietnību ķērušies pie sabiedriskā darba.

Tagad aplūkosim sociētātes statūtu galvenos noteikumus (skat. VI. pielikumu).

Biedrības biedri dalās istos un goda biedros. Isto biedru skaits ir noteikts uz 13, bet goda biedru skaits nav noteikts. Par istiem biedriem var ievēlēt tikai Vidzemes muižniekus, bet par goda biedriem var būt personas neatkarīgi no to šķiras un tēvzemes.

Statūtos paredzēts, ka biedru uzņemšana notiek, balsojot ar bumbiņām.

Provincs ģenerālgubernātors un gubernātors, pēc sava amata, ir pirmie biedrības goda biedri un bez tam tie bauda arī balss tiesību.

Biedrība pati sevi pārvalda. To vada ikgadus ar balsu vairākumu ievēlēts prezidents.

Biedrība ikgadus notur 2 ģenerālsēdes, kuņas velkas vairākas dienas. Pirmā sēde notiek pa Jāņiem, bet otrā — decembrā sākumā. — Biedrība var noturēt arī speciālas sēdes. Citiem vārdiem, biedrības augstākais orgāns ir pilnās sapulces, kuņas var būt kārtējas un ārkārtējas.

Sapulces ir pilntiesīgas, ja tajās piedalās ne mazāk kā 7 biedri.

Lēmumi tiek pieņemti ar balsu vairākumu, pie kam arī prezidentam, tāpat kā pārējiem istiem biedriem, ir viena balss. Tikai gadījumos, kad balsis dalās līdzīgās daļās, izšķir prezidenta balss.

Ļoti raksturīgs ir statūtu 5. paragrafs, kuņā teikts, ka biedri sēdēs ieņem vietas pēc patikas, bet ne pēc dienesta pakāpes. Šāds noteikums motivēts ar to, ka biedrības mērķis ir vispārības labums un ka biedrībai jābūt pasargātai no stridiem par činām.

Statūtos paredzētas šādas amata personas: prezidents, mantzinis un pastāvīgs sekretārs, kuņam tiek piedots palīgs — archivārs.

Par prezidentu un mantzini var būt tikai istie biedri, bet par sekretāru var ievēlēt arī nebiedrus.

Prezidents tiek vēlēts uz vienu gadu, bet mantzinis uz nenoteiktu laiku. Tāpat uz nenoteiktu laiku tiek vē-

lēts sekretārs, ar 6 mēnešu iepriekšēju uzteikšanu no vienas vai otras puses. Sekretārs un archivārs par savu darbu saņem algu.

Biedrības līdzekļi sastādās no rentēm, ko nes Blankenhagens ziedojums, kā arī no īsto biedru gadskārtējam maksām. Maksas lielumu nosaka pats biedrs.

Kāda bijusi Vidzemes societātes darbība? Tā bijusi ļoti dažāda un vispusīga. Šķiet, aplūkojamā laikmetā Vidzemē nav neviena darba, kas iziet uz lauksaimniecības kultūras pacelšanu, pie kuŗa tā nebūtu piedalījusies.

Visupirms pieminēsim, ka societāte centusies pacelt starp saviem biedriem lauksaimniecības zināšanas, atvasinot tās no zinātniskiem pētījumiem un praktisko laiksaimnieku mēģinājumiem un novērojumiem kā pašu zemē, tā arī ārzemēs.

Šim nolūkam pa sapulču laiku parasti tiek lasīti dažādi referāti, kuŗiem seko dzīvu domu izmaiņa. Tas modina interesi un meklēšanās garu.

Tam pašam mērķim kalpo arī societātes periodiskie izdevumi, kur parādās vesela rinda nopietnu rakstu.

No sakuma neregulāri iznāk 5 sējumi ar nosaukumu „Abhandlungen der ökonomischen Gesellschaft“. No 1808. gada tā izdod „Oekonomisches Repertorium für Livland“, kas iznāk 6 reizes gadā, 5—6 drukas loksnes biezas burtiņās.

No 1811. gada tas pats izdevums saucas „Neueres ökonomisches Repertorium für Livland“, bet no 1825. gada — „Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft.“

Lai būtu iespēja izdarīt dažādus mēģinājumus un lai radītu parauga saimniecību, 1803. gadā, netāl no Rīgas, tā ierīko izmēģinājumu muižu. Šis pasākums beidzas ar neveiksmi. Tas galvenā kārtā tadēļ, ka tai laikā lauksaimniecības ražojumu cenas bijušas pietiekoši augstas un lauksaimnieki-muižnieki nav sajutuši sevišķi spiedošas vajadzības pēc jaunievedumiem savās saimniecībās. Vēlāk societāte nav atkārtojusi izmēģinājumu organizēšanu uz savu roku, bet gan atbalstījusi privātpersonu izmēģinājumus.

Societātei pieder nopelni arī jaunu kultūraugu ieviešanā un izplatīšanā Latvijā. Pie tādiem pieder aboliņš un kartufēļi. Tā, piemēram, societātes sapulce, kas notikusi 1840. gadā no 22.—27. janvārim, ticis atzīmēts, ka 15—20 gadus atpakaļ tā tad ap 1820.—25. g., tikai retās muižās kartufēļi tikuši stādīti tirumos, bet tagad, t. i., ap 1840.

gadu, tos pat daži zemnieki jau ievēduši. Tas pats esot ar aboliņu.

Trīsdesmito gadu vidū societāte nolēmusi izvest no Rīth-Prūsijas zināmu daudzumu ziemas rapšu un rīpšu sēklu, lai kultivētu šos eļļas augus Latvijā (skat. Provinzialblatt Nr. 10/1836.).

Līdzīgi nopelni societātei ir arī attiecībā uz mājas dzīvnieku sugu izkopšanu. Šai jautājumā ticis daudz rakstīts un debatēts. Protams, uzskati sugu jautājumā ir vairākkārtīgi tikuši grozīti. Sevišķi daudz societāte interesējusies 19. g. s. divdesmitajos gados par labu sugas aitu ievēšanu. Uz tās ierosinājumu Trikatē tiek nodibināta sugas aitu audzētava.

Sākot ar trīsdesmitajiem gadiem, societāte nopietni propagandē uzskatu, ka blakus graudkopībai jāattīsta arī lopkopība.

Ka Vidzemes muižniekiem lopkopībā bijuši arī zināmi panākumi, redzams no tā, ka jau četrdesmitajos gados tiem ienākuši no Krievijas pieprasījumi uz sugas lopiem.

Sakarā ar lopkopības propagandu stāv arī societātes darbība virzienā uz pļavkopības veicināšanu. 1837. gadā tā pieņem darbā uz 4 gadiem pļavkopības inspektoru Hennigu no Pomerānijas. Hennigam tiek garantēta alga 1000 Prūsijas dālderu gadā.

1841. gadā societāte nodibina komisiju pļavkopības skolas statūtu izstrādāšanai. Tāda skola tiek arī nodibināta Lipskalnā. Tai pašā gadā societāte komandē kādu Maksimu von Behaghelu uz ārzemēm, lai iepazītos ar pļavkopības jautājumiem.

Plaši domātus zemes pētīšanas darbus societāte ievada ar Vidzemes astronomiski-trigonometrisku izmērīšanu (1816. līdz 1819.). Šos darbus vada Tērbatas profesors, vēlāk akademiķis, astronoms Struve. Vēlāk, 1839. gadā, tiek izdota Vidzemes topogrāfiska karte.

1842. gadā societāte pieņem darbā pirmo kultūrtechniķi.

1843. gadā societāte nodibina sakarus ar Lietavas lauksaimniecības biedrību, tāpat arī ar Rīth-Prūsijas lauks. biedrību Kenigsbergā. Sakari izpaužas galvenā kārtā izdoto rakstu apmaiņā.

1837. gadā Vidzemes societāte, uz barona Otto Wolffa ierosinājumu, nolēmusi paplašināt savu darbību ar filial-

biedrību dibināšanu. Šo biedrību mērķis pēc iespējas vairāk aktivizēt lauksaimniekus-muižniekus, ieinteresējot tos lauksaimniecības racionalizēšanā. Ar šādu biedrību tīkla nodibināšanu societāte turklāt cerēja gūt iespēju viegli izplatīt pa visu zemi ziņas par derīgiem lauksaimnieku novērojumiem iekšzemēs un ārzemēs, kā arī veicināt dažādu jaunievedumu pielietošanu lauksaimniecībā. Reizē ar to bij domāts ievadīt ciešākus sakarus arī ar Kurzemes un Igaunijas lauksaimniekiem-muižniekiem. Ar Kuldīgas apkārtnes muižniekiem bij panākta vienošanās un 1839. gada 20. jūnijā nodibināta Kuldīgas filiālbiedrība*). Bet drīz vien, tā paša gada 31. oktobrī, tikuši visaugstāk apstiprināti patstāvīgas Kuldīgas lauksaimniecības biedrības statūti. Protams, Kuldīgas filiālbiedrība tūdaļ pēc tam pārveidojās par patstāvīgu biedrību.

Bez Kuldīgas biedrības, tajos pašos gados (1838.—1842.) nodibinājās vēl šādas societātes filiālbiedrības: Pernavas apriņķa, Vilandes apriņķa, Ezeles salas un Dienvidus Vidzemes**) (skat. Livl. Jahrb. d. L., 4. B. 1. H. 1841).

Societātes darbības attīstībā tālākais solis šai virzienā bij filiālbiedrību dibināšana starp zemniekiem, kas Vidzemē sākās 19. g. s. sešdesmitajos gados.

Zemnieku saimniecību pacelšanas jautājumam Vidzemes Societāte piegriezusi zināmu vērību arī pirms sešdesmitajiem gadiem. Jau societātes rakstu krājumā „Abhandlungen“, 5. grāmatā, uzstādīts kā sacensības temats šāds jautājums: „Kā pacelt vietējo zemnieku saimniecisko un morālisko stāvokli?“ („Wie kann der Zustand der hiesigen Bauern in ökonomischer und moralischer Hinsicht verbessert werden?“). Šis temats tad arī ticis vairākkārtīgi parrunāts. Kā gala mērķis attiecībā uz zemniekiem uzstādīts: panākt tādu stāvokli, lai zemnieku šķira būtu pārtikusi un laimīga.

Šī mērķa sasniegšanai tikuši cilāti un pa daļai pielietoti šādi līdzekļi.

Visupirms pamata atzinums par izglītības veicināšanas nepieciešamību (skat. Livl. J. d. L. 6. B. 1. St. 1831, 40. lpp.),

Lai šai virzienā ko darītu, tad societāte atradusi par vajadzīgu, rūpēties par skolas un citu grāmatu izdošanu un

*) Skat. Livl. J. d. L. 3. B. 3. H. 1840, 48. lpp.

**) Sākumā šī biedrība saucas „Wenden-Wolmar-Walksche Ackerbau Gesellschaft“.

izdališanu. Societāte iecēlusi arī komisiju, kas lai rūpētos par tautai derīgu kalendāru izdošanu latvju un igauņu valodā (skat. Provinzialblatt Nr. 10/1836).

No societātes apgādātām grāmatām varētu atzīmēt kā piemērus:

1) Sarunāšanās starp diviem latviskiem zemniekiem, Bērze un Kalniņi, iztulkotas no vāciešas valodas iekš latviskas, caur Johann Justin v. Loppenove, mācītāju pie tās Lēdurges un Turaides draudzes. Ar Rīgas grāmatu tiesas atvelešanu. Rīgā, 1800. Pie J. C. D. Müller, Rīges pil-sāta grām. spied., 102 lpp.

Sarunāšanās ir tulkojums no societātes darbiem (skat. J. Misiņa „Latv. rakstn. rādītājs“, Rīgā, 1924., 492. lpp.).

2) Jauna labu ziņu un padomu grāmata, kas māca: 1) kā kristīgi un godīgi jādzīvo; 2) kā sava māja un zeme jākopj; 3) kā sev pašam un citiem var palīdzēt nestundā un miesas bēdās. Ceturtā reize driķēta, bet no jauna pār-lūkota, pārtaisīta un vairota, caur apgādāšanu un uz maksu tās Vidzemes biedrības, kas pie labākas mājas valdīšanas un zemes kopšanas, cik spēdama palīdz, 1817. g. (skat. turpat 23. lpp.).

Tāļakais atzinums: modināt zemniekos interesi par sava saimnieciskā stāvokļa labošanu, kā arī ierosināt starp tiem sacensības garu.

Lai ierosinātu sacensības garu, tad societāte pielietojsi zemnieku godalgošanas paņēmieni. Arī Latviešu Avīzēs (1825. gada 49. numurā) ir sniegtas ziņas par to, ka Vidze-mes biedrība izsniedzot godalgas par zemes izkopšanu. Ir tikušas izsniegtas prēmijas arī par kartupeļu lauku pa-plaišināšanu (sk. L. J. d. L. 6. B. 1. St. 1831., 40. lpp.),

1825. gadā Vidzemes societāte asignējusi 1000 rbl. 10 prēmijām, katra pa 100 rbl., par akmeņu sētām 50 asu gaŗumā lauku vai dārzu aizsargašanai. — 1833. gada 23. jan-vārī tikusi izsniegta pēdējā no šīm prēmijām.

„Nu lai iespaido priekšzīme!“ izsauca Provinzialblatt, rakstīdama par pēdējās prēmijas izsniegšanu (skat. Prvzbl. Nr. 9/1833.).

1841. gadā tiek runāts arī par zemnieku paraugsaim-niecību, bet ar to nekas nav iznācis, jo vairāk tadēļ, ka societātei savā laikā bij rūgti piedzīvojumi ar parauga muižu (skat. L. J. d. L. 4. B. 1. H. 1841., 41. lpp.).

No societātes darbības vēl varētu atzīmēt, ka 1863. gadā tā sasauca pirmo lauksaimnieku un mežkopju kongresu, bet 1865. gadā tā sarīko Rīgā pirmo lauksaimniecības izstādi. Pa izstādes laiku tiek noturēts otrais lauksaimnieku un mežkopju kongress. Otro izstādi societāte sarīko 1871. gadā. Pa šīs izstādes laiku latvju zemkopji notur savu pirmo kongresu ar Richardu Tomsonu priekšgalā. Šis kongress iezvana latvju zemkopju patstāvīgu organizēšanos.

b) Kurzemes oikonomiskā sabiedrība un Kuldīgas lauksaimniecības biedrība.

Kurzemē lauksaimnieku-muižnieku apvienošanās attiecīgās biedrības lauksaimniecības kultūras pacelšanai norisinājusies stipri gausāk un vēlāk nekā Vidzemē. Vidzemes societāte 1838. gadā, kā jau redzējām, bij izrādījusi pat zināmu aktivitāti, lai veicinātu šādu apvienošanos arī starp Kurzemes muižniekiem.

Liekas tomēr, ka vidzemnieki bij nākuši palīgā kurzemniekiem ne tādēļ, ka tie paši nebūtu izpratuši apvienošanās nozīmi un nebūtu mācējuši nodibināt biedrību, bet gan tādēļ, ka būs bijušas dažas grūtības sakarā ar patstāvīgu biedrību apstiprināšanu. Uz šādu domu pavediena kāds ziņojums Provinzialblatt'ā 1836. gada sākumā (Nr. 4). Šai ziņojumā teikts, ka Kuldīgā esot nodibināta lauksaimniecības biedrība un ka iesniegts lūgums ķeizaram par tās apstiprināšanu. Apstiprināšana tomēr stipri novilcinājusies — tā apstiprināta tikai 1839. gada 31. oktobrī. Tai pašā reizē apstiprināta arī Kurzemes oikonomiskā sabiedrība un Igaunijas lauksaimniecības biedrība.

Ja atminēsimes, ka Krievijā toreiz valdīja ķeizars Nikolajs I., kuŗa valdīšanas laiks tiek uzskatīts kā tumšas reakcijas laiks, kad tika likti šķēršļi katrai sabiedriskai kustībai, tad pilnīgi sapratisim vidzemnieku un kurzemnieku kopdarbību, kas izpaudās Kuldīgas filiālbiedrības dibināšanā.

Par Kurzemes oikonomiskās sabiedrības dibinātājiem skaitas barons Meijendorfs, barons Sepings u. c. Sākumā tai bijis ap 100 biedru *).

Kuldīgas biedrībā, turpretim, sākumā bijuši tikai 34 biedri, starp tiem kā pirmais sarakstā, kas piesūtīts Vidze-

*) 1855. gadā bijuši 127 biedri — 85 istie biedri, 25 goda biedri un 17 biedri-korrespondenti.

mes societātei, ir minēts Kabiles grafs Heinrichs Keyserlings un kā pedējais — aptiekars Adolphi. Vestulē, ko Kuldīgas biedrība rakstījusi Vidzemes societātei 1840. gada 15. martā, tiek ziņots par patstavību un tiek solīts arī turpmāk uzturēt sakarus.

Kuldīgas biedrības pirmais direktors bijis jau pieminētais Keyserlings, bet sekretārs — Brōdrichs.

Attiecībā uz abu šo biedrību darbību jāsaka, ka tā vispārējos vilcienos norisinājusies pēc Vidzemes societātes parauga.

C. O. Leppevičs rakstā „Īsas vēsturīgas ziņas iz Kurzemes zemkopības“, kas nodrukāts Baltijas Zemkopī 1877. gada 4. numurā, par tām starp citu saka: „Kurzemes vācu zemkopības biedrība dibināta 1840. gadā*) Jelgavā, uzskatāma par citu biedrību māti“. — „Šī, kā arī Kuldīgas zemkopības biedrība, mēģināja celt un rūpēties par tēvijas zemkopību“.

„No viņām cēlušās: 1862. gadā ugunsbiedrība un 1863. gadā krusas biedrība“.

Kurzemes oikonomiskā sabiedrība izdevusi žurnālu „Kurländische landwirthschaftliche Mittheilungen“.

Abas biedrības rūpējušas arī par zemnieku lauksaimniecības pacelšanu. Šai ziņā tās, šķiet, izrādījušas pat lielāku rosību, nekā Vidzemes societāte. Starp citu tās sarīkojušas vairākas izstādes, kur godalgoti arī zemnieku eksponāti.

Pirmā izstāde, ko rīkojusi Kuldīgas lauksaimniecības biedrība, notikusi Kuldīgā 1843. gada 29. augustā. (Uzaicinājums piedalīties izstādē nodrukāts Latviešu Avīzēs, Nr. 30/1843.) Izstādes mērķis — veicināt lopkopību starp zemniekiem. Tikuši izstādīti: vaislas ērzeļi, bulļi, iebraukii vērši un govīs, piena lopi un darba zirgi. Bijušas 11 godalgas no 2—4½ rbļ., kopsummā par 33 rubliem. Tā pati biedrība arī vēlāk sarīkojusi līdzīgas izstādes: 1848. gadā Liel-Ezerē, 1850. g. Kuldīgā, 1851. g. Liel-Ezerē.

Kurzemes oikonomiskā sabiedrība 1847. gadā sarīkojusi Jelgavā pirmo zemkopības mašīnu izstādi, bet 1860. gadā turpat I. vispār. izstādi**). Šai izstādē lopu nodaļā

*) Kā jau aizrādīts, tās statuti apstiprināti 1839. gada 31. oktobrī.

***) Arī Latviešu Avīzes atzīmē šo izstādi (Nr. 18/1860) — „Zemes kopšanas lietu un lopu rādīšana Jelgavā 13. un 14. Juni 1860“.

piedalījušies 77 mazgruntnieki ar 102 izstādītiem lopiem (80 zirgi, 19 liellopi un 3 aitaš) un 42 lielgruntnieki ar 76 izstādītiem lopiem (23 zirgi, 38 liellopi, 5 aitas un 10 cūkas).

Kuldīgas lauksaimniecības biedrība izdevusi pat īpašus noteikumus par godalgu izdalīšanu zemniekiem-lopkopjiem. Tie ir šādi.

Likumi tās Kuldīgas zemes kopšanas biedrības pie lopu pārlūkošanas prēmiju jeb goda maksu izdalīšanas.

§ 1. Ta zemes kopšanas biedrība Kuldīgā, gribēdama paskubināt uz labāku lopu kopšanu pie arāju ļaudīm, ikgadus lopu pārlūkošanas dienu iecelusi, kur pēc 5 spriedēju spriešanas tiem ļaudīm, kas tos vislabākus lopus atveduši, prēmijas jeb goda naudu par atmaksāšanu savas labas lopu kopšanas dāvinās.

§ 2. Šo naudu īpaša kungu sabiedrošana sametusi, lai viņu ļaudis šās tādas prēmijas varetu pelnīties un caur to kļūtu mudināti savus lopus arvien jo labākī kopt un audzināt.

§ 3. Arīdzan citu pagastu ļaudis var pie šās prēmiju pelnīšanas piekļūt, ja viņi to vajadzīgu naudu pie tās grib maksāt, un proti no 100 virišķu revīziones dvēselēm, kā tas iekš ruļļu grāmatām stāv, katrā gadā 3 rubuļus sudraba naudas un par katrām 50 dvēselēm, kas pārāki būtu, 50 kapeikas vairāk.

§ 4. Lidz šim tikai šos lopus pie pārlūkošanas pieņem:

- 1) vaislas ērzeļus;
- 2) vaislas buļļus;
- 3) iebrauktus vērsus;
- 4) vaislas ķeves;
- 5) slaucamas govīs;
- 6) darba zirgus;
- 7) iebrauktas govīs.

Visiem šiem lopiem vajaga pašaudzinātiem būt. Pirktus lopus nepieņem pie tās lopu pārlūkošanas. Tālabad būs ikvienam, kas grib lopu pie pārlūkošanas atvest, papriekšu parādīšanu no sava kunga un no savas pagasta tiesas par to izņemt, ka viņš to lopu patiesi audzinājis.

§ 5. Kuņā laikā un kuņā vietā šo lopu pārlūkošanu tures, to caur vāciešu un latviešu avīzēm zināmu darīs.

§ 6. Tos likumus šās lopu pārlūkošanas katram, kas tos grib pazīt, Kuldīgas zemes kopšanas biedrības valdinieckī īpaši zināmu darīs.

§ 7. Pie šīs minētas biedrības valdīšanu kungiem arīdzan tiem kungiem jeb pagastiem, kam tik pie šīs lopu pārlūkošanas vel dalību ņemt, būs pieteikties, un to spriestu naudu katrā gadā lidz beidzamu trešdienu aprīl mēnesī maksāt, par ko viņi kvintancu dabūs.

§ 8. Šo lopu pārlukošanas iecelšana vāciešu un latviešu valodā pasludina, lai dalību ņemšana pie tās vairojas un caur to arāju ļaudis uz to mudinājas, lopus arvien labāki un apdomīgi kopt un jaunus audzināt.

§ 9. Kas tās prēmijas jeb to goda maksu būs pelnījis caur saviem labi audzinātiem lopiem un par kādiem lopiem viņš to dabūjis, tā vārdu arīdzan iekš avizēm sludinās un īpaši tam augstam ministra kungam jeb valdniekam par tām kroņa muižām to darīs zināmu.

Kuldīgā, tai 24. novembr 1843. g.

Graf Indriks no Keyzerling, direktors
Günther, sekretērs.

Nenoliedzami, ka šim Kuldīgas lauksaimniecības biedrības pasākumam ir bijusi ierosinoša nozīme un to var uzskatīt par pirmo dīgli, no kuŗa vēlāk, pēc gadu desmitiem, izveidojās pašu latvju lauksaimnieku organizētās un vadītās lopkopības pārraudzības biedrības un lopkopības izstādes ar labāko eksponātu godalgošanu.

Vel varētu pieminēt, ka Kurzemes oikonomiskā sabiedrība izsniegusi pabalstus arī Latviešu draugu biedrībai, dažu saimniecisku rakstu izdošanai latvju valodā.

Salīdzinot Kurzemes oikonomiskās sabiedrības statūtus ar Vidzemes oikonomiskās societātes statūtiem, sastopam dažas atšķirības, kas izskaidrojamas ar lielo laika sprīdi, kas šķīr vienu organizāciju no otras (skat. VII. pielikumu).

Pirmkārt, Kurzemes sabiedrības statūtu noteikumi stingrāk sistemātizēti un, otrkārt, tie noteiktāk formulēti.

Tā, piemēram, societātes statūtu noteikumi sadalīti 3 nodaļās, pie kam III. nodaļa satur vispārīga rakstura pamācību, turpretim Kurzemes s-bas statūtos 9 nodaļas.

Uzkrīt arī lielā starpība mērķa formulējumos: Kurzemes s-bas mērķi formulēti īsi un skaidri, uzrādot arī mērķa sasniegšanai paredzētos darbības veidus (skat. I. nodaļu), turpretim societātes statūtos (skat. III. jeb c nodaļu) tas tā nav.

Piegriežoties statūtu saturam, varētu atzīmēt šādas raksturīgākās atšķirības.

Kurzemes sabiedrībā ir nenoteikts īsto biedru skaits, pie kam katrs, kas interesējas par lauksaimniecību, var iestāties sabiedrībā par biedri. Societātē, turpretim, īsto biedru skaits bij ierobežots ar 13 un par biedriem varēja būt tikai Vidzemes muižnieki.

Kā redzam, Kurzemes sabiedrība organizēta uz stipri demokrātiskākiem pamatiem, nekā Vidzemes societāte.

Kurzemes sabiedrībā, blakus valdei (prezidents, mantzinis, sekretārs), tiek ievēlēta arī 4 vīru komisija. Societātē šādas komisijas nav.

Biedri Kurzemes s-bā ikgadus maksā noteiktu biedru naudu — 6 rbl., bet societātē katrs biedrs pats nosaka maksājamo summu.

Jāatzīmē vēl, ka Kurzemes sabiedrības statūtos paredzēts (sk. 7. nod. 2. paragr.), ka līdzekļus, starp citu, var izlietot lauksaimniecības rīku, sēklu u. t. t. iegādāšanai.

Šai noteikumā var jau saskatīt ražošanas līdzekļu iepirkšanas un mašīnu koplietošanas kooperatīvu elementus. Societātes statūtos šo elementu vēl nav.

Bez pieminētām, ir vēl arī citas, mazāknozīmīgākas, atšķirības abu organizāciju statūtos.

c) Aitaudzētāju biedrība.

Blakus vispārīga rakstura lauksaimniecības biedrībām, Latvijā jau 19. g. s. pirmajā pusē ir konstatējama interese arī par speciāla rakstura lauksaimniecības biedrībām — aitkopības, mežkopības, zirgkopības u. t. t.

Visvecākā no šādām speciālām biedrībām ir Vidzemes aitaudzētāju biedrība, kas nodibināta 1830. gada 15. janvārī.

Kā zināms, 19. gadu simteņa divdesmitajos gados Eiropa pārdzīvoja smagu lauksaimniecības krīzi, ko izsauca labības cenu stipra krišana.

Krīze skāra arī Latvijas lauksaimniecību. Vidzemē muižnieku muižas visvairāk pārdotas laikā no 1821.—1830. gadam.

Lai rastu kādu izeju no smagā stāvokļa, muižnieki meklējās pēc jauniem ienākumu avotiem un starp citu sāka piegriezt vērību aitkopībai. Pirmie aitu pulki ievesti 1826. gadā Piltēnē no Saksijas. Piltenei sekoja tai pašā gadā vēl citas 4 muižas.

Attīstoties jaunajam pasākumam, izvirzījās arī jaunas problēmas, kuŗu atrisināšanai katra atsevišķa lauksaimnieka-muižnieka spēki bij par vājiem. Tā pamazām brieda vajadzība pēc zināmas kopdarbības šai speciālajā nozarē.

Šo vajadzību pirmais presē formulēja Tērbatas universitātes profesors Fr. Šmalcs. Tas ievietoja Provinzialblatt'a

1829. gada 47. numurā rakstu „Ueber die Nützlichkeit eines Schaafzüchterevereins“.

Rakstā tiek aizradīts, ka visu 3 Baltijas provinču merinosa aitu audzētājiem ne tikai derīgi, bet pat nepieciešami tuvāk apvienoties, lai savstarpīgi varētu dalīties novērojumiem aitikopībā. Arī vilnas un vaislas lopu pārdošana prasa kopīgu uzstāšanos.

Tālāk Šmalcs aizrada, ka pa sapulču laiku jāsarīko arī izstādes, kur varētu iepazīties ar sugas lopiem, kā arī ar instrumentiem un rīkiem.

Kā piemērotāko laiku aitaudzētāju biedrības nodibīšanai Šmalcs ieteic Vidzemes societātes sežu laiku 1830. g. janvāri.

Tā arī noticis — aitaudzētāju biedrība tiešām arī nodibināta profesora Šmalca proponētā laikā.

Viens no svarīgākiem un grūtākiem biedrības darbiem bijis vilnas tirgus noorganizēšana. Pirmais vilnas tirgus sarīkots 1833. gadā Tērbatā. Tas cietis neveiksmi. Pēc tam, sākot ar 1839. gadu, vilnas tirgus, ar valdības atļauju, ticis noturēts Rīgā. Pirmais vilnas tirgus atzīmēts arī Latviešu ļaužu draugā (Nr. 32/1839.).

Rīgā tikusi noorganizēta arī vilnas noliktava, no kuras pārdota vilna. Turpat glabāta arī nepārdotā vilna. Biedrība noorganizējusi arī aizdevumu saņemšanu no kādas bankas pret deponēto vilnu.

1841. gadā tirgus lokālā atradušies 6413 pudi un 25 mārciņas vilnas, bet dažādās privātmājās tās bijis 3359 pudi un 20 mārc.

Starp aitaudzētājiem pamazām izveidojusies diezgan cieša sadarbība. Tā 1843. gadā tie vienojušies par kopīgu uzstāšanos pie vilnas pārdošanas, t. i., tie atteikušies no savrupas pārdošanas, bet apņēmušies visu vilnu nogādāt Rīgas tirgū kopīgai pārdošanai.

Kā redzam, te mūsu priekšā ir ražojumu pārdošanas kooperatīva prototips.

III. Kreditkooperācijas priekšteči.

Kad runā par kreditkooperācijas sākumiem, tad tos parasti, šādā vai tādā veidā, saista ar Sulce-Deliča un Raiffeizena vārdiem. Kreditkooperācijas tapšanas šēma šķietas esam šāda: a) Vācijā, zem augstāk pieminēto vīru ierosmes un vadības, nodibināti pirmie kreditkooperatīvi; b) pēc tam, zem Vācijā izveidojušos kreditkooperatīvu iespaida, sāk dibināties kreditkooperatīvi arī citās zemēs, vienā agrāk, otrā vēlāk, atkarībā no katras zemes ipatnējiem apstākļiem. Citiem vārdiem, dažādās zemēs it kā notikusi šī sabiedriski-saimnieciskā organisma aklimatizēšanās. Tādēļ tad arī kreditkooperatīvu sākumus parasti meklē un atrod tikai 19. g. s. sešdesmitajos un tālākos gadu desmitos, jo Vācijā, pašā kreditkooperatīvu dzimtenē, kā zināms, tie sākušies tā paša gadu simteņa piecdesmitajos gados.

Arī pie mums Latvijā šī kreditkooperācijas tapšanas šēma it kā attaisnojas: pirmais vārigais pakaļdarinājums Vācijas paraugiem ir Rīgas amatnieku aizdevu kase, kas dibināta 1862. gadā (skat. manu grāmatu „Kooperācija Latvijā 19. g. s. piecdesmitajos, sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados“), un pēc tam, septiņdesmitajos gados, sākas nepārtraukta kreditkooperatīvu attīstība.

Mūsu pagātnes pētījumi dod pamatu uzskatam, ka kreditkooperācijas jautājums pamazām briedis un veidojies jau dažus gadu desmitus pirms 19. g. s. sešdesmitajiem gadiem un sešdesmito-septiņdesmito gadu notikumi ir agrāk iesāktā darba organisks turpinājums. Vācijas Šulce-Deliča laikmeta iespaidi ir tikai viens no faktoriem, kas, ieplūzdams no ārienes, pāatrināja Latvijas kreditkooperācijas izveidošanos.

Mūsu dienu kreditkooperatīvu sabiedriski-saimnieciskā nozīme galvenā kārtā pastāv iekš tā, ka tie, no vienas puses, uzsūc noguldījumu ceļā sava darbības rajona sīkos, brīvos un dikā stāvošos naudas līdzekļus un piedod tiem rentes

nesošu spēku, un, no otras puses, šos līdzekļus aizdevumu ceļā novada ražīgā darbā un dod iespēju baudīt kredītu tiem, kas lielajā naudas tirgū neskaitās par kredītspējīgiem.

Tā tad sīkie mazo ļaužu noguldījumi un aizdevumi mazajiem ļaudīm, šie divi elementi, ir kreditkooperatīvu pamata bāze.

Šie elementi, vēsturiski ņemot, ir veidojušies patstāvīgi, savās īpatnējās gultnēs, līdz kamēr tie saplūda kopā kā vienas speciālas organizācijas, krāj-aizdevu sabiedrības, pamata funkcijas.

Noguldījumu operācija mazos ļaudis ievadīja krājķases un līdz ar to audzināja tos taupības un krāšanas garā. Tas ir bijis krājķašu vēsturiskais uzdevums un šai ziņā tās var uzskatīt par kreditkooperācijas ceļa sagatavotajām un kreditkooperatīvu priekštecem.

Kas attiecas uz aizdevumu operācijām, tad arī tās mēs sastopam labi sen pirms Šulce-Deliča laikiem. Lai atmināties tikai Dundagas rekrūšu lādi. Tā izsniegusi aizdevumus ne tikai speciālai vajadzībai (lai atpirtos no kaķa dienesta), bet arī citām vajadzībām (skat. augstāk pieminēto P. Lapiņa rakstu). Mums ir zināmas arī citas kooperatīva rakstura organizācijas, kuņas, blakus saviem tiešajiem uzdevumiem, savus brīvos līdzekļus izlietojušas aizdevumu izsniegšanai. Kā piemēri lai noder II. Rīgas savst. ugunsapdrošināšanas biedrība, kā arī bērnu, atraitņu un bāriņu kase „Der gute Wille“ (skat. IV. pielikumā § 23).

Un beigās lai pieminam Sodū pagasta kopību, kas nodibināta jau 19. g. s. četrdesmitajos gados (skat. manu grāmatu „Kooperāc. Latv. 19. g. s. 50.—70. gados“, 89. lpp.) un kas darbojusies kā tipiska aizdevu organizācija.

Tagad iepazīsimies tuvāk ar tikko skicētām parādībām.

1. Krājķases.

Par vecāko krājķasi Vakar-Eiropā tiek uzskatīta Hamburgas krājķase*), kas nodibināta 1778. gadā. Tā domāta priekš zemākās kārtas abu dzimumu uzcītīgām personām,

*) Uz šo krājķasi aizrāda arī Juris Allunāns savā rakstā „Krātuves“, kas nodrukāts Mājas Viesī Nr. 41/1857. g. Tur tas saka, ka gudri un labsirdīgi vīri ierīkojuši šo krātuvi jeb krāšanas lādi, kur „nabaga ļaudis savu grāstī varētu uz interesēm dot“.

lai veicinātu starp tām krāšanas garu un dotu tām iespēju savus krājumiņus uz procentēm noguldīt.

Sveicē pirmās krājiskas nodibinātas: 1787. gadā Bernē, 1792. g. Bāzelē un 1794. g. Genfē.

Tālāk pirmās krājiskas dibinātas: Bavarijā 1806. g., Virtembergā (Stutgartē) 1816. g., Prūsijā 1818. g., Austrijā (zem Anglijas iespaida) 1819. g., Dānija 1820. g., Zviedrijā (zem Anglijas iespaida) 1820. g., Norveģijā 1822. g., Somijā Abo pilsētā (zem Anglijas iespaida) 1823. gadā.

Zimīgi, ka šīs pēdējās krājiskas nodibināšanos atzīmējušas arī Latviešu Avīzes jau 1823. gadā (Nr. 7 no 15. februāra), pie kam starp citu piezīmēts, ka „žēlsirdīgi kungi priekš maziem ļaudīm krāšanas lādi uzceluši“ un ka tā „pārliekam laba lieta“ esot. Tā tad jau toreiz, vairāk kā 100 gadus atpakaļ, latviešu lasītāja publika bijusi cik necik informēta par krājiskām.

19. gadu simteņa pirmajā pusē Latvijā ir nodibinātas krājiskas: Rīgā, Liepājā un Jelgavā.

a) Rīgas krājiskase.

Sekojoš arzemju paraugiem, arī Rīgas vācu sabiedrībā radušies doma par krājiskas nodibināšanu Rīgā. Tā 1810. gadā laikrakstā Rigasche Stadtblätter Nr. 26 parādījies raksts, ar kuŗu tiek ierosināta krājiskas dibināšana. Tai pašā gadā Literāriski-praktiskās pilsoņu biedrības direktors ģenerālsuperdents Kārlis Sonntags turējis priekšlasījumu par Ķīles aizdevu kasi un tās piemērošanu Rīgai. Tikusi nodibināta pat komisija tādas kases projekta sastādīšanai, bet no visa tā nekas nav iznācis.

1819. gadā tās pašas biedrības direktors virsmācītājs Kārlis Grave iesniedzis biedrībai projektējamās krājiskas pamata principus, bet arī šoreiz nav bijis nekādu panākumu. Interesanti atzīmēt, ka Gravi uz šo soli ierosinājis pārskats par Libekas krājiskas darbību*).

Tad 1820. gadā pieminētās biedrības sekretārs Broeckers nācis laikrakstā Rig. Stādbl. Nr. 46 ar projektu, dibināt krājikasi pie namsaimnieku kredītbiedrības. Arī šis projekts nav ticis realizēts.

Tikai 1824. gadā pieminētās biedrības direktoram virsmācītājam Matiasam Thielam, kuŗu atbalsta virsmācītājs

*) Libekas krājiskase dibināta 1817. gadā.

Grave un Melngalvju biedrības vecākais Gustavs Vitte, izdodas nodibināt krājksi Rīgā. Kases statūtus sastādījis Vitte un tos apstiprinājis ģenerālgubernators Pauluči 1824. gada 20. augustā. Darbību kase uzsākusi tā paša gada oktobrī, pie kam par pirmajiem kases administratoriem Literāriski-praktiskā pilsoņu biedrība ievēlējusi virsmācītāju Thielu, vecāko Vitti un Dr. Fridrichu Zoeckelli*).

Kā ļoti nozīmīgs fakts jāatzīmē tas, ka jau toreiz policijas sekretārs Kristijāns Stāls nācis ar priekšlikumu, apvienot krājksi ar aizdevu kasi, bet tas ticis noraidīts.

No kādiem motīviem vadījušies krājkses dibinātāji?

Tai laikā Vakar-Eiropā humanitātes idejas liela mērā valdzināja inteliģences prātus. Šīs idejas izpaudās centienos, sniegt palīdzīgu roku tiem, kas paši nav spējīgi pacelties. No šī paša gara vadījušās arī Liter.-prakt. pilsoņu biedrības aprindas, ķerdamās, starp citu, pie krājkses dibināšanas. Zīmīga arī emblēma uz krājkses statūtu titullapas — divas sadotas rokas līdz ar uzrakstu „Nos aliis“, t. i., mēs priekš citiem.

Statūtu galvenie noteikumi ir šādi (statūtu pilnīgu tekstu skat. VIII. pielikumā).

Aprindas, kuŗām domāta kase, ir dienestnieki un citi trūcīgi ļaudis (§ 4). Šīs aprindas pašas nepiedalās kases pārvaldē. Par kases stāvokli un darbību tās var dabūt informāciju no laikraksta, kur jāievieto īss pārskats (§ 3).

Kases pārvaldi sastāda 3 administratori, no kuŗiem viens ir katreizējs Liter.-praktiskās pilsoņu biedrības direktors, bet pārējie ir speciāli ievēlētie pieminētās biedrības biedri (§ 2). Šo pēdējo pilnvaru ilgums ir 2 gadi, pie kam katru gadu pārvēlēšanā nāk viens no tiem (§ 10). Kase atrodas pilsētas rātes ievēlēta inspektora uzraudzībā (§ 1). Kases administratori iesniedz pārskatus: rātei par katru gadu, bet Lit.-pr. pils. b-bai par katru pusgadu (§ 3).

Noguldījumu mazākā summa ir 5 sudr. rubļi, bet lielākā — 50 s. r., par ko maksā 2½% par pusgadu (§ 4). Kase pieņem arī mazākus noguldījumus, bet tomēr ne mazākus par 1 rubli; par tādiem noguldījumiem nekādas rentes netiek maksātas (§ 6).

*) Skat. Bernhard Hollander „Die Lit.-prakt. B. V. in Riga“, Riga, 1927. 40. lpp.

Tālāk seko noteikumi par darba laiku un vietu, par saņemtās naudas glabāšanu un novietošanu, u. t. t.

Kase baudījusi sabiedrības uzticību un noguldījumi ienakuši diezgan dzīvi. Jau pašā pirmajā nedēļā pēc kases atvēršanas noguldīti 892 sudr. rubļi. Visbagātākais bijis 1826. gads, kad 61 noguldītājs iemaksājis 3730 sudr. rubļus. Tas liecina, ka Lit.- prakt. pils. b-ba, dibinādama krājksi, nākusi pretim patiesi nobriedušai dzīves vajadzībai. 1827. gadā krājksi samazinājusi maksājamās procentes no 5 uz 4. Tas sākumā izsaucis gan nelielu noguldījumu kopsomas samazināšanos, bet uzticība pret kasi tomēr palikusi nesatricināta.

1828. gadā kase nokļūst grūtības, jo pēc kāda kases pārziņa nāves tiek konstatēts 1590 rubļi liels iztrūkums. Tas pavedina Lit.-prakt. pilsoņu biedrību uzsākt sarunas ar Rīgas rāti par kases nodošanu Rīgas pilsonībai. Sarunas tomēr nesekmējās un tās ievilkās garumā. Pa tam vidam 1832. gadā kase nāk gaismā atkal jauns noblēdīšanas gadījums. Pēc tam rāte, uz kases administrācijas lūgumu, izsludina kasi par likvidācijas stāvokli atrodošos.

Noguldītāji tiek uzaicināti izņemt savus noguldījumus priekšā stāvošā oktobra termiņā (skat. Provinzialblatt Nr. 21/1832.). Noguldījumu summa tobrīd bij pieaugusi jau līdz 40.000 rbļ. Kases lietu likvidācija pilnīgi pabeigta tikai 1839. gadā.

Tai pašā 1832. gadā Rīgas rāte nodibina jaunu krājksi, uzņemdamās arī garantiju par noguldījumu drošību. Jaunās kases pārvaldi sastāda: viens rātskungs, 3 lielās un 3 mazās ģildes locekļi (skat. Provzbl. Nr. 23/1832.).

Vecās kases noguldītājiem ar jaunās krājkses nodibināšanos tiek dota iespēja savus, no vecās kases izņemtos, krājumus noguldīt par jaunu. To noguldītāji pa lielākai tiesai arī darijuši. Arī laikraksti, kas toreiz diezgan dzīvi pārrunā krājkašu lietu, apsveic jaunās kases nodibināšanos un ieteic to kā sevišķi drošu.

Arī mācītāja H. Treija izdotā avīze „Tas latviešu ļaužu draugs“ raksta par jauno un veco krājksi (skat. Nr. 26 un Nr. 49/1832. g.). Tā, 26. numurā, starp citu, lasam:

Ljela un teicama tāpēc tā žēlastība ir, kad tiem ļaudim, kam rubļi nav pa tūkstošiem rokā, tādu vietu parāda, kur viņi savu nopelnumu droši var dot glabāt, un kur vēl katrā pusgadā tie augļi

vai viņiem top izmaksāti, vai viņu naudai pielikti. Tāda lāde jau priekš 8 gadiem mūsu pilsētā tani namā, ko sauc mazu gildstubi, tika uzcelta, un daudz ļaužu savu naudu tur ielika. Bet kad nu šās vecās lādes priekšnieki naudas vairs ne pretiņem un nākamā oktobrē mēnesī ikkatram to naudu atpakaļ dos, ko ielika, tad Rīges rāts ar žēlīgu prātu ir gādājis, ka atkal jauna tāda lāde ir uzcelta rāts namā pašā.

b) Liepājas krājcase.

Liepājas krājcase*) nodibināta 1825. gadā. Tās dibinātājs ir Liepājas tirgotājs Heinrichs Hagedorns jun. (1789.—1853.). Ar krājkasēm tas iepazinies ceļojumā pa Angliju. Tur tas guvis iespaidu, ka krājkasēm liels labvēlīgs iespaids uz tautas zemāko slāņu saimniecisko un morālisko labklājību. Tādēļ tas, parbraucis dzimtenē, arī ķeries pie šīs labās lietas realizēšanas (skat. Prvzbl. Nr. 35/1829.).

No kādiem motīviem vadījies Hagedorns, dibinādams un vadīdams Liepājas krājkasi, to labi tēlo Panteniuss savā rakstiņā „Par Liepājas krāšanas lādi“, kas ievietots Laika grāmatā par 1848. g. Panteniuss raksta tā:

„Es viņu (t. i. Hagedornu) jautāju: kas tad Jums no tam atlec tā pulēties? Tad viņš sirmu galvu pakratījis man atbildēja: Jūs sakāitīes latviešu mīlotājs būt un vaicājiet, kas man no tam atlec? Tas man no tam atlec, ka caurūsu puliņu 1000 latvieši par visiem šiem gadiem ir godīgi ļaudis palikuši. Kas krāšanas lādē zin naudu glabāt, tie nav dzerāji, līderīgi un zagļi, tiem prāts nesas uz godu.“

Krišjānis Valdemārs, kas lielā mērā baudījis Hagedorna labvēlību, liecina, ka uz šo labo darbu to sevišķi skubinājis Merķels („namentlich Merkel ihn zu dieser wohltätigen Schöpfung immer wieder angespornt habe“ — skat. C. Woldegar „Vaterländisches und Gemeinnütziges“, I. Heft, Moskau, 1871, 80. lpp.).

Kādā rakstā Provinzialblatt'ā (Nr. 35/1829.) nezināms autors apgalvo, ka Hagedorns bijis pirmais**), kas Baltijas

*) A. Birkerts savā „Krišjānis Valdemārs un viņa centieni“, Rīgā, 1925., 65. lpp., šo kasi nēpareizi dēvē par krāj-aizdevu kasi.

**) Mācītājs Panteniuss, rakstīdams par Liepājas krāšanas lādi Laika grāmatā par 1848. gadu, apgalvo, ka Liepājas krājcase bijusi pirmā Krievijā („1825-tā gadā — paši pirmie pa visu Krievu valsti — Liepājas krāšanas lādi iecēluši šie trīs kungi: Friedrich Hagedorn, P. E. Laurentz-Mester un J. G. Schmahl“). Kā mēs jau zinām, pirmā krājcase bij 1824. gadā Rīgā dibināta.

provinces iepazīstinājis ar krājkašu ideju. Augstāk teiktais par Rīgas krājkašes nodibinašanu, kas notikusi zem Vācijas iespaida, dod pamatu apšaubīt šī apgalvojuma pareizību.

Liepājas kase attīstījusies ļoti sekmīgi. Garlibs Merķels par to atsaucas ar sajūsmu un labprāt ievieto ziņojumus par tās panākumiem. Līdz ar to tiek slavēts arī pats Hagedorns. („Patrioten, wie Herr Hagedorn, sind Phänomene, die leuchten und wärmen, auch lange noch, nachdem sie verschwunden sind“, skat. Prvzbl. Nr. 35/1829).

Kases bilances pieaugumu rāda šādi skaitļi*): 1829. g. — Rbļ. 27.201.—, 1833. g. — Rbļ. 84.450.60 (no tiem pašas kases uzkrāto līdzekļu Rbļ. 2298.—), 1835. g. — Rbļ. 115.198.45 (pašas kases — Rbļ. 3784.—), 1836. g. — Rbļ. 124.742.—. Noguldījumu skaits 1838. gadā bijis 1340.

Raksturīgākais Liepājas krājkasē ir tas, ka tā centusies pulcēt ap sevi arī apkārtnējo pagastu iedzīvotājus un tādā kārtā veicinājusi starp tiem taupību un krašānu. Šai ziņā Rīgas krājkašē, šķiet, bijusi stipri pasīvāka. Interesants kāds raksts, kas ievietots Provinzialblatt'ā Nr. 23/1832. Tur tiek pārņemts, ka Rīgas krājkašes oficiālajā paskaidrojumā „Latviešu draugā“ nekur neesot pietiekoši skaidri teikts, ka arī lauku iedzīvotāji varot izmantot krājkašē.

Liepājas krājkašē laucinieki izmantojuši ar pieaugošu interesi. Noguldīti arī daudzi Alberta dālderī, kuŗi ilgus gadus gulējuši podos zemē aprakti (Prvzbl. Nr. 39/1836.).

Ļoti interesants dokuments ir adrese, ko Ciravas un Dzērves pagastu noguldītāji pasnieguši 1850. gadā, sakarā ar Liepājas krājkašes 25 gadu jubileju.

Adresez saturs ir šāds (skat. Latv. Av. Nr. 10/1850.): „Tam augsti godātam cienītam konsula kungam Fridrich Hagedorn jaunākam, Liepājas krašānas lādes celājam un valdītājam un viņa laipnīgajam palīgam F. G. Šmāla kungam, krašānas lādes 25 gadu goda dienā, tai 6. merc 1850 sirsnīgā mīlestībā pateicīgi dāvināts“.

*) Pārskatus par Liepājas krājkašē sniedz Laika grāmata par 1848. g. kā pielikumus pie Panteniusa raksta par šo kasi. Šie pielikumi ir: 1) pārskats par Liepājas krašānas lādes darbību no 21. jūnija 1846. g. līdz 12. jūnijam 1847. g.; 2) pārskats par viņas darbību no paša sākuma, 1825. gada.

Šim ievadam seko gaŗāks dzejols, no kuŗa visraksturīgākais ir šāds pants:

„Nu mēs paliksim jo pārtikuŗi,
Nu mums dzivojot jo viegli būs,
Arī prātā kļūsim pamoduŗi,
Nu mūs redzēsiet jo laimigus.“

Adresi parakstījuŗi „Cīravas un Dzērves krāŗanas lādes biedri“.

Paraksts pavedina uz domām, ka varētu būt bijusi kāda patstāvīga krāŗkase, kas darbojusies Cīravas un Dzērves pagastos. Tomēr nav nekādu citu materiālu, kas apstiprinātu ŗo domu. Drīzāk pielaiŗzams, ka paraksts jāsaprot kā „Liepājas krāŗanas lādes noguldītāji no Cīravas un Dzērves pagastiem.“

Sakarā ar ŗo, tomēr nevar neatzīmēt, ka ierosinājumi par krāŗkaŗu dibināŗanu pa visu zemi (Kurzemi, Vidzemi un Igaunju zemi) ir bijuŗi. Vairākkārtīgi par ŗo jautājumu ieminējies arī G. Merķels. Tā, piemēram, pie kāda raksta (Prvzbl. Nr. 31/1838.), kur izteikta vēlēŗanas, lai arī citās vietās Kurzemē rastos Liepājas krāŗkasei līdzīgas iestādes, G. Merķels piesprauŗ ŗādu piezīmi: „und in allen Gegenden Livlands und Esthlands dazu! Die Sparcassen bieten das fast einzige Mittel, den Bauern ein sicheres, erbliches Vermögen zu geben, und so einen wirklichen Bauernstand entstehen zu lassen.“

1826. gadā ticis ierosināts arī jautājums par krāŗkases dibināŗanu priekŗ lauku iedzīvotājiem. Ierosinājums-lūgums nodrukāts Latvieŗu Avīzēs Nr. 20/1826., kas „iesūtīts no viena latvieŗu drauga.“ Tur, starp citu, lasām:

„Ardzan priekŗ mums arājiem un citiem uz zemēm dzīvodamiem dienesta ļaudīm tīktu viena krāŗanas lāde ietaisīta. Mūsu likumi ar pavēl, kad visu naudu, kas priekŗ bāriņiem glabājama, ja var būt, droŗā vietā uz rentēm būs izdot; ŗi tad nu būtu tā droŗā vieta, kur nevien tādu glabājamu naudu, bet arī citu naudu, kas daŗās pagasta lādēs krāŗa būtu, nodot varētu, caur ko daudz labuma rastos, un daŗu bandinieku, kas tagad savu nopelnu iztērē, paskubinātu priekŗ sevīm ko aizkrāt. Tādēļ mums būtu mūsu cienīgi kungi un zemes valdenieki ļoti jālūdz, tādas krāŗanas lādes priekŗ mums iecelt, viņi ar savu gudru padomu gan izdomātu, kā ŗi laba lieta varētu iecelta tapt.“

otra krājcase, proti Kurzemes kredītbiedrības krājcase. Tās noteikumi nodrukāti Latviešu Avīzēs Nr. 32/1846.

Tur, starp citu, lasām:

Cieti likumi, ko Kurzemes kredītbiedrība ir nolikusi pie savas krāšanas lādes.

Nolikšanas visiem par ziņu.

§ 2. Šo viņi tālab ir darijuši, lai nabagu kārtas ļaudis, īpaši Kurzemes arāju ļaudis varētu mazākas zumas droši uz augļiem izdot, lai šīs kārtas caur tam kļūtu pamudinātas uz to rūpēties grasi pelnīt un iekrāt.

Taļās pašās avīzēs Nr. 36/1846., starp citu, atrodam šādu stipri raksturīgu informāciju par to pašu Kurzemes kredītbiedrības krājcasei.

Bet ir šiem nabadziņiem Kurzemes cienīgi muižnieki gribēja palīdzēt, tos no skādes izsargāt un uz prātīgu taupīšanu paskubināt.

Arī bāriņu nauda, kas pagastu lādes bez augļiem gulēja, tagad no pagasta tiesām uz krāšanas lādi uz augļu-augļiem būtu aizdodama.

Te nu paši redziet, mīļi lasītāji, kāda laba ietaisīšana šī krāšanas lāde ir, un kāda liela pateicība no jums jūsu cienīgiem kungiem nākas par šo viņu želsirdīgu apgādāšanu.

Taļāk pastāstīts, ka līdz šim tādas lādes bijušas Liepājā, Jelgavā (rātes, un tā „tagad tikai tādu naudu pieņem, kas pašiem šīs pilsētas iedzīvotājiem pieder“) un Rīgā („kur tikai 3 kapeiķus augļus no katra rubļa maksā“). (Kurzemes kredītbiedrības krājcase par noguldījumiem toreiz maksājusi 3½% gadā).

Sprīžot pēc Latviešu Avīžu toņa, kādu tās lieto, izceldamas muižnieku lielo labdarību pret zemniekiem, kā arī zemnieku pienākumu pateikties tiem, un ievērojot to, ka krājcase dibināta pie pašu muižnieku kredītbiedrības, rodas jautājums par īstiem krājcase dibināšanas motīviem. Mostas šaubas, vai arī šai gadījumā mums ir darišana ar kristālskaidriem humanitātes gara iedvesmotiem centieniem palīdzēt zemākās kārtas ļaudīm, kā to mēs, piemēram, novērojam pie Merķeļa. Nav izslēgts, ka te būs spēlējuši lielāku vai mazāku lomu arī tīri pekunāras dabas motīvi — iegūt muižnieku pašu vajadzībām jaunus līdzekļu avotus. Turpretim, Merķeļa teze, kā turpmāk redzēsim, bij: atstāt naudu to pašu aprindu rokās, no kuņģienes tā savākta.

Atminēsimies vēl šādus divus faktus: 1) Jelgavas krāj-kasei tiesība pieņemt noguldījumus tikai no Jelgavas pil-sētas iedzīvotājiem (sk. augstāk citēto Latv. Avīžu rakstu Nr. 36/1846.); 2) Sodu pagasta kopība tikusi slēgta 1852. gadā, jo „tik Kurzemes muižnieku kredītes biedrībai at-lauts esot ar naudu strādāt“ (skat. manā grāmata „Kooper. Latvijā 19. g. s. 50.—70. g.“, Rīgā, 1928., 90. lpp.).

Paturot acis visu teikto, rodas zināms pamats apgal-vojumam, ka ir sākusies cīņa, kaut arī vēl tikko nojau-šama, par iespaidu sfairām un par zemnieku brīvajiem lī-dzekļiem. Tēpat meklējami arī daži dīgli tāļākiem notiku-miem — pašu zemnieku dibinātiem kredītkooperātiiviem, kur zemnieku nauda paliek pašu zemnieku rokās un kur realizējas jau pieminētā Merķeļa tēze.

d) Soļi krāšanas un krājkašu propagandai.

Lai veicinātu starp latviešiem taupību un krāšanu, ka arī ietaupījumu noguldīšanu krājkasēs, bij jādzen arī at-tiecīga propaganda. Domājams, šo propagandas darbu būs darijuši progresīvākie mācītāji, dodami no kanceļem pamā-cības šajos jautājumos. Propaganda ir vesta arī ar drukāta vārda palīdzību. Te tā norisinājās trejādā ceļā.

Visupirms jāmin latviešu laikraksti — Latviešu Avīzes, Tas latviešu ļaužu draugs un piecdesmito gadu beigās Mā-jas Viesis; bez tam arī periodiskais izdevums Laika grā-mata. Tie latvju tautai sniedz pirmās ziņas par šo institūta nodibināšanos, tie līdz ar to arī skubina krāt un iekrāto neturēt mājās, bet noguldīt krājkasēs. Parastie motīvi par labu noguldīšanai krājkasēs ir šādi: 1) nauda nes rentes; 2) nauda tiek pasargāta no zagļiem; 3) nav jābaidās, ka iekrātā nauda būs jāpalien tādiem, no kuriem to atpakaļ nevarēs dabūt; 4) nav jābaidās, ka tā bez vajadzības tiks iztērēta.

Ļoti vienkārši un pārlicinoši par krāšanas un krājkašes labumiem raksta Juris Allunāns Mājas Viesī Nr. 41/1857. savā rakstā „Krātuves“. Tur, starp citu, lasām tā:

„Bet kā nu cilvēks savu labumu var vairāk rūpināt, ja ne caur to, ka taupīgi un sārtīgi dzīvo, lai ļaunās dienās spēki un vese-lība nemitājas un vecumā bēdas nav jāredz. Pie tam krātuves jo daudz piepalīdz. Jo nauda, ko tu krātuvē ieliec, nestāv pa vaļai; tā arī strādā un tev bez pūliņa palīdz citu naudu samantot. Tā tad tu, ja tu ikgadus kādu daļu no sataupītās krātuvē paglaba,

vairs viens pats nestrādā, bet jūs esiet divi, kas pelniet, proti tu un tā nauda krātuvē. Bet kur nu diviem pelnītājiem vieglāk nākas ko sakrāt, nekā vienam pašam! Ja nu tu redzi, ka tavi pūliņi nav par velti un ka tavi sviedri dubultīgus augļus nes, vai tev tad pie darba nebūs daudz vairāk prieka, nekā vienam pašam strādājot? Un tā ikgadus ar tikušu prātu strādādams un ikgadus kādu daļu no savas nopelnītās naudas krātuvē noguldādams, tu vari ar drošu sirdi savu vecumu sagaidīt, labi zinādams, ka viņš tev par godu un nevis par sodu būs. Turpreti tu ātri vari palikt par palaidnieku, ja tu savu naudu neieliec krātuvē. Jo tad tu savu naudu ir gribēdams nevari saturēt. Tāpēc krātuves ir un paliek jo teicamas iestādes, kas jau daudz tukstošiem palīdzējušas uz kājām tikt.“

Tas latviešu ļaužu draugs savukārt tā raksta Nr. 26/1832.:

„Dažs cilvēks jau ir kritis lielā nabadzībā, savā darba laiciņā nezinādams, kā viņam savi peļņi bija jātaupa. Viņš laikam krietni gan strādāja, bet dienas algu dabūjis domāja: tā ir maza lieta, un drīz atkal visu iztērēja, kas no Dieva svētības viņam bij rokā. Cits gan prot pa rubļiem salikt, bet kad desmit kopā, tad šāds tāds draugs nāk, lūdz, lai viņam dod, svēti solidams pēc maz laika atkal atdot, un lūk! — nedz draugs, nedz rubļi atpakaļ griežas.“

Tājāk tad tiek stāstīts par krājkasēm kā par labu līdzekli pret pieminētiem ļaunumiem.

Tādi un līdzīgi raksti ir vairāki.

To pašu dara arī Latviešu Avīzes. Tā, piemēram, rakstīdamas par Rīgas krājkases nodibināšanos *) (Nr. 40/1824), tās atzīmē šādus labumus, ko dos krājkase: 1) „dienesta bērni un citi mazi ļaudis daudzreiz paspeļē, aizdodami neuzticamiem cilvēkiem“; 2) „nauda bez augļiem mājā šķirstā guļ“.

Otrais propagandas līdzeklis ar drukātu vardu ir atsevišķas brošūras par krājkasēm. Tās ir šādas:

1) Augsti apstiprināti likumi priekš krāšanas šķirsta Rīgā, 1824., ko tulkojis mācītājs Dāniels Gustavs Bergmanis.

2) Izteikšana no tās krāšanas lādes, kas Liepājas pilsetā iecelta ir. Tā iznākusi 2 izdevumos — 1825. un 1829. g. To sarakstījis, uz Hagedorna lūgumu, Grobiņas mācītājs Dr. Launites. Tā izdalīta par brīvu. Provinzialblatt to slavē kā ļoti izdevušos („Sie ist ein Muster populärer Klarheit und Ueberredungskraft“, Nr. 35/1829) un izsakās,

*) Par Liepājas krājkases nodibināšanos Latviešu Avīzes raksta Nr. 12/1825. g.

ka vajadzētu pārdrukāt priekš vidzemniekiem. Par šo brošūru raksta arī Latviešu Avīzēs Nr. 38/1825.

3) Sludināšana no Jelgavas krājkašes administrācijas, līdz ar krājkašes statūtiem, 1833. Jelgavas iedzīvotājiem no amatnieku, darba ļaužu un dienestnieku kārtas.

4) Kā prātīgs cilvēks savu naudu glabā, kad Dievs viņam kādu mazumu atlicinājis. Padoms visiem Vidzemes iedzīvotājiem, Rīgā, 1849. Sarakstījis C. C. A. Döbners.

Beigās jāpiemin, ka krāšana un krājkašes propagandētas arī citos izdevumos, kur par to tiek runāts tikai starp citu. No tādēim izdevumiem varētu pieminēt:

1) H. Čokkes stāsts „Ciems, kur zeltu taisa“, ko lokalizējis mācītājs Lundbergs un kas izdots ar Merķeļa gādību 1830. g.

2) Kā Paleiju Jānis savu būšanu kopis, 1844. Šo grāmatīņu sarakstījis mācītājs G. Z. Braže.

Mācītājs V. Panteniuss savā recenzijā par šo grāmatu (Latv. Av. Nr. 11/1844.) starp citu saka: „Tur tev stāsta, kā nauda iekš krāšanas lādes likta vairojas, zemē aprakta no zagļiem atrodama un kā rūsa to var samaitāt“.

2. Kooperatīvais kredīts.

Kā krāšanas un noguldījumu jautājums, tāpat arī aizdevumu jautājums mazajiem ļaudīm ir ticis cilāts jau 19. g. s. pirmajā pusē. Šī jautājuma pamatā galvenā kārtā ir humanitātes gara iedvesmotie centieni, pasargāt nemantīgās aprindas no augļotāju nagiem.

Viens no šādiem mēģinājumiem, sagādāt letu kreditu nabadzīgiem ļaudīm, ir Literāriski-praktiskās pilsoņu biedrības direktora mācītāja Vendta 1836. gadā iesniegtais priekšlikums — pašai biedrībai ierīkot lombardu. Lombarda uzdevums būtu izsniegt aizdevumus pret rokas ķīlām. Priekšlikums atradis dzīvu piekrišanu un ticis pat nolemts, iesniegt gubernātoram lūgumu pēc atļaujas tādu nodibināt. Vēlāk tomēr šis lēmums ticis revidēts, un biedrība atteikusies no šī nodoma.

Trīsdesmitajos gados dzīvi tiek pārrunāts arī jautājums par krājkašes savākto līdzekļu izlietošanu aizdevumu izsniegšanai. Par to it sevišķi enerģiski un neatlaidīgi uz-

stājas Garlībs Merķels savā laikrakstā „Provinzialblatt“. Šo ciņu tas turpina līdz pat viņa laikraksta aizliegšanai, kas notika 1838. gadā. Viņa motīvi: 1) atsvabināt nabaga aizņēmus no augļotāju nagiem („Mancher Arme segnet wohl noch den Wucherer, der ihm baares Geld giebt, sollt' er auch wöchentlich 5 Kop. vom Rubel bezahlen“, sk. Prvzbl. Nr. 5/1833.; „... und den Wucherdämon, diese scheusslichste Harpyie, zu verscheuchen, die das Beste von dem mühsam bereiteten Mahl der Dürftigen verschlingt, und was sie zurück lässt, mit Kummer und Erfolglosigkeit vergiftet“, sk. Prvzbl. Nr. Nr. 42, 44/1838.);

2) rast iespēju noguldītajiem maksāt augstākas procentes; 1835. gadā Rīgas krājkasē procentes par noguldījumiem samazinātas no 4 uz 3 — („... und so würden auch die Armen, die ihr Geld den Sparkassen anvertrauen, nicht nötig haben, mit Kummer-Renten von 3% vorlieb zu nehmen, sondern könnten die vollen, landesüblichen Interessen erhalten“, skat. Prvzbl. Nr. Nr. 42, 44/1838.);

3) atstāt naudu to pašu aprindu rokās, no kuņģenes tā savākta, — („Unendlich segensreicher müsste es aber offenbar sein, wenn, was der sparende Dürftige zusammenlegte, sogleich, mit voller Sicherheit, bei dem geschäftstreibenden Dürftigen in Umlauf gesetzt würde: die Wohlhabenheit der Stadt würde dadurch um vielleicht jährliche 20 Procent jenes Kapitals befördert“, skat. Prvzbl. Nr. 13/1832.; tas pats, apmēram, arī Nr. Nr. 42, 44/1838.);

4) veicināt rūpniecības attīstību.

Kā redzams, Garlībs Merķels ļoti tuvu piegājis pie modernās kreditkooperācijas pamata jautājumiem*). Starpība tikai tāda, ka Merķels, kā sava laikmeta apgaismotākais un cēlākais vīrs, ir pārņemts no sociālās bruņniecības idejas un liek lielas cerības uz tautas vadonību no augstāko šķīru puses, bet mūsu dienas, kad viņa plāns jau realizējies,

*) Komentāros pie H. Zschokkes stāsta „Das Goldmacherdorf“ (Pioniere und Theoretiker des Genossenschaftswesens, II. Band, Basel, 1918, 156. lpp.), liekas, Dr. K. Mundings saka: „Die Verwendung und Verwaltung des angesammelten Kapitals zum ausschliesslichen Vorteil der Sparer selbst ist das Assoziationsproblem zweiter Potenz, das Zschokke noch nicht kennt und das theoretisch klar zuerst von Huber zwischen 1845 und 1850 formuliert wurde.“ To pašu, kā redzam, mūsu Garlībs Merķels jau 19. g. s. trīsdesmitos gados pilnīgi skaidri formulējis.

vadonības loma samazinājusies par labu pašu ieinteresēto pašdarbībai un pašvaldībai.

Merķeļa ierosinājuma pretinieki galvenā kārtā aizrādīja uz to, ka noguldījumu pastiprinātas atprasīšanas gadījumos kase var nonākt nepārvaramas grūtībās (skat. mācītāja D. Wendta rakstu Provinzialblatt'ā Nr. 13/1832.).

Raksturīgi priekš Merķeļa visā šai jautājumā ir tas, ka viņš nāk tikai ar ierosinājumiem, bet ierosinājumu realizēšanu atstāj citiem, jo sevi atzīst par nekompetentu („Ob und wie er ausgeführt werden solle und könne, überlässt der Unterzeichnete (t. i. Merķels) Denjenigen, die es näher angeht. Ihm ist in der ganzen Angelegenheit Alles fremd; nur nicht der Wunsch, seinen Mitbürgern Nützliches zu sagen“; skat. Prvzbl. Nr. 13/1832.).

Visiem šiem centieniem un projektiem, kā attiecībā uz noguldījumiem, tā arī aizdevumiem, raksturīgs ir tas, ka augstāk stāvošie grib sniegt palīdzību zemākiem, pie kam šie zemākie paši ir pasīvi, nav pašdarbīgi. Šie soļi tos tikai gatavo pašdarbībai, tādēļ tos varam uzskatīt par kooperācijas priekšskolu.

Kā spilgts latviešu pašdarbības izpaudums ir Sodu pagasta*) kopība jeb sabiedrošanās, kas nodibināta jau pagājušā gadsimta četrdesmitajos gados. Par šo sabiedrošanos sniedz ziņas Pēters Allunāns rakstā: „Laiki pārvēršas“, kas nodrukāts Baltijas Vēstnesī Nr. 24/1871. (skat. arī manā grāmatā „Kooperācija Latvijā 19. g. s. 50.—70. gados“, 89. lpp.).

No šī raksta redzams, ka sodnieki tiešām ir nodibinājuši organizāciju, kuŗas uzdevums bijis sagādāt kreditu jeb, kā pieminētā rakstā teikts, „strādāt ar naudu“.

Rodas jautājums, zem kādiem iespaidiem radusies šī sabiedrošanās? Par Šulce-Deliča iespaidiem nevar būt i runas, jo tā dibinātās organizācijas radās vēlāk. To apgalvo arī pats Allunāns, sacīdams: „Tas notika klausas laikos, kur Šulcs no Deličas vēl par sabiedrošanām nebija iesācis pulēties.“

Varbūt sodnieki paši, bez jeb kādiem ārejiem iespaidiem, sajustami vajadzību pēc kredīta, uztvēruši kredītkooperācijas ideju un to arī realizējuši?

*) Tagad ietilpst Liel-Sesavas pagasta robežās.

Izsekojot tā laika literatūrai latvju valodā, jānāk pie slēdziena, ka sodniekiem bij pietiekoši daudz ierosinājumu, kas varēja tos pavedināt ķerties pašiem, apvienotiem spēkiem, pie naudas sagādāšanas, t. i., pie kreditkooperatīva dibināšanas.

Literatūra, kam varētu būt kāda cēloniska sakarība ar sodnieku veidojumu, ir šāda:

1) mācītāja Joh. Teod. Berenta raksts „Ziņa no kādas pagasta lādes Kurzemē“, kas nodrukāts Latviešu Avīzēs Nr. 35/1832.;

2) mācītāja Jak. Flor. Lundberga raksts „Ziņas no kādas lādes Kurzemē“, kas nodrukāts Latviešu ļaužu draugā Nr. 36/1832.;

3) mācītāja Karļa Ludviga Kaehlbrandta raksts „Kādu naudas lādi mācītājs Oberlīns savai draudzei sagādājis, un kādi labi augļi no visas viņa gādāšanas vēl tagad rādas?“, kas nodrukāts Latviešu ļaužu draugā Nr. 23/1833.;

4) Jāņa Pidriķa Oberlina, citkārt Akmiņulejas mācītāja, dzīvošana, vāciskā valodā sarakstīta no Dr. G. H. Šubert, tiem mīļiem latviešiem par labu viņu valodā pārtulkota, 1836. g. Dažādu rakstu krājums. Latviešu tautai un viņas draugiem apgādāta no Latviešu draugu biedrības.

Šo grāmatu tulkojis mācītājs Kārlis Ludvigs Kaehlbrandts.

Pieminētos Berenta un Lundberga rakstos tiek runāts par vienu un to pašu tematu, proti, par kapitālu uzkrāšanu pagastos. Par to pašu tematu īsi pirms tam bijis nodrukāts raksts *) Garlība Merķeļa organā Provinzialblatt'ā Nr.Nr. 33 un 34/1832. Tā tad Bērenta un Lundberga raksti ir tikai šī raksta atstāstījumi.

Šai rakstā tiek stāstīts, ka ar pagastu pašvaldības piešķiršanu zemniekiem, tie arvien vairāk sākot rūpēties paši par sevi, kā arī sākot cienīt zemē pastāvošos likumus. Bet vēl par agru atraut no tiem tēvišķi vadošu roku. Tie vēl ir jāmaca, kā tiem pašiem panākt labklājību. Tāļak tiek stāstīts par kādas kroņa muižas filantropisku, gudru un godīgu pārvaldnieku, kam ar lielām grūtībām izdevies pārliecināt zemniekus, lai tie kādas no kroņa saņemtās summas neizdala savā starpā, bet lai tās atstāj kā visas pagasta sabiedrības kapitālus, kuŗi, ieguldīti vērts-

*) „Nachricht von einer Gemeindegasse auf dem Lande“.

papīros, nestu visai sabiedrībai rentes un būtu atspaidis grūtās dienās. Pēc nedaudz gadiem šī pagasta iedzīvotāju labklājība sākusi manāmi pieaugt. Nelaiemes gadījumos atsevišķiem zemniekiem tiekot izsniegti aizdevumi no pagasta lādē uzkrātiem kapitāliem. — Līdz ar saimnieciskās labklājības pieaugšanu paceļoties arī zemnieku morāliskais līmenis.

„Jūs kungi un ļaudis, gādājiet par pagasta naudas lādēm!“ — izsaucās Latviešu Avīzēs nodrukātā raksta autors.

Provinzialblatt Nr. 37/1832. ziņo, ka abas latviešu avīzes esot ievietojušas rakstu par pagasta lādi, par ko tas nesen rakstījis. Beigās tas saka: „Tas ir ļoti labi!“

Visiem tautas attīstības veicinātājiem jāiet roku rokā“.

Mācītāja Kaehlbrandta Latviešu ļaužu draugā Nr. 23 1833. ievietotais raksts ir šāds:

„Tā kā dažas citas lietas, tāpat arīdzan Oberlins to pie savas draudzes pavisam neieraudzīja, kad kas uz atdošanu naudu no kāda cita aizņēma. Pirmā iesākumā zemniekiem liels trūkums bij no aramiem rīkiem, un kad nu viņiem kāds rīks gauži vajadzīgs bija un nauda nebij pie rokas, tad plēsīgiem naudas aizdevējiem nagos krita. Oberlins tāpēc par savu pašu naudu jau iepriekšu tādus rīkus papildnam iegādāja. Saviem zemniekiem tos izdeva par to pašu naudu, ko pats bij maksājis, vai vēl letāki, un tiem pircējiem brīv deva, lai pēc kartupeļu izrakšanas viņam nomaksātu.

Viņš arī tādu naudas-lādi ietaisīja, no ka naudu uz atdošanu varēja aizņemt, bet kas aizņemts, tas bija tā kā svēts parāds un ar visu taisnību bij atpakaļ jāmaksā. Kas pēc nolikta laika savus parādus nebij nomaksājis, tam uz kādu laiku naudu vairs neaizdeva. — Akmiņu-lejniekiem gandrīz visiem daudz mazi parādi bija, ko no viņiem dzīt, tiem aizdevējiem ikdienas varēja prātā nākt. Oberlins to izdaria, ka viņi ik gadus kādu mazumiņu ipašā lādē sameta, no kā tad pamazītīm viņu parādi tika atmaksāti. —

Daudz tādus notikumus, kur cits citam par labu visu nodeva, Akmiņu-lejā varētu pieminēt, un ja visas tas lietas gribētu pieminēt, ko padarīt gan nav tik grūti, bet no ka tak kristīga mīlestība ar radās, tad mums daudz būtu jāstāsta. Ja kādam nabaga viram govš nosprāgst, tad citi tūlīn tik daudz samet, ka tas jaunu var pirkties; kad kam jauna ēka jātaisā, tad tie jauni mudīgi ļaudis vakaros savā vaļas laikā tam saimniekam bez kādas maksas pie viņa darba palīdz. Tāpat arī šie jauni ļaudis tūlīt ir gatavi, priekš kāda vāja cilvēka, vai priekš veciem to vajadzīgo zemes darbu padarīt.“

Kā redzam, arī šis raksts izcēla principu: cits citam par labu, un varēja ierosināt sabiedrības domāšanu un

darbību virzienā uz kopdarbību ne tikai kredīta laukā, bet arī citas saimnieciskās dzīves nozarēs.

Kas attiecas uz mācītāja Kaehlbrandta tulkoto grāmatu „Jaņa Pīdriķa Oberlina dzīvošana“, tad arī tās tendence bij, izkopt starp latviešiem solidaritātes un kopdarbības garu. Tā, piemēram, grāmatas 5. lappusē atrodam šādu vietu: „Mīlestības saite satur visus kopā kā tā paša tēva bērņus; cits priecājas ar citu; cits rauda ar citu“. Šai grāmatā tiek stāstīts par Oberlina darbību savas draudzes locekļu labā, kas ir ļoti vispusīga: viņš rūpējies par lauksaimniecības pārcelšanu, kadā nolūkā tiek dibināta zemkopības biedrība jeb „zemes kopšanas draudze“, par dažādu amatu iemācīšanos, par ceļu labošanu, par ugunsdzēsamo rīku iegādāšanu, par jaunatnes audzināšanu u. t. t.

Augstāk citētais raksts „Kādu naudas lādi mācītājs Oberlins savai draudzei sagādāja“ ir izvilksms no šīs grāmatas.

No visa teiktā mēs redzam, ka sodniekiem tiešām bij pietiekoši daudz literārisku ierosinājumu uz savas kopības jeb kredītkooperatīva dibināšanu. Bij vajadzīgs tikai autoritātīvs vadītājs, kāds sodniekiem, bez šaubām, arī būs bijis.

Tagad dažus vārdus par pašu Oberlinu, kuŗa pozitīvais iespaids neapšaubāmi saskatāms arī Latvijā.

Oberlinu tikai pašā pēdējā laikā sāk uzskatīt par kooperācijas pionieri Eiropas kontinentā. To cēlis gaismā Valters Rōhrkens, atbalstīts no vācu kooperatora Roberta Schloessera. Tā biogrāfija ievietota Vācijas kooperācijas laikrakstā Konsumgenossenschaftliche Praxis Nr. 3/1928., kā arī 1928. gadā zem profesora Totomianca redakcijas iznākušā „Handwörterbuch“ (skat. III. sēj. 662. lpp.). Protams, biogrāfiskās ziņas atrodas arī augstāk pieminētā grāmatā „Jaņa Pīdriķa Oberlina dzīvošana“.

Johans Fridrihs Oberlins bijis Strasburgas profesors dēls. Dzimis Strasburgā 1740. gada 31. augustā. 15 gadus vecs iestājies Strasburgas universitatē studēt teoloģiju. 1763. gadā ieguvis filosofijas doktora gradu. 1767. gadā palicis par mācītāju Valdērsbachā, Steintālē. Mācītāja amatā sabijis 59 gadus. Miris 1826. gadā.

Savā 59 gadus ilgā darbības laikā pilnīgi pārveidojis Steintāli.

Neaprobežota uzpurešanās gatavība un tāļu ejoša tolerance pret citādi domājošiem tam sagādājusi draudzes locekļu mīlestību.

No viņa veidotiem sabiedriski-saimnieciskiem pasākumiem varētu pieminēt šādus:

- 1) noorganizējis kopkrāsnis, lai ietaupītu malku;
- 2) nodibinājis zemkopības biedrību; tur centies ierosināt sacensību starp zemniekiem (kā redzējām, to darija arī mūsu zemē pirmās lauksaimniecības biedrības);
- 3) panācis, ka lopu sērgu gadījumos zemnieki zaudējumus cietuši kopīgi, tā tad nodibinājis primitīvu lopu apdrošināšanas biedrību (rūdas jautājums, vai mūsu Lundbergs nav guvis kādus iespaidus no Oberlina, kad tas 1828. gadā nāca ar savu lopu apdrošināšanas biedrības dibināšanas ierosinājumu);
- 4) noorganizējis ugunsdzēsēju biedrību;
- 5) nodibinājis, kā jau augstāk pieminēts, kreditmaga-ziņu un aizdevu kasi, kā arī krājkasi.
- 6) nodibinājis nabagu kasi.

Bez tam nodibinājis mazo bērnu skolu, kas bijusi pazīstama visā Eiropā.

Oberlina raksturojumam vēl citēsim šādu vietu no Kaehlbranta grāmatas (63. lpp.): „Oberlina vārds no visiem, kas zināja, ko viņš bij darījis, visā Spranču zemē, Vāc zemē, Šveicēru zemē, pašā Krievu zemē, ar godu tika pieminēts. Tā ķēniņa augsta zemes kopšanas draudzība, kas jau sen ar prieku bij vēra ņēmusi, ko viņš bij padarījis iekš tiem 50 gadiem, kamer viņš savā draudzē bij dzīvojis, viņam zelta goda zīmi sūtīja“.

Dr. Henry Faucherre savā darbā „Umrise einer genossenschaftlichen Ideengeschichte“ (II. daļa, Basel 1927., 5. lpp.) aizrāda, ka pazīstamais angļu sociālreformators Roberts Ovens 1818. gadā apmeklējis Oberlinu, Fellenbergu un Pestalocci.

Tā tad Roberts Ovens un klausu tauta latvieši dzēruši no viena avota...

Skriet, ka vēl nav pienācīgi izprasti un novērtēti ne mācītājs Kārlis Ludvigs Kaehlbrandts par augstāk pieminētiem viņa darbiem, ne to izdevēji — mācītājs Hermans Treijs (Latviešu ļaužu drauga izdevējs) un Latviešu draugu biedrība.

Ir neapšaubāmi noskaidrots, ka šiem vīriem ir bijis gan tiešs, gan netiešs iespaids visā Eiropā uz kooperācijas ideju izveidošanas. Pieminēsim tikai šādus faktus: Roberts Ovens apmeklējis Pestalociju, Fellenbergu un Oberlinu, pazīstamais Anglijas kooperators Viljams Kings (1786.—1865.) izlaiž grāmatu par Fellenberga audzināšanas metodi, kooperācijas teoretīķis Vācijā Viktors Hubers (1800.—1865.) bijis audzināšanā Fellenberga institūtā Hofvillē (Huberam savukārt nenoliedzams iespaids uz Latvijas kooperāciju pag. gadu simteņa piecdesmitajos un sešdesmitajos gados; skat. manu grāmatu „Kooperācija Latvijā“), pazīstamais Šveices kooperators prof. Johans Frīdrihs Šhārs palicis par kooperatoru zem Čšokkes stāsta — „Das Goldmachedorf“ iespaids.

Tagad piegriezīsimies Latvijas apstākļiem un pamēģināsim izsekot humanitātes ideju izpausmei pie mums, par cik tām sakars ar kooperāciju augstāk aprādītā nozīmē.

Kā spilgtākie šīs idejas nesēji 19. g. s. pirmajā pusē ir divi vīri: Jākobs Florentīns Lundbergs (1782.—1858.) un Ārlībs Merķels (1769.—1850.). Kooperācijas vēsturē tiem jāierada vieta jau par to vien, ka, pateicoties viņiem, 1830. gadā iznāca latviešu valodā Čšokkes stāsts „Ciems, kur zeltu taisa“ — („Das Goldmachedorf“)*. Šveices kooperators Dr. Kārlis Mundings šo stāstu dēvē par kooperācijas romānu. Stāsta īss saturs ir šāds. Osvalds, bijušā skolotāja dēls, atgriežas no kara savā dzimtā ciemā Zeltalejā. Tam visur pretim rēgojas dzeršana, netīrība, naidis un, kā to neizbēgamas sekas, nabadzība un posts. Osvalds iesāk cīņu ar krodznieku, kā rokās atrodas visa vara un noteikšana, un ar ciema vecāko, kam nerūp sabiedrības labums. Viņš pieņem skolotāja vietu, lai sāktu savu tautas audzināšanas darbu jau pie mazajiem. Draudze dabū arī jaunu, humani noskaņotu, mācītāju, kas alkst pēc darba tautas labā.

Par Osvaldu sāk izplatīties baumas, ka tam sakari ar

*) Par Lundberga un Merķeļa darbību tieši kooperācijas laukā jau vairākkārtīgi runāts šai grāmatā.

Biografiskas ziņas: a) par J. Lundbergu — sk. P. Laņina rakstu Kopdarbībā Nr. 7/1927, 397. lpp.; Rakstnieku sejas, sērija skolai un jaunatnei, Nr. 8, A. Dauges un V. Plūdoņa redakcijā, Rīgā, 1927., Valtera un Rapas akc. sab. izd.; b) par G. Merķeli — sk. A. Birkerta „Ārlībs Merķelis dzīvē un darbā“, Rīgā, apgādājis Gulbis.

velnu un ka tas mak zeltu taisit. Pie tā ierodas ciema iedzīvotāji un lūdz, lai arī tiem iemācot zelta taisīšanas mākslu. Osvalds ir ar mieru. Pusnaktī pie tā ierodas, viens par otru nekā nezinādami, 32 namu tēvi. Tie nodibina zelta taisītāju biedrību. Visiem tiem jānodod zvērasts, ka izpildīs šādus 7 noteikumus:

- 1) 7 gadi un 7 nedēļas neies krogā, bet gan baznīcā;
- 2) 7 gadi un 7 nedēļas kartis nespēlēs;
- 3) 7 gadi un 7 nedēļas netiks lietoti ne lamu vārdi, ne lāsti, ne meli;
- 4) 7 gadi un 7 nedēļas jāpavada darba un lūgšanās; darbs jādara ar uzcītību un uzticību; nedrīkst parādus taisīt;
- 5) kas minētā laikā lietos alkoholu, tiks izslēgts no biedrības;
- 6) 7 gadi un 7 nedēļas tīrumos nedrīkst nezāles būt; dzīvokļos nedrīkst mēsli atrasties — visam jābūt tīram un spodram;
- 7) 7 gadi un 7 nedēļas pašu un bērnu miesai un drēbēm jābūt tīram.

Kas bij ar mieru pildīt visus šos noteikumus, tiem bij jāsniedz Osvaldam roka pāri galdam, kas bij nokrauts ar zeltu, un jāsaka: „Es gribu“. Bez tam Osvalds piekodinājis, ka nevienam nedrīkst stāstīt par notikušo, kā arī paši savā starpā par to nedrīkst sarunāties.

Krodzniekam un citiem uzkrīt ciema vīru parvēršanās. Krodznieks izput. Ciema iedzīvotāju turība un vispāri labklājība redzami pieņemas.

Netiek aizmirsta arī lauksaimniecības un mājturības pacelšana. Par mājturību rūpējas Elizābete, Osvalda sieva, Zeltulejaš melderā meita.

Pamazām tiek nodibināti šādi koppasākumi: krājkase, kopķekšis (lai ietaupītu malku), koppienotava, kopīga maizes ceptuve, augļu žāvētava un veļas mazgātava.

Kā redzam, Osvalda personā Cšokke tēlojis tautas vadoņa tipu, kas darbojas pašas tautas vidū, lai sniegtu tai palīdzību pašpalīdzībai. Un kā šī ideāla piepildījums ir vesela rinda koppasākumu jeb kooperatīvu.

Cšokkes stāsts Šveicē iznāca 1817. gadā. Latvijā tas parādas jau pēc 13 gadiem, t. i., 1830. g. To pārstrādājis, pielāgojot Latvijas apstākļiem, macitājs Lundbergs. Tas iznāk divos izdevumos: latviešu un latviešu-vācu.

Latviskā izdevuma titullapa ir ar šādu saturu: Ciems, kur zeltu taisa. Jauki stāsti, no kā daudz laba var mācīties, mūsu mīļiem latviešiem par labu pārtulkoti un pārtaisīti no vācu valodas caur Biržu un Salas draudzes mācītāju Lundbergu. Rīgā, driķēts pie V. F. Häcker, 1830.

Stāsta saturam izsekosim, turoties galvenā kārtā pie tā nodaļu virsrakstiem.

I. nodaļa. Kā Reins *) atpakaļ nāk no kaŗa, un ko ļaudis no viņa runā.

II. nodaļa. Ko Reins redz savā ciemā.

„Nabagi apskaudēja bagātos, bagāti spieda un plēsa nabagus. Bagāti izdeva labību un naudu uz nežēligiem augļiem. Kas 3 pūru pavasarā ņēma, tam bija rudenī jāatdod 4 pūri, un dažureiz tie paši vēl bij jāved uz Rīgu. Citiem parādu ņēmējiem bij jāstrādā par augļiem 2 vai 3 nedēļas, pašā lielā darba laikā, saviem bagātiem draugiem, un proti, bez visas maksas.

Visi ikdienas kļiedza par grūtiem laikiem...“
Slinkums... Dzeršana... „Divi saimnieki kopā kāzām nopirka brandvīnu par 50 pūru rudzu.“

III. nodaļa. Ko tas prātīgs melders stāsta.

„Prancoži dzīvoja te gandrīz pusgadu...“ Postija. Ļaudis dzer uz parādu... Parādnieki maksā nežēligus augļus.

„Ar pagasta lādi arī tā iet kā iet! Lāde gan vēl ir, bet tukša! Pagasta tiesa gan salasa galvas naudu, r e k r ū t u n a u d u, tiesas viru naudu un citas kroņa došanas...“

Ak, cik dažu bāriņu mantas šini pagasta lādē izzuda.“

IV. nodaļa. Reins mēģina viņus pamācīt, bet viss ir velti.

„Mūsu pagasta lādē bija arvien šķīsta nauda atronama, un arī viens naudas papīrs (Kreditschein) no 1000 sudr. rubļiem, kas ikgadā 50 rubļus augļus nesa. Jūsu lauku svētība ir iekritusi brandvīna glāzē, jūsu dārza augļi alus krūzē. Jūs esat aizmirsuši taupīt un neprotiet vairs krietni strādāt.“

V. nodaļa. Kā Reins top vajāts no saviem ienaidniekiem, un ko viņš pats dara.

VI. nodaļa. Jaunais skolmeisteris.

VII. nodaļa. Kā Reins skolu tur.

VIII. nodaļa. Kā vēl ar skolu iet.

*) Osvalds.

IX. nodaļa. Kā Reins arī svētdienās māca, un kas sudmalā notika.

X. nodaļa. Reinim nelabu slavu padara.

XI. nodaļa. Ilzei *) laba slava ir.

XII. nodaļa **). Kā tas Kalna kroga Brencis uz deguna krit, un kas pēc tam ir noticis.

XII. nodaļa. Zeltataisītāju derība.

XIV. nodaļa. Ļaudis brīnījās ļoti.

XV. nodaļa. Parādi top uzrakstīti. Taupīšanas lāde.

„Citi deva Reinam tādu naudu, lai glabā; atkal citi iknedēļā viņam aiznesa, ko tie bija pelnījušies, ka viņš no tā pamazām varētu maksāt viņu parādus. Kad nu visi to iesāca darīt, un kad Reins jau bija salasījis pāri desmit rubļus ***), tad aiznesa viņš tos uz pilsētu, un iedeva taupīšanas lādē, ko gudrie kungi tur bija ietaisījuši saviem sulaiņiem un kalponēm par labu, un tur tā nauda par gadu nesa augļus, proti četri no simtiem.

— Ih, kāpēc tu mums neesi sacījis no krāšanas lādes?

— Vai jūs tad nevariet savienoties pie vienas maizes, pie viena katla un pie vienas bļodas?“

XVI. nodaļa. No dažādas nelaimes ciema.

XVII. nodaļa. Pērkons iespeļ baznīcā. Macitājs nomirst. Kalnakrogs nodeg.

XVIII. nodaļa. Jauns mācitājs nāk Zeltulejā.

Skubināja samest naudu vai labību... (loterijai). Ērģeles tiek iegādātas. Nopirka visādas derīgas grāmatīņas. „Tāpēc viņš izlienēja šās grāmatas pret kādu ķīlu ikvienam zeltalejiešam. Par nedēļu jāmaksā viens grasis.“ (Piezīmē: „Tāda ietaisīšana *) ir Netetes skolā Kurzemē“).

XIX. nodaļa. Ko no tiem zeltulejiešiem visapkārt runā.

Iet runa par dārzkopību, lopkopību. „No vienas labas govs vairāk piena var dabūt, nekā no 5 sliktām.“

Tiek runāts par kopīgiem ganiem. „Tad atliktu ik-

*) Elizabete.

***) Latviešu Avīzēs Nr. 42/1829. šī nodaļa nodrukāta kā paraugs. „Saviem mīļiem avižu lasītājiem mēs še dodam par probi kādu nodaļu no tās pēc driķejamās grāmatas: Ciems, kur zeltu taisa.“ Lundberg.

****) Var būt, ka arī Ciravā-Dzervē bus bijis šāds noguldījumu vākšanas punkts.

*) Bibliotēka.

dienas vairāk nekā 200 rokas uz sēka pļaušanas un atnesīšanas“. „Ikkatrs saimnieks lai apšēj savā papuā kādas 2 pūra vietas ar āboliņiem vai ar lecēm.“ Tāļāk par pļavu mēšošanu.

XX. nodaļa. No jaunā pagasta vecākā un no Kalnakrodznieka Brenča.

XXI. nodaļa. Reins paliek par pagasta vecāko jeb par ciema priekšnieku.

XXII. nodaļa. Parādi jāmaksā.

XXIII. nodaļa. Un vēl parādi jāmaksā.

XXIV. nodaļa. Nu jau labāki iet.

Ciēmā tiek ierīkotas jaunas ekonomiskākas krāsnis. „Daži kaimiņi bija tik gudri, viena diena un vienā ceplī ar citiem kopā savu maizi izcept, un tā daudz malkas taupīt.“

XXV. nodaļa. Vēl daudz vainas ciēmā.

XXVI. nodaļa. Ko Zeltulejieši dara ar saviem diedelniekiem. „Spitāju namā bij jāstrādā“.

XXVII. nodaļa. Kas labs, tas nenotiek uz vienreiz, bet pamazām.

XXVIII. nodaļa. Atkal jauna lieta.

XXIX. nodaļa. Zeltuleja paliek nu tiešām par zeltu leju jeb zeltu ciemu.

XXX. nodaļa. Kristības.

Lundberga lokalizējums ievada latvju zemnieku jaunu ideju pasaulē. Tās ir pašdarbības un kopdarbības jeb savstarpējas palīdzības idejas. Stāsts, spilgti attēlodams zemnieka patreizējo posta stāvokli, kā arī sniegdams viņinošu nākotnes labklājības ainu, ar kontrastu palīdzību ierosina sabiedrības domāšanu un ilgās pēc labākas dzīves. Tas rāda arī posta celoņus un to novēršanas līdzekļus.

Toreizējie humanitātes garā noskaņotie latvju tautas vadītāji centās panākt lūzumu tautas psihikā. Šis psihikas raksturīgākā pazīme bij pašivitāte. Tautā vajadzēja iedēstīt pašdarbības stimulu, dabūt to tik tālu, lai tā sacītu stāstā tēloto „Es gribu“.

Šāda tendence izpaužas arī citur, arī Latviešu Avīzēs. Tā, piemēram, Nr. 45/1832. atrodam šādu vietu:

„Uzrunāšana uz latviešiem par viņu dzīvošanu un būšanu. Latviets paļaujas uz kungu un magaziņu, ka pie tiem palīgs būs, kad pašam trūkums uzies, neapdomadams, ka tas nevar pie istas labklājības tikt, ka savu cerību vairāk uz citiem liek, nekā uz sev pašu.“

Latvieši visu vairāk nicina gudribu. Ja gudriba vairošies, ja mācīsies pēc sava labuma no sirds dzīties, tad latviešu istena labklāšana vairiņ vairošies, un tie būs teicami starp visām tautām. To ar jums runājis viens latviešu draugs.“

Turpat Nr. 36/1849.:

„Par nomas jeb arentes būšanu.“

Tā jauna naudas būšana ikkatru skubina un māca, vairāk par sevi gādāt un mazāk uz citiem paļauties nekā līdz šim, un tas ir labs. Kad tevīm uz tavām kājām vien jāstāv, tavas kājas paliks jo stiprākas. Bet kad tu visu savu mūžu no otra liksies vadīties un cilāties, tad tavas kājas paliks vājas.“

Šis pašas domas turpinājums ir Jura Allunāna vārdi, kad tas 1860. gadā „Sētā, dabā, pasaule“, II. daļas priekšvārdā saka:

„Latvieši paraduši pie iešanas spieķi par atbalstu bruķet. Viņi var droši spieķi pie malas mest un visiem skauģiem par spiti pamēģināt uz savām kājām bez kādas svešas palīdzības staigāt.“

Pašdarbības un pašpalīdzības princips kā sarkans paveidiens velkas cauri visam 19. gadu simtenim un iestiepjas arī 20. gadu simtenī līdz pat mūsu dienām.

Kādi nopelni Garlībam Merķelim pie „Ciems, kur zeltu taisa“ iznākšanas?

Garlībs Merķels bij apņēmijs rūpēties par grāmatas izdošanai vajadzīgo līdzekļu sagādāšanu, kā arī par tās izplatīšanu tautā. Tā nav nejaušība, ka Merķels bij ķēries pie šī darba. Viņš savā organā Provinzialblatt propagandēja plašāka vēriena darbību izdevniecības laukā. Tā pieminētā laikrakstā Nr. 12/1829. parādās priekšlikums par spēku un līdzekļu apvienošanu grāmatu apgādāšanai latviešiem, citiem vārdiem, dibināt izdevniecības biedrību.

Pirmais uz šo ierosinājumu atsaucās Tērbatas universitātes profesors Dr. Sartorius (skat. Prvzbl. Nr. 15/1829.). Vēstulē Merķelim tas paziņo, ka gadījumā, ja tiktu nodibināta biedrība latviešu apgādāšanai ar grāmatām, tas sākumam ziedo 100 rubļ. banknotēs, kā arī solās ikgadus maksāt pa 2 sudr. rubļi. Pie tam Sartorius piezīmē, ka to pašu viņš darīšot, ja arī priekš nabaga igaunjiem*), kas līdzīgs tiktu uzsākts.

*) Prvzbl. Nr. 22/1830 ziņo, ka kāds igaunu mācītājs sacis tulkot „Das Goldmacherdorf“ igaunu valodā, bet Prvzbl. Nr. 6/1831 ziņo, ka Vidzemes ģenerālsuperdents Dr. Bergs uzņēmijs ziedojumu vākšanu igaunu izdevumam.

Ļoti interesanta ir Merķeļa piezīme pie Sartoriusa paziņojuma. Tā ir šāda (sk. Prvzbl. Nr. 15/1829.):

„Dies edelmüthige Beispiel verdient den Anfang zu machen zu einen der Segensreichsten und wichtigsten Aeusserungen jenes Sinnes für Wohlthätigkeit, den man uns nachrühmt. Unsrer Vaterlandsliebe ist ja keine Täuschung, und es herrscht Bildung genug unter uns, zu begreifen, wie wichtig es selbst dem Staate sein muss, dass auch unter unserm Landvolke höhere Bildung verbreitet werde.

Jeder gebildete Menschenfreund, der in seinem Zirkel Einfluss und Vertrauen besitzt, sammle Unterschriften „zur Versorgung armen Letten oder Esthen mit nützlichen Büchern“, und sende das Verzeichniss an das Provinzialblatt ein, das sie in eigenen Beilagen bekannt machen wird. — In Riga sind die Deubnersche und die Hartmannsche Buchhandlung bereit, solche Unterschriften anzunehmen. Wem es bequemer ist, übersicke die Seinige dem Unterzeichneten.

Sobald die verheissenen Summen einigermaassen dem Zweck entsprechen, wird er bei der höchsten Behörde unsrer Provinzen mit der Bitte um die Bestätigung des Vereins, und die Ernennung der Vorsteher desselben aus den Subscribenten, einkommen. — Uebrigens darf die Grossmüthige Gabe, die Herr Hofrath Sartorius darbrachte, nicht zum Maasstabe dienen. Auch der $\frac{1}{10}$ oder der $\frac{1}{20}$ Theil derselben wird dankenswerth sein. — Der Unterzeichnete verpflichtet sich hierdurch für 25 R. B. A. zum Fonds und 2 R. S. M. als jährlichen Beitrag.

Der Herausgeber des Prov.-Bl.“

Ar izdevniecības biedrības dibināšanu nekas nav iznācis. Par to paziņo Merķeļs 1829. gada 14. augustā savā Liter. Begl. des Provinzialblattes (Nr. 16).

Lai sadabūtu līdzekļus „Ciems, kur zeltu taisa“ izdošanai, tiek atklāta labprātīgu ziedojumu vākšana.

Provinzialblāttā tiek ievietoti raksti, kas propagandē šo lietu. Raksta arī pats Lundbergs*). Turpat tiek nodrukāti arī ziedotāju vārdi.

Nr. 33/1829. — ziedojuši: mācītājs Thiels 3 sudr. rbļ., nepazīstams — 100 rbļ. banknotēs.

Nr. 34/1829. — ziedojuši: birģermeisters Timms 10 rbļ. banknotēs, Lindes māc. Schulcs 5 rbļ., Lindes tiesas skrivers M. Vannags 5 rbļ., Lindes latvieši: Karl Mutznieks 5 rbļ., Georg Bruntans 5 rbļ., Jakob Dekšne 5 rbļ.

*) Kādā vietā tas saka: „Wie soll dieses Büchelchen am schnellsten und besten in die Hände des Landmanns gebracht werden? Wer kennt nicht die unüberwindliche Scheu der Letten vor dem Bücherkaufen!“

Merķels priecājas, kā arī latvieši ziedojot. Reizē ar to tas lūdz latviešu draudžu mācītājus, pilsetās un uz laukiem, pamudināt uz ziedošanu.

Nr. 36/1829. — ziedojuši: Suntažu mācītājs Bērents 2 rbļ., mācītājs Vilperts Rīgā 10 rbļ., Trikātes mācītājs Pohrts 5 rbļ., sekretārs v. Hehns 10 rbļ.

Nr. 48/1829. — ziedojuši: Opekalna mācītājs Girgenšons 5 rbļ., Opekalna draudzes skola 1 rbli.

Uz grāmatu atklāta arī iepriekšējā parakstīšanas.

Provinzialblattā Nr. 6/1830. tiek ziņots par iepriekšējās parakstīšanās rezultātiem, kauču gan ziņas no visām vietām vēl neesot ienākušas. Varot pieņemt parakstīto eksemplāru skaitu uz 800—900, kas galvenā kārtā esot parakstīti no zemnieku kārtas pašas. Dažas draudzes parakstījušas tikai uz vienu eksemplāru. Visvairāk parakstījušas: Liezeres draudze, kur par mācītāju Punšels — uz 75 eks. latviskā izdevuma, un Lēdurgas-Turaidas draudze, kur par mācītāju Šveders — uz 40 latv. un 30 vācu-latv. Šie abi gaišākie punkti atrodies Vidzemē.

Nr. 8/1830. — Jaunpiebalgas baznīcas skola parakstījusies uz 10 eks., mācītājs Kaehlbrandts 9 eks., prāvests Rühls Alūksnē 44 eks., Hagedorns jun. — 10, mācītājs Šiliņš Tirzā — 20 eks., mācītājs Šiliņš Piebalgā (Pebalg Orrisar) — 20 eks., mācītājs Šiliņš Gulbenē — 20 eks., barons Budbergs Gārsenē — 12 eks.

Nr. 9/1830. — Jēkabpils aprīņķis parakstījis uz, apmēram, 20 eks., bet no visas pārējās Kurzemes, kur, apmēram, 80 latviešu draudzes, izņemot Liepāju — tikai uz 40 eks.

Nr. 41/1830. Merķels ziņo par šādu izdališanas projektu: katrai no 150 latviešu draudzēm nosūtīt par brīvu pa 2 eksemplāri izdališanai lasīšanas skolu uzcitīgākiem skoleniem, bet 150 eksemplārus laist pārdošanā. No ieņemtās summas jādibina izdevniecības fonds.

Nr. 3/1831. Merķels dod norēķinu par ziedojumiem un grāmatas izdošanas izdevumiem. Pāri palikuši 12 rbļ. Kad šī summa pieaugšot līdz 50 rbļ., tad tā tikšot noguldīta Rīgas krājkasē uz augļiem kā tāļakas izdevniecības fonds.

Mācītāji Kurzemē diezgan gausi izņēmuši brīvai izdališanai paredzētos eksemplārus. Ta Provinzialblattā Nr. 4

1833. g. tie tiek lūgti saņemt vēl atlikušos 40 eksemplārus.

Garlībs Merķēls vienu eksemplāru nosūtījis arī pašam autoram Heinricham Čšokke Šveicē, līdz ar vēstuli. Uz to Merķēls saņēmis gaŗāku Čšokkes atbildi. Šī atbilde ir ārkārtīgi interesants tā laika dokuments, tadēļ to ievietojam nesaīsinātu.

„Aarau'a, 14. februāri 1832.

Mans dārgais kungs un — īsteni sakot — draugs, jebšu šai pasaule neviens prieks nenāk pār vēlu, tomēr man jākurnē pret debesīm, ka jūsu miļā vēstule, ko jūs rakstījuši 19./31. martā 1831. gadā, gan pienāca vēlu, proti 12. februāri 1832. g. Tiem monarhiem, kuŗu valstis atrodas starp mums, vajadzētu rūpēties vai nu par dzelzsceļu un tvaika ratu vai arī par dzīvības pagaŗināšanas iestāžu ierikošanu, lai tāda vēstule, kā jusejā, necēlotu 10—11 mēnešus. Ja nu jūs šo manu vēstuli saņemsiet 1833. g. sākumā, tad Jūs pa šiem gadiem laikam jau būsiat aizmirsuši, ka esat man kādreiz rakstījuši. Bet es neaizmirsīšu, kādu prieku Jūs esat man sagādājuši, pirmkārt, ar to, ka tik augsti cienjams virs, kā Jūs, mani pagodinājuši ar savu uzmanību, un otrkārt, ar to, ka es tik brīnumīgs izskatos latviešu svārkos. Man latviski runāt patik pat vairāk, nekā Amerikā runāt angļiski vai Francijā (caur Būsšiena kungu) runāt ar lauciniekiem franciski, jo amerikāņiem un frančiem ir pie rokas lielāki palīglīdzekļi, nekā nabaga latviešiem. Tā tad arī tur vāciešiem jābūt humanitātes apustuļiem, starp kuŗiem Jūs esat viens no pirmajiem. Jo Jūsu grāmata*) — varbūt Jums pašiem nezinot — deva pirmo ierosinājumu vēlākai dzimtsbūšanas mikstināšanai. Priekš kādiem 5 vai 6 gadiem mani apciemoja barons Uexlix**) (ja viņa vārdu pareizi atceros) no Livonijas, krietns virs, kam man vajadzēja izstāstīt par Šveices zemnieku pakāpenisku attīstību no viņu allemaniskās dzimtsbūšanas līdz republikaniskai brīvībai. Viņš solīja zelta laikus (er verhiefs Goldenes) cilvēcei Livonijā; mans draugs Jochmanns no Rīgas man vēlāk apliecināja līdzīgu, un Jūsu vēstule tagad dod apstiprinājumu. Ja Jūs varbūt pazīstat v. Uexlix kungu, tad lūdzu Jūs viņam atgādināt mani ar sveicienu no Šveices (durch einen Schweizergruss). Man bija žēl, ka augstsirdīgo subskribentu sarakstā neatradu viņa vārdu***).

Taču ir un paliek bēdīgā patiesība, ka celākie un krietnākie darbi par labu cilvēku dzimumam jāveic privātpersonām, kaut gan tas būtu valdību pienākums, un mums jābūt valdībām pateicīgiem jau par to, ka tās netraucē labos darbus. Ak, es esmu daudz vairāk prastu cilvēku (Pöbel) atradis starp tā sauktiem lielajiem, nekā vienkāršajā tautā (es nerunāju par zināšanām un arišķībām). Kāds

*) Laikam „Latvieši“.

**) Barons Boris v. Uexküll.

***) Barons v. Uexküll's dzivoja Igaunijā, un tāpēc latviešu tulkojuma izdošanā nepiedalījās.

labums pasaulei no tā, ka visa tā sauktā smalkākā izglītība top tikai par ieroci zīdā tērptu barbaru rokās?

Ar istu baudu es lasīju „Ciemu, kur zeltu taisa“ vācu tulkojumā. Tur es dabūju redzēt to pagrimuma dzelmi, kādā atrodas latviešu zemnieks, un kādai nav nekā līdzīga Sveicē. Es izsaku Lundberga kungam savu komplimentu par ļābi izdevušāmies pārgrozi-jumiem, ko viņš ienesis, lai pielāgotu stāstu savai tautai.

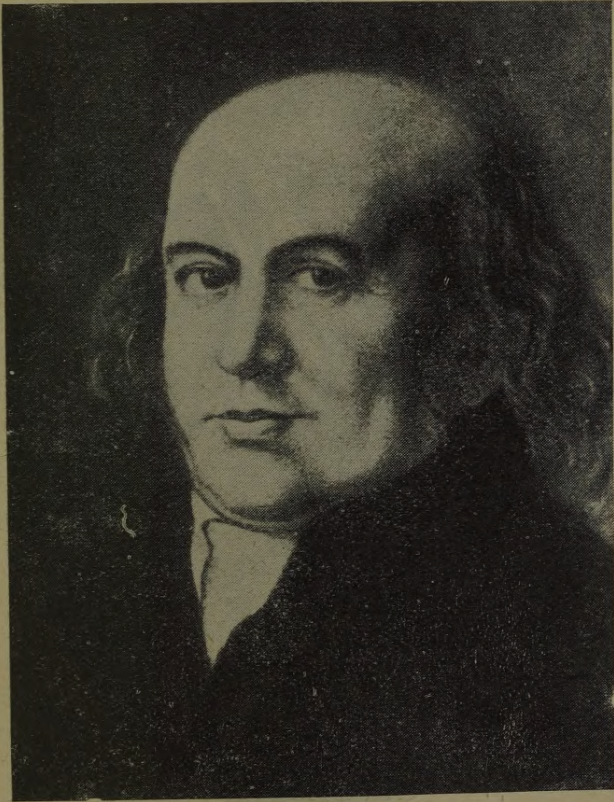
Es vēlu Jums ilgi darboties par svetību savai apkārtnēi. Jūs rakstāt, ka Jūs esot sirmgalvis? Bet vai tāds vīrs kā Jūs var kļūt vecs? Man ir 60 gadu, drīzi būs 61, bet es jutos jaunāks, nekā tad, kad savu gadu skaitu rakstīju otrādi — 16. Ja man būs agri jā-mirst, tad mani būs iznīcinājis nevis vecums, bet jaunības kvēle, kurā es veltī, kā nelaimīgs mīletājs, degu, cenzdāmies labot un svētāku darīt mūsu dzimumu.

Lai labvēlīga zvaigzne atspīd krievu un vācu pasta iestādēm, ka mana vēstule nonāktu Jūsu rokās, lai varētu Jums teikt, ka es sirsniģi pateicos par nepelnīto uzmanību, ko Jūs man parādījuši; ka es jau sen esmu Jūs augsti cienījis, bet tagad esmu Jūs iemī-lējis kā cilvēku; ka es neko tā nevēlos, kā dzīvot pie Jums (ar krievu policijas atļauju) Jūsu Merķelmuīzā, vai, vēl labāk, ka Jūs pavādītu kādas nedēļas manā laipnā Blumenhaldē, Jūras kalnāju pakājē, pie Aarau'as, ar glečēriem segtu virsotņu ainavā, brīvā sveiciešu zemē.

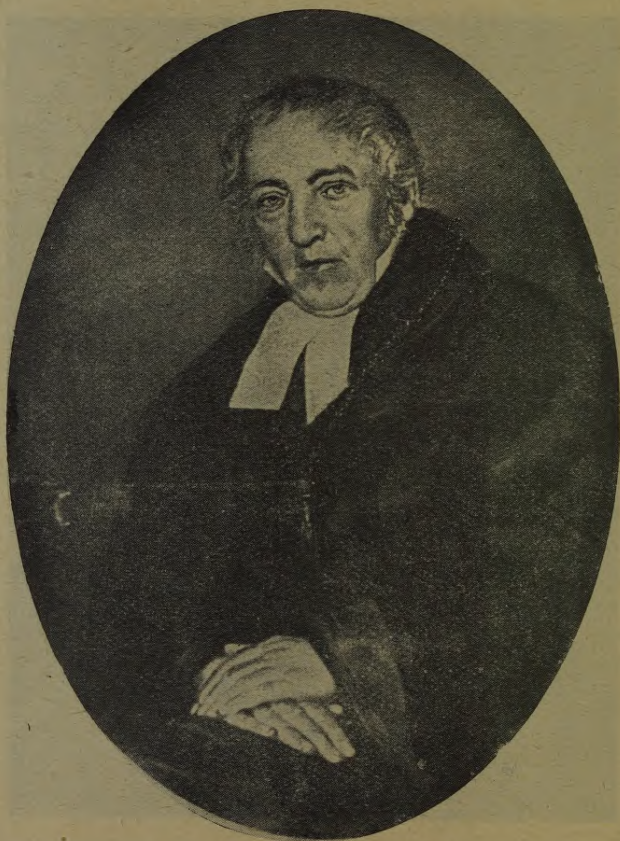
Ardievu, ļābi pazīstāmais mīļais draugs. Kad Jūs, lasot šīs rin-das, jūtat kādu dvesmu, tad tā nav vēja dvesma no loga vai durvīm, bet gara skūpsts no Jūsu drauga

Heinr. Zschokke.“

Cšokkes vēstule var noderēt kā ļāba ilustrācija tam ga-ram, no kāda vadījušies Garļibs Merķels un Ķakobs Floren-tīns Lundbergs, strādādāmi latvju tautas druvā. Tie patie-šām bijuši, kā Cšokke saka, humanitātes apustuļi Latvijā. Tiem neapšaubāmi nōpelni kā latvju tautas audzinātājiem arī virzienā uz kooperāciju.

Carl von Clausewitz

Jakobs Florentins Lundbergs

REVISTA
de la
Asociación de
Escritores de
España
P I E L I K U M I

I. pielikums.

PUNCTA

der in der Kayserlichen Stadt Riga zu errichtenden Brand-Assecurations-Socitée.

Riga, gedruckt mit Frölichischen Schriften, 1765.

§pho 1.

Damit alles dasjenige, so diese zum allgemeinen Besten abzieldende Einrichtung concerniret, und sowohl die Administration derer bey Einschreibung zu erlegenden und dadurch einflussenden Gelder, als auch die Regulirung und Eintreibung des Beytrages bey entstehendem Brand-Schaden genau und ordentlich besorgt werden möge: So ist zu dem Ende eine Commission zu verordnen, welche aus dem Herrn Aeltermanne, einem Eltesten und einem Bürger grosser Gülde, wie auch aus dem Altermanne, einem Eltesten und einem Bürger kleiner Gülde bestehen, und unter dem Directorio eines dazu verordneten Herrn des Raths die Disposition der Gelder, und was nach Massgebung nachstehender Puncten bey dieser Einrichtung zu reguliren, und zu veranstalten nöthig seyn wird, wahrnehmen und beobachten soll.

§ 2.

Häuser, Speicher, und alle etwanige Neben-Gebäude, wovon die Eigenthümer bey der Brand- und Feuer-Cassa-Commission sich angeben werden, müssen von dem geschworenen Stadt-Kunst- und Stadt-Werk-Meister, wie auch von einem geschickten Maurer, und Zimmermann, welche letztere die Commission vorschlagen, und sodann bey Gericht in Eyd genommen werden sollen, taxiret werden. Da aber gar keine hölzerne Häuser, Ställe, Scheunen, und die bey engen Häusern etwan annoch vorhandene hölzerne Neben-Gebäude bey der Feuer- und Brand-Cassa eingeschrieben werden können: So werden auch solche hölzerne Gebäude bey der anzustellenden Taxation keinesweges aufgenommen, noch bey einem entstehenden Brand-Schaden ersetzt. In Betracht nun die Häuser alhier grösstentheils mit starken Mauren versehen, und daher auch nicht gänzlich combustible sind: Als wird in dem Catastro der Feuer- und Brand-Cassa kein Haus und Neben-Gebäude, weder für weniger noch mehr, als für Zwey-Drittheil, ein Speicher aber, weil dieser der Gefahr nicht so sehr, als jenes ausgesetzt ist, nur für die Helfte des wahren und durch die Taxation bestimmten würllichen Werthes eingeschrieben, von welcher eingeschriebenen Summa die Eigenthümer, bey der Ein-

schreibung ihrer Immobilien in dem Brand-Buche, ein achtel pro Cent gegen eine darüber zuerhaltende Quitung, jedoch nicht eher, als bis die eingeschriebene Summa sich wenigstens auf 300 mille Rthlr. Albr. beläuft, zuerlegen schuldig sind.

§ 3.

Da die Gebäude theils verbessert, theils deterioriret werden können: so wird besagte Commission alle Sechs Jahre eine neue Besichtigung und Taxation derer Immobilien, die im Brand-Buche verzeichnet stehen, anstellen lassen und die Kosten dafür aus der Brand-Cassa entrichten. Würde aber jemand während der Zeit sein Immobile um ein merkliches verbessern, und dieserwegen den Werth desselben im Brand-Buche erhöhen wissen wollen: so soll, wann der Eigenthümer sich dieserhalb bey der Commission gemeldet, eine Besichtigung in Gegenwart zweyer aus denen Mitgliedern der Commission ernannten Personen von denen §. 2. benannten beeydigten Bauverständigen vorgenommen, die hievon schriftlich abzustattende Relation beygeleget, und der Werth des verbesserten Immobiles nach Massgabe des 2. §. nach Erledigung eines achtel pro Cent von dem erhöhten Quanto im Brand-Buche verzeichnet werden; jedoch ist alsdann derjenige, welcher um die Besichtigung instantiiret hat, dem Stadt-Kunst- und Werk-Meister einem jeden einen Rthlr. Albr. und dem von der Commission vorgeschlagenen und bey Gericht in Eyd genommenen Mäurer und Zimmermann, und zwar einem jeden einen halben Rthlr. Alb. ex propriis für ihre Bemühung zu zahlen gehalten. Fände sich aber bey der alle Sechs Jahre angestellten Besichtigung und Taxation, dass ein Immobile deterioriret worden, so muss alsdann von dem, dem Immobile ehemals zugestandenem Werthe, so viel als von obbenannten Personen taxiret würde, abgezogen, solches dem Eigenthümer des Immobiles von der Commission bekandt gemacht, und sodann dieses dergestalt im Brand-Buche verschrieben werden.

§ 4.

Der durch die Feuers-Brunst verursachte, und von der Brand- und Feuer-Cassa zu ersetzende Schade betrifft alles, was

- 1mo an Häusern, Neben-Gebäuden, und Speichern, die im Brand-Buche verzeichnet worden, entweder zum theil, oder auch ganz abgebrant ist;
- 2do. was an denen benachbahrten Häusern, welche im Brand-Buche verschrieben stehen, um der Flamme Einhalt zu thun, ab- oder niedergerissen worden; desgleichen soll
- 3tio derjenige, der bey einem entstehenden Feuer-Schaden die erste Spritze anführen wird, vier Rthlr. Alb. und der mit der zwoten Spritze ankommen wird, drey Rthlr. Alb.; hiernächst, der die erste Balge mit Wasser dahin bringen wird, vier Rthlr. Alb., der die zwote Balge mit Wasser anführen wird, drey Rthlr. Alb. und der mit der dritten Balge mit Wasser kommen wird, zwey Rthlr. Alb. zur Belohnung aus der Feuer- und Brand-Cassa erhalten.

§ 5.

Wann durch eine Feuers-Brunst an denen im Brand-Buche verzeichneten Häusern und Immobilien ein Schade geschehen; so ist ein jeder, auch selbst derjenige, dessen Immobile bey dem Brande gelitten hat, oder auch gänzlich eingäschert worden, nachdem zuvor der Schade in Gegenwart zweyer aus denen Mitgliedern der Commission zu ernennenden Personen von denen mehrgedachten in der Bau-Kunst erfahren und beeydigten vier Personen taxiret worden, zur Wiederherstellung dieser eingäscherten oder beschädigten Immobilien pro rata seines auf seine Immobilien angeschlagenen und verzeichneten Capitals ein gewisses nach dem allgemeinen Catastro zu berechnendes Quantum beyzutragen verbunden, zu welchem Ende von dem zuerlangenden Quanto eine schriftliche Anweisung und Notice einem jeden zugeschicket werden soll. Einem jeden Interessenten stehet indessen frey, von der ganzen Berechnung sich durch den bey der Commission bestellten Buchhalter benachrichtigen zu lassen.

§ 6.

Dieser Beytrag soll durch den von der Commission zu bestellen- den Diener abgefordert, und was täglich einkömft, daselbst eingeliefert und verzeichnet, und damit dergestalt fortgefahen werden, dass nach Verfließung dreyer Wochen von Zeit des geschehenen Brandes, die von denen Taxatoren angegebene, und darauf regulirte erforderliche Summa des durch die Feuers-Brunst verursachten Schadens eingetrieben seyn muss.

§ 7.

Ist das Haus, Gebäude, oder Speicher, gänzlich in die Asche ge- leget, so wird dem Eigenthümer des abgebrannten Immobiles aus der Brand- und Feuer-Cassa so viel an Geld zur Wieder- erbauung eines neuen Gebäudes gereicht, als dasjenige Capital, so seines Immobiles wegen eingeschrieben worden, und davon er die Abgabe entrichtet hat, beträgt. Sind aber einige Zimmer, Boden, Keller, oder einige zu einem Hause gehörige und eingeschriebene Neben-Gebäude von dem Brande unbeschädiget geblieben, und ist solchergestalt das Haus oder Gebäude nicht ganz abgebrannt, dergestalt dass das übrig gebliebene einen gewissen Werth ausmacht; so wird dem Eigenthümer auch nur so viel bestanden, als der durch die Feuers-Brunst erlittene und taxirte Schade beträgt. Da hiernächst festgesetzt worden, dass der Beytrag zur Ersetzung des Brand- Schadens höchstens zwölf pro Cent von der eingeschriebenen Summa ausmachen, und diese determinirte pro Centen niemahlen übersteigen soll; es sich aber dennoch bey einem so grossen Brande, wodurch die in einige Gassen befindliche Immobilien eingäschert würden, gebühren könnte, dass der Brand-Schade nach der geschehenen Taxation ein mehreres importiren könnte, als der zu zwölf pro Cent festgesetzte Beytrag ausmachte: So kann auch auf den Fall nicht der ganze taxirte Schade ersetzt werden, sondern einjeder muss sich alsdann, und bey einem so

unglücklichen Zufalle mit der nach Proportion dieses Brand-Schadens, aus dem vorbemeldter Maassen ausgefundenen allgemeinen Beytrag, zu berechnenden Quote begnügen.

§ 8.

Würde der Brand-Schade sich über die Summa von fünftausend Rthlr. Alb. belaufen, auf den Fall wird die Commission zu überlegen haben, ob diese Summa auf einmal aufzubringen, oder in zweyen Terminen und zwar die erste Sume nach Verlauf dreyer Wochen, die andere Helfte aber nach Verfließung dreyer Monate a dato des erlittenen Brandes herbey zu schaffen sey.

§ 9.

Sollte jemand Beytragung des von ihm zur Widererbauung eines abgebrannten Immobilis pro rata seines im Brand-Buche verzeichneten Capitals geforderten Contingents säumig seyn, so muss nach Verlauf des ersten Termins innerhalb acht Tagen, und nach Verfließung des zweyten Termins innerhalb einem Monate die bereiteste Execution von Em. Edl. Vogteyl. Gerichte nach Vorschrift der Stadt-Rechte so fort ergehen.

§ 10.

Was nun solchergestalt zur Ersetzung des Feuer-Schadens einkömt, soll demjenigen, der solchen erlitten, auf keine andere Bedingung, als dass er das empfangene Capital so fort wieder zu Aufbauung des abgebrannten Gebäudes anwenden wolle, und zwar gegen annehmliche Caution, dass diese Absicht erfüllet werden soll, gereicht werden. Denenjenigen aber, welche in Erbauung des abgebrannten Gebäudes säumig und schwürig seyn, auch dieserwegen keine Versicherung geben, oder Caventen aufbringen könnten; soll von der zur Ersetzung des taxirten Brand-Schadens festgesetzten Summa wöchentlich aus der Brand- und Feuer-Cassa so viel, als die Woche hindurch nach Anzeige der von den an dem zu erbauenden Immobile arbeitenden Leuten, und wegen angeschaffter Materialien beygebrachten Rechnungen oder Quitungen zu bezahlen ist, und zwar in so lange, bis diese festgesetzte Summe zu Ende läuft, gegeben werden. Wie dann allentalls En. Edl. Cämmerey-Gericht hiebey über die Widererbauung des abgebrannten Gebäudes, nach Massgebung der wegen unbebaueter, wüsten Plätze Anno d. 6-ten Maji, ergangenen hohen Ukase, die Hand zu halten, und zu verfügen, nicht ermangeln wird.

§ 11.

Da nun solchemnach bey der Brand- und Feuer-Cassa ausser der Widerersetzung des taxirten Brand-Schadens, die Absicht hauptsächlich dahin gerichtet ist, dass die abgebrannten Gebäude bald möglichst wiedererbauet, und in dieser Kayserlichen Stadt keine wüste, und abgebrante Stellen unbebauet liegen bleiben: So soll ohne Unterscheid, es mag das Feuer durch die Nachlässigkeit und Verwahrlosung, oder wieder Verschulden des Eigeners entstanden

seyn, der Beytrag aufgebracht, und obangeführtermaassen zur Wiederaufbauung abgebrannter Gebäude angewendet werden. Es wird aber E. Edl. Vogteyl. Gericht nicht destoweniger mit der Inquisition wieder diejenigen, bey welchen ein Feuer ausgekommen, verfahren, und solche nach befinden ihres Verschuldens mit nachdrücklicher Strafe belegen.

§ 12.

Das bey Einschreibung eines jeden Gebäudes bey der Brand- und Feuer-Cassa zu erlegende achtel pro Cent, und daraus entstehende Capital, soll bey einer entstandenen Feuers-Brunst nicht mit zum Ersatz des Brand-Schadens angewendet, sondern auf sichere Renten ausgegeben werden, von welchen die bey der Brand- und Feuer-Cassa erforderliche Officianten, worunter die Mitglieder der Commission keinesweges zu verstehen sind, ihre Belohnung, welche von der Commission bestimmt werden soll, zu empfangen haben.

§ 13.

Da an einem jeden Gebäude, welches dem Catastro der Brand- und Feuer-Cassa einverleibet worden, ein gewisses Zeichen, wozu man eine kupferne Plate, auf welcher eine Nummer und zwei zusammengefasste Hände ausgetrieben, befindlich, gewählt hat, eingesetzt und befestiget werden muss: So soll einem jeden Eigenthümer, so bald dessen Immobile eingeschrieben wird, ein dergleichen Zeichen von der Commission, gegen Erlegung eines halben Rthlr. Alb., gegeben werden, welches derselbe an seinem Gebäude befestigen lassen muss.

§ 14.

Da alle Immobilien, die einmal bey der Feuer- und Brand-Cassa eingeschrieben worden, nicht mehr, falls selbige auch einen andern Eigenthümer erhielten, ausgeschrieben werden können: So müssen auch alle diejenige, welche ihre Gebäude bey der Brand- und Feuer-Cassa einzeichnen lassen, oder dergleichen daselbst eingeschriebene Gebäude dereinstens erhalten, und an sich bringen, diesem Reglement, als wornach zu allen Zeiten, ausser in dem Falle, da diese Stadt feindlich angefochten, oder ein grosser Theil derselben durch Mord-Brenner eingeäschert werden sollte, welche Fälle Gott in Gnaden verhüten wolle, unabweichlich verfahren werden soll, in allen Punkten und Clausuln nachleben. Hiernächst wird annoch denen, welche nicht zur Bürgerschaft gehören, obliegen, sich zu reversiren, dass sie sich, daferne sie diesem Reglement nicht die Vollthung geben würden, paratissimae executioni bey denen Stadt-Gerichten unterwerfen wollen.

§ 15.

Weilen auch bey Einrichtung dieser Brand- und Feuer-Cassa die Absicht ist, dass die Collecten-Gelder, welche sonst denen, die einen Feuer-Schaden gelitten, zur Aufhelfung bewilliget, und verstattet worden, hinkünftig cessiren sollen: So werden um so viel

weniger diejenigen, welche dieser heilsamen Einrichtung beyzutreten, sich weigern solten, auf den Fall denselben ein Brand-Schade überkäme, oder auch deren Häuser im Nothfalle, um der Feuers-Brunst Einhalt zu thun, abgerissen, und solchergestalt beschädiget werden müsten, eine Beysteuere oder Collecte zu gewärtigen haben, in dem sie sich selbst bezumessen haben, dass sie dieser Brand-Assecurations-Societé, wodurch ihnen sodann geholfen werden können, nicht beygetreten seyn.

II. pielikums.

PUNCTA

der in den Vorstädten dies- und jenseits der Düna und im Patrimonial-Gebiete der Kayserlichen Stadt Riga bestätigten Brand-Assecurations-Societé, 1804.

Riga. Gedruckt von Julius Conrad Daniel Müller, privil. Krons- und Stadtbuchdrucker.

1.

Zweck der Anstalt.

Zufolge dem Allerhöchsten Willen Seiner Kaiserlichen Majestät, dass überall Anstalten getroffen werden mögen, wodurch denjenigen, welche durch Brand-Schäden zu leiden kommen, Hülfe geleistet werden könne, und gemäss den ergangenen Hochobrigkeitlichen Vorschriften, soll für die hiesigen Vorstädte, durch freiwillige Vereinbarung und Beiträge deren Einwohner, eine Brand-Assekurations-Anstalt errichtet wurden, welche zum Zweck hat, diejenigen von den Interessenten, welche durch Brand oder durch Niederreissung zur Hemmung eines Feuers Schaden an ihren Gebäuden erleiden, zu unterstützen.

2.

Interessenten.

Es werden die Eigenthümer von Gebäuden in den Vorstädten dies- und jenseits der Düna, wie auch im Patrimonial-Gebiete dieser Stadt, eingeladen, gemäss den im nachfolgenden Plane enthaltenen Bestimmungen, ihre Gebäude in diese Versicherungs-Anstalt aufnehmen zu lassen.

3.

Aufzunehmende Gebäude.

Es können keine andere, als mit Dachpfannen oder metallenen Platen gedeckte Wohn- und Nebengebäude, wie auch Zäune, versichert werden.

Anfertigung des Brand-Assecurations-Catastris.

Wenn man nach einer Aufforderung zur vorläufigen Anmeldung derer, welche an dieser Anstalt Theil nehmen wollen, aus der Zahl derselben und den Angaben ihrer Gebäude sich ergeben hat, dass man auf einen zur Ausführung dieses Plans hinlänglichen Einsatz von Gebäuden rechnen könne; so wird die Formirung des Brand-Assekurations-Katasters oder des Taxations-Buchs aller angegebenen Gebäude veranstaltet werden. Zu diesem Ende werden von der Administration ein Mitglied derselben, nebst drei beeidigten Werkmeistern delegirt werden, welche in einem in den Häusern der sich gemeldeten Interessenten anzustellenden Umgange sorgfältige Revision über die Beschaffenheit der angegebenen Immobilien anstellen und in darüber ihnen ertheilt werdenden gedruckten Tabellen,

- 1) Die Zahl der aufzunehmenden Gebäude, mit Anzeige der Länge, Breite und Höhe eines jeden derselben nach Rheinländischem Maass;
- 2) Die Beschaffenheit derselben, ob sie von Holz oder Fachwerk, mit steinernen und wie hohen Fundamenten gebaut?
- 3) Wie weit mehrere der Gebäude unter einander, oder von denen des Nachbars abstehen, ausfüllen und
- 4) von dem Besitzer der Immobilien den Werth eines jeden Gebäudes nach geraden Summen in Decimalzahlen und Reichsthaler Alberts, — NB: wenn sie nach genauer Befragung befunden haben, dass die angegebene Summe des Werthes nicht den wahren Werth übersteigt, — weil ein Immobile wohl unter, aber nicht über den wirklichen Werth eingesetzt werden darf, einfüllen, und endlich von dem Besitzer die tabellarische Angabe, und zwar mit der Anzeige, ob er Eigenthümer oder Pfandbesitzer, und wie weit er ein solcher sey, auch einem jeden Besitzer einen Revers, dass er sich den Verordnungen dieser Assekurations-Anstalt, und im Nichtbeobachtungsfalle der gerichtlichen Execution Eines HochEdlen Raths, auch falls er der Jurisdiction desselben persönlich nicht unterworfen seyn sollte, mit Begebung seines gewöhnlichen Fori sich unterwerfe, ausstellen und eigenhändig unterschreiben lassen.

Aus diesen Angaben wird nun das Brand-Catastrum, in welches jedes Gebäude unter dem Namen des Eigenthümers und einer besonderen Nummer, mit seinem ganzen angegebenen Werth eingetragen wird, formirt, und nach gehöriger Verification, nebst den Original-Angaben bey der Administration der Societät asservirt; eine beglaubigte Abschrift von dem Catastro aber bey Einem HochEdlen Rath dieser Stadt niedergelegt.

Da übrigens die Angabe und Taxirung des Werthes der Immobilien blos in Rücksicht dieser Versicherungs-Anstalt geschieht, so soll solche Taxe bei keiner andern publikten Abgabe unter keinem Vorwande zum Maasstabe gebraucht werden.

Sobald sämmtlich angegebene Häuser in das Brand-Catastrum eingetragen worden, wird der Anfang dieser Versicherungs-Anstalt bekannt gemacht werden.

5.

Gemäss dem im Catastro verzeichneten Werth werden die Beiträge entrichtet und die Vergütungs-Quanta gereicht.

So wie nun jeder Interessent verbunden ist, die Beiträge zu dieser Anstalt nach Maassgabe des in das Catastrum eingetragenen Werths seiner Gebäude zu entrichten: So hat jeder Interessent auch eine verhältnissmässige Vergütung der durch wirklich ausgebrochenes Feuer oder durch Niederreissung zur Hemmung desselben, an seinen Gebäuden entstehenden Schäden, nach Maassgabe des im Catastro verzeichneten Werths seiner Gebäude zu erwarten.

Man hat als Grundsatz annehmen wollen, dass in gewöhnlichen Fällen nicht mehr als die Hälfte des durch vorbesagte Schäden eingebüsstten Werths von den eingeschriebenen Immobilien ersetzt werden solle. Wenn aber die Schäden in nicht wahrscheinlichen, jedoch voraussetzenden ausserordentlichen Fällen über einen solchen Betrag steigen dürften, dass nicht nur der Bestand des Fonds, sondern sogar die Summe der höchsten Beiträge zum Ersatz der Hälfte — oder noch geringerer Theile desselben nicht zureichen möchten; so wird die Proportion der Vergütung gegen den Betrag der Schäden, nach den Kräften der Societät, nämlich nach dem aufgezählten Werth aller eingesetzten Immobilien, so wie in Rücksicht auf den höchsten Satz der Beiträge, zu berechnen seyn, und alsdann für die verschiedenen Grade der Beträchtlichkeit der Schäden, eine zur Vorbeugung aller Irrungen erforderliche Norm ausgemittelt werden müssen.

6.

Beiträge.

Die Beiträge der Interessenten bestehen in folgendem:

- 1) Gibt jeder bey Eintragung eines Gebäudes von dem eingesetzten Werth desselben gewöhnlich $\frac{1}{4}$ Reichsthaler von hundert Reichsthalern. Dies Eintrittsgeld wird aber von denen Gebäuden, die andern unter der vorschrittmässigen Distance von 10 Fuss zu nahe liegen, so wie von hölzernen Gebäuden von zwey Stockwerken, imgleichen solchen Gebäuden, in welchen ein Gewerbe getrieben wird, dass eine grössere Feuergefahr befürchten lässt, z. B. von Distillateurs, Lichtgiessern, Schmieden, Töpfern, Bäckern, imgleichen von Bauer-Einfahrten (Postojahnü Dwori) mit $\frac{3}{8}$ von Hundert entrichtet. Bevor aber die Eintrittsgelder nicht entrichtet worden, dürfen die Gebäude nicht eingetragen werden. (Es muss bey der Annahme von Interessenten untersucht werden, ob der sich Meldende die Grundgelder für den Platz seiner Gebäude rückständig sey, weil ein Gebäude dessen, welcher dergleichen Abgaben seit mehreren Jahren rückständig ist, nicht aufgenommen werden kann.)

- 2) Entrichtet jeder in dem 2ten und 3ten Jahre nach Errichtung dieser Anstalt jährlich $\frac{1}{8}$ pr. Ct. von dem eingetragenen Werth seiner Gebäude. Nach Ablauf dieser Jahre soll aber in einer allgemeinen Versammlung der Haupt-Interessenten bestimmt werden, wie viel künftig jährlich zu entrichten sey?

Da die durch genannte Beiträge einflussenden Gelder zur Bestreitung nothwendiger allgemeiner Ausgaben und dann auch zur Vergütung von Schäden bis zu einer gewissen Beträchtlichkeit bestimmt sind, damit möglichst die Schwierigkeiten der Repartition und Einkassirung vermieden werden, so haben endlich

- 3) die Interessenten in dem im nachfolgenden 8ten §. angeführten Fall eines sehr beträchtlichen Schadens, bey sich etwa ereignender Unzulänglichkeit des Fonds, als Zuschuss zur enormmässigen Vergütung, nach die, durch Repartition der fehlenden Summe auf den Werth aller assecurirten Gebäude, jedem nach Procenten oder Procent-Theilen zu berechnenden Beiträge zu entrichten, welche jedoch in keinem Falle und zwar in einem Jahre über 5 von jedem 100 des angegebenen Werths eines Gebäudes zu berechnen sind.

Zur Entrichtung der Eintrittsgelder und der jährlichen Beiträge werden gewisse Termine festgesetzt und publicirt.

Die in den Terminen nicht entrichtenden Beiträge werden durch Execution und zwar von Strafbaren doppelt eingetrieben.

In etwanigen Concursen der Gläubiger bey Subhastationen der versicherten Gebäude, wird den rückständigen obgedachten Beiträgen, die nach hiesigen Stadtrechten (No. I. T. X. C. III.) privilegirte Stelle der öffentlichen Abgaben zugeeignet.

7.

Fond.

Von den Eintritts-Geldern und jährlichen Beiträgen werden die zu den nothwendigen laufenden Ausgaben, namentlich zur Erweiterung der Feuerlöschungs-Anstalten zu den Besoldungen der Officianten der Societät etc. erforderlichen Summen abgezogen und die übrigen Gelder, als ein Fond der Gesellschaft, gegen vollkommene Sicherheit, mit Bedingung der promptesten Verabfolgung bey jeder Forderung, in der Stadt auf Renten begeben.

8.

Was aus dem Fond vergütet wird.

Mehr nicht als drey Vierteltheile von dem jedesmaligen Bestande dieses abgelegten Fonds werden zur Vergütung verwandt. Reichen diese nicht zur Vergütung zu, so wird das Fehlende, oder wenn jene drey Vierteltheile erschöpft sind, das ganze Vergütungs-Quantum auf die Interessenten, wie im 6ten §pho Nr. 3 angezeigt worden, repartirt.

9.

Ausmittlung des Betrags der Schäden.

Sogleich nach einem vorgefallenen Feuerschaden wird von der Administration dieser Anstalt, durch die geschwornen Werkmeister, untersucht, was von den eingeschriebenen Gebäuden eingäschert oder an selbigen beschädiget sey, um nach dieser Untersuchung, und gemäss dem im Catastro verzeichneten Werth jeden Gebäudes den Betrag des Schadens zu bestimmen.

Da indessen, wenn ein unter seinem wahren Werth angegebenes Gebäude nicht gänzlich abbrennt, sondern zum Theil stehen bleibt, es sich zutragen könnte, dass der gerettete Ueberrest, wenn man solchen taxirte, nach der Taxe noch mehr werth wäre, als die im Catastro verzeichnete Summe, folglich der Eigenthümer nichts bekommen würde, so wird um Irrungen dieser Art vorzubeugen und Zweifel, welcher Theil abgebrannt sey, der assureirte oder nicht assureirte, zu heben, festgesetzt, dass, wenn ein Gebäude nur zum Theil durch Feuer gelitten, untersucht werden solle: ob mehr oder weniger, als der im Catastro eingesetzte Werth nachgeblieben, sodann aber im ersten Fall bis zur Hälfte des eingetragenen Werths, und im letzten, wenn nämlich der Ueberrest weniger, als das Eintrags-Quantum beträgt, bis zum ganzen verzeichneten Werth der Schadensbetrag verhältnissmässig zu vergüten sey.

Hiervon sind jedoch unbedeutende Schäden an Häusern, besonders solche, welche durch ein noch nicht ausgebrochenes Feuer entstanden sind, und alle Schäden an Zäunen auszunehmen, deren Betrag zu bestimmen der Administration überlassen wird.

10.

Berechnung der Vergütung.

Nachdem nun der Betrag eines Schadens, so durch Feuer oder Niederreissung an assureirten Gebäuden entstanden, dergestalt ausgemittelt worden, wird die verhältnissmässige Vergütung desselben nach der Norm berechnet, und wenn der Fond nicht zureicht, auf den Werth aller eingetragenen Gebäude, und selbst auch auf den Werth des abgebrannten repartirt.

11.

Bedingungen bey Auszahlung der Vergütung.

Das Vergütungs-Quantum kann entweder von dem Interessenten, welcher den Schaden erlitten, selbst, zum Wiederaufbau abgefordert, oder von ihm einem andern, der statt seiner den Wiederaufbau des abgebrannten Gebäudes übernehmen will, cediret werden. In diesen beiden Fällen darf das Vergütungs-Quantum durch keinen gerichtlichen Sequester bekümmert und zurückbehalten werden. Jeder muss aber dafür, dass sämtliche Vergütungsgelder in einem Termin wirklich zum Wiederaufbau verwendet werden, gnügliche Caution stellen. Auch wird im zweiten Fall das Recht etwaniger hypothecarischer Gläubiger des Cedentis, auf den Theil

des von dem Cessionario mit dem Vergütungs-Quanto wieder erbauten Immobilis, transportirt.

Wenn aber jemand das Vergütungs-Quantum nicht zum Wiederaufbau abfordert, oder keine Caution wegen solcher Verwendung desselben stellet, so findet ein gerichtlicher Beschlag darauf statt, und muss alsdann noch vor der Auszahlung des Vergütungs-Quanti, die Abforderung desselben ohne Ausnahme der Person, publicirt werden.

12.

In welchem Fall die Vergütung nicht gerecht wird.

Da nicht zu vermuthen ist, dass jemand durch die Versicherung seiner Gebäude zu einer sorglosen Nachlässigkeit verleitet werden möchte; so soll falls der Beweiss derselben sich nicht ganz offenbar hervorthäte, die Vergütung, ohne Rücksicht, durch welchen Zufall der Feuerschaden veranlasst worden, gemäss dem vorhergehenden 11ten §pho gereicht werden. Im Fall aber der Eigenthümer eines Hauses der offenbarsten Vernachlässigung des Feuers, als Ursache des Schadens beschuldigt werden sollte, so soll derselbe dem Gerichte überliefert werden. Wird er schuldig erkannt, so wird ihm keine Vergütung gereicht. Wenn aber auch die Nachbarn durch dessen Schuld an ihren Gebäuden Schaden erlitten; so wird von dem für das Gebäude des Schuldigen berechneten Vergütungs-Quanto jenen zu ihren Vergütungs-Summen verhältnissmässig zugelegt, jedoch dergestalt, dass sie höchstens ihre Vergütungs-Quanta doppelt erhalten.

13.

Die Rechte und Verbindlichkeiten der versicherten Gebäude gehen auf alle Eigenthümer über.

Die Gebäude, welche dem Catastro einverleibt sind, gehen, wenn gleich die Eigenthümer durch Verkauf, Erbschaft, Schenkung oder andern Veräusserungen verändert werden, mit allen aus dieser Societät folgenden Versicherungs-Rechten und Verbindlichkeiten stillschweigend auf die neuen Eigenthümer oder Besitzer über; jedoch haben die neuen Eigenthümer, wenn sie sich als solche rechtlich legitimiren können, solches der Administration anzuzeigen, damit die Gebäude auf ihre Namen verschrieben werden.

Es kann also von Niemanden, der ein versichertes Gebäude eigenthümlich oder pfandweise besitzt, irgend ein Vorwand angebracht werden, sich den obbestimmten Beiträgen zu entziehen. Nur dann findet eine Ausnahme statt, wenn ein solches Gebäude entweder durch Feuer untergegangen, oder eines neuen Baues wegen, abgerissen worden, und zwar nur in so lange, bis der neue Bau nicht vollendet und das neu errichtete Gebäude nicht bezogen ist, weil in so lange das im Bau liegende Gebäude nicht für versichert gehalten wird. Sobald aber das neue Gebäude bezogen worden, muss selbiges unverzüglich zur Eintragung in das Catastrum, nach Vorschrift des obigen 4ten §phi bey der Administration, welche die für das vorige Gebäude bereits erlegte Eintritts-Gelder mit denen von dem neuen Gebäude zu entrichtenden verhältniss-

mässig zu compensiren hat, angegeben werden; im Unterlassungsfall solcher Angabe wird für das neue Gebäude keine Vergütung gereicht.

14.

Das Catastrum.

Da übrigens anzunehmen ist, dass jedes versicherte Gebäude (ausser dem eben angeführten Fall) wenigstens auf 3 Jahre, von dem Tage ab, da die Societät ihren Anfang genommen, eingesetzt worden sey, und da eine öftere Abänderung des Catastri im Laufe dieser Zeit zu Weitläufigkeiten und Irrungen Anlass geben möchte: so wird festgesetzt, dass im Laufe dieser Zeit kein neuer Eintritt angenommen werden könne, wie auch, dass kein Interessent den eingetragenen Werth seiner bereits eingesetzten Gebäude weder verringern noch erhöhen, noch weniger aber aus der Societät treten dürfe. Der etwaige Austritt eines Interessenten muss spätestens drey Monate vor Ablauf des 3ten Jahrs angekündigt werden, und zwar mittelst schriftlich zu machender Aufsage, und die Ausschliessung erfolgt nicht eher, als beim Ablauf des dritten Jahrs; wobei es sich versteht, dass weder die Eintrittsgelder, noch die entrichteten jährlichen Beiträge zurückgefordert werden können. Gleichmässig sind diejenigen Gebäude, welche in den 3 ersten Jahren nicht eingesetzt worden sind, spätestens 3 Monate vor Ablaufung des dritten Jahrs zur Eintragung anzumelden.

15.

Revision.

Damit aber bey Ablauf des dritten Jahrs das Catastrum gehörig regulirt werden könne, und zur Uebersicht, ob die im Catastro verzeichneten Gebäude nicht etwa sehr an ihrem angegebenen Werth deterioriret worden, soll in diesen 3 Monaten vor Ablauf des 3ten Jahrs von der Administration mit Zuziehung der Werkleute eine allgemeine Revision aller eingesetzten und gehörig angegebenen Gebäude geschehen. Wenn alsdann auch Meliorationes der bereits eingesetzten Gebäude angegeben und befunden worden, so werden diejenigen über den Betrag von 100 Rthlr. zum Werth der Gebäude zugeschlagen und von solchen die Eintrittsgelder nachgezahlt.

16.

Haupt-Interessenten.

Diejenigen Interessenten dieser Anstalt, welche Gebäude mit einem Werth von wenigstens 2000 Rthlr. Alb. angegeben haben, werden als Haupt-Interessenten zu den allgemeinen Versammlungen und der Wahl der Administratoren berufen.

17.

Administratoren.

Zu den Administratoren dieser Anstalt werden von den Haupt-Interessenten für jedes Quartier der Vorstädte einer erwählt, und,

nachdem die Gewählten von dem Magistrat bestätigt, mit Instructionen versehen und vereidigt worden, solche unter Vorsitz eines Rathsgliedes in Function gesetzt. Sie verwalten ihr Amt unentgeltlich.

Alle drey Jahre werden neue Administratoren erwählt, oder die Vorigen durch Ballotement bestätigt. Nur der, so im öffentlichen Amte steht, kann die Wahl recusiren.

18.

Pflichten und Befugnisse der Administratoren.

Die Administratoren sind nicht nur verpflichtet, alle Verordnungen dieser Anstalt in Ausführung zu bringen, und für die Aufrechthaltung derselben zu wachen, die Beiträge gehörig einkassiren zu lassen, die Kasse zu bewahren, die Ausgaben vorschriftmässig zu bewerkstelligen, und überhaupt für das Beste und die Vervollkommnung dieser Anstalt und alles dessen, so den Schaden der Interessenten abwehren kann, zu sorgen, sondern selbige sind auch befugt, in ihren Sessionen, welche das vorsitzende Rathsglied zusammenberuft, und wo dieser, so wie jeder Administrator eine Stimme hat, — in zweifelhaften Fällen bei Brandschäden, ohne dass von ihrem Ausspruch weiter appellirt werden kann, als an Einen HochEdlen Rath, zu entscheiden, — auch ist es derselben überlassen, in Fällen, wenn Feuerschäden durch baldige Hülffleistung, durch herzhaften Beistand und Aufopferungen verschiedener Art, bald gedämpft oder verhütet werden, billige Belohnungen zu ertheilen, imgleichen den Lohn der Officianten zu bestimmen.

19.

Rechenschaft über Einnahme und Ausgabe.

Die Administration führt über Einnahme und Ausgabe dieser Anstalt genaue Rechnung, welches bey Jahres-Abschluss Einem HochEdlen Rath zur Revision vorgelegt und von demselben auszugsweise durch den Druck bekannt gemacht werden sollen.

20.

Officianten.

Der Buchhalter, die Cassirer und die Werkmeister dieser Anstalt, nämlich: ein Maurer, ein Zimmermeister und ein Töpfer, — werden von der Administration gewählt und Einem HochEdlen Rath zur Vereidigung, und um mit Instructionen versehen zu werden, vorgestellt.

Uebrigens wird es Einem HochEdlen Rathe vorbehalten, auf Vorstellung der Administration, zur Vervollkommnung dieser Anstalt und zur genauern Bestimmung, wie etwa in vorkommenden ausserordentlichen Fällen zu verfahren sey, obige Puncten mehrere hinzuzufügen; wie denn auch Ein HochEdler Rath sich angelegen seyn lassen wird, durch Handhabung der Policey zur Abwendung

und Dämpfung von Feuergefahr, so wie zur Eintreibung der Beiträge und Verhütung aller Unordnung dieser Anstalt seiner Seits alle Hülfe zu leisten.

Riga, am 5ten Februar 1804.

III. pielikums.

Reglement des Vereins zur gegenseitigen Versicherung gegen Hagelschäden in Livland.

I. Aligemeine Bestimmungen.

§ 1.

Der Verein bildet sich fürs Erste nur auf fünf Jahre, und beginnt mit dem Jahre 1831.

§ 2.

In dieser Zeit ist keinem Gute der Austritt aus der Gesellschaft gestattet, wohl aber der Zutritt, der jährlich bis zum 10. Januar der Ober-Verwaltung angezeigt werden muss. Für das erste Jahr wird der Zutritt bis zum 10. Mai 1831 freigestellt.

§ 3.

Der Beitritt ist sowohl den Besitzern und Arrendatoren der Kronsgüter und den Predigern, wie auch den Arrendatoren der Kronsgüter gestattet. Sollten die Arrendatoren und Prediger die fünfjährige Dauer nicht erleben, und ihre Erben und Nachfolger den Beitrag nicht vortsetzen wollen, so gehen diese des Einbezählten verlustig.

§ 4.

Die Arrendatoren der Kronsgüter unterwerfen sich eben so, wie die Besitzer und Arrendatoren der Privatgüter, und die Prediger, den Beschlüssen der Versammlung. Die Kronsarrendatoren und Prediger geniessen alle Rechte und tragen alle Verpflichtungen der Inhaber von Privatgütern.

§ 5.

Der in §. 17. bestimmte Beitrag wird in Silber-Rubeln von sämtlichen Interessenten im Kreditsysteme halbjährlich gezahlt.

§ 6.

Der nach Verlauf von fünf Jahren sich hoffentlich gebildet habende Fond wird unter den Interessenten nach Verhältniss ihrer Einzahlung vertheilt. Es wird daher für jedes Gut

— wie im Kreditsysteme für die verschiedenen Fonds — ein separates Conto geführt. Auf diese Weise kann der spätere Zutritt eines Gutes den früheren Interessenten keinen Nachtheil bringen.

§ 7.

Fürs Erste werden nur die Hofes- und Hoflagers-Roggenfelder der Versicherung unterworfen, und zwar nur bis zum 15. August jeden Jahres. Später erfolgte Hagelschäden werden unberücksichtigt gelassen, weil bis dahin das Feld abgeerntet seyn muss. Da die Aussaat des Winterweizens im Roggenfelde geschieht, so kann derselbe ebenfalls versichert werden, nur müssen in diesem Falle die mit Winterweizen besäeten Loofstellen besonders angegeben werden. Die Gesellschaft kann künftig die Versicherung auch auf die Sommerfelder ausdehnen, wenn die Mehrheit der Versammlung dieses beschliesst.

§ 8.

Die Versammlung der Interessenten findet alljährlich im Januar-Monat zur Zeit der Sitzung der ökonomischen Societät in Dorpat statt, und wird entweder ein paar Tage früher oder später angesetzt, welches die im 11. §. benannten Ober-Verwaltung zu bestimmen hat, und wobei das die Direction habende Glied den beschäftigung leitet. Der Termin wird vier Wochen vorher bekannt gemacht. Bei diesen Jahresversammlungen können erforderlichen Falls provisorische Bestimmungen getroffen werden, welche bis zur nächsten Hauptversammlung gültig bleiben. Hingegen dürfen verändernde Bestimmungen über das Bestehen des Vereins, über die Administration und die Grösse des Beitrages nur bei den Hauptversammlungen festgesetzt werden.

§ 9.

Die dem Hagelversicherungs-Verein beigetretenen Güter müssen Feldcharten besitzen, und die Feldmarken müssen in der Natur jede Lofstelle oder jeden Wallak von mehreren Lofstellen bezeichnen.

§ 10.

Wenn der Besitzer oder Arrendator des vom Hagel betroffenen Grundstückes eine seiner schuldigen Leistungen versäumt, z. B. hätte er keine Feldcharten vorbeschriebener Art nachzuweisen, wären seine Aecker nicht dergestalt mit Feldmarken versehen, dass die Untersuchung mit Sicherheit geschehen könnte, versäumte er zeitgemässen Bericht über den stattgefundenen Hagelschlag; oder hätte er seinen letzten Beitrag nicht eingezahlt; oder endlich: würden bei der nach §. 20. unter Aufsicht gestellten Ausbeute wissentliche Veruntreuungen entdeckt, u. s. w., dann hätte er für dieses Mal sein Recht zur Entschädigung, ungeachtet seines eingezahlten Beitrags, eingebüsst. Sollte indessen der Besitzer seinem Interesse angemessen finden, das beschädigte Stück Feld durch einen Fidem habenden Revisor, nach geschehener Aberndtung revisorisch aufmessen zu lassen, so wird ihm solches auf seine Kosten gestattet.

Auch wird diese nachträgliche Aufmessung denen Gütern, die ohnerachtet ihre Felder noch nicht vermessen und regulirt sind, dem Vereine beitreten wollen, nachgegeben.

II. Die Verwaltung.

§ 11.

Es wird eine Oberverwaltung aus dreien Mitgliedern der ökonomischen Societät von der gesammten Versammlung erwählt, jedoch müssen diese Glieder der Societät zu dem Vereine zur Versicherung gegen Hagelschäden gehören, und wird einer von ihnen zur Direction ernannt. Ferner wird für jeden Ordnungsgerichts-Bezirk ein Distrikts-Verwalter, ebenfalls aus den Gliedern des Vereins erwählt. Sollte die Zahl der Interessenten sich vermehren, so dass ein Distrikts-Verwalter den Geschäften nicht allein vorstehen könnte, so werden zwei Verwalter erwählt, welche den Distrikt unter sich zu theilen haben. Die erste Wahl gilt bis zum nächsten Landtag und geht dann von einem ordinären Landtag bis zum andern, indem bestimmt wird, dass auf jedem ordinären Landtage eine Hauptversammlung der Gesellschaft stattfinden solle. Falls das Gut des Distrikts-Verwalters das Beschädigte ist, dann wird der nächste Distrikts-Verwalter zur Abschätzung requirirt.

§ 12.

Die vom Hagel betroffenen Güter zeigen spätestens binnen 3 Tagen nach erfolgtem Hagelschaden dem Distrikts-Verwalter das Ereigniss an. Der Distrikts-Verwalter erwählt nach seinem Ermessen aus den benachbarten Gutsbesitzern zwei Personen, in deren Gemeinschaft er sich, ebenfalls binnen 3 Tagen, wenn nicht unübersteigliche Hindernisse eintreten, an Ort und Stelle begiebt, und das betroffenen Feld untersucht. Diese Herren überzeugen sich durch den Augenschein von dem stattgehabten Hagelschaden, mitteln genau die Anzahl der Lofstellen, welche verheert worden, aus, und vermerken sowohl auf dem Felde als auf der Charte das beschädigte Stück. Das von sämmtlichen zur Untersuchung anwesend gewesenen Gliedern, und dem Besitzer unterschriebene Untersuchungs-Protokoll wird sofort und spätestens binnen 8 Tagen der Oberverwaltung zugesandt. Findet dieselbe irgend eine Unvollständigkeit, so fordert sie den Distrikts-Verwalter zur Emendation auf. Es kann auch, nach Umständen, ein Glied der Oberverwaltung sich selbst nach dem Gute, wo der Schaden sich ereignet hat, begeben.

§ 13.

Die gesammte Verwaltung ist kostenfrei, mit Ausnahme des Ersatzes für die Kanzelleibedürfnisse der Kreditdirectionen, auch erstreckt sich die Kostenfreiheit nicht, auf die bei den Behörden des Gouvernements in Fällen, wo ihre Wirksamkeit von der Direction in Anspruch genommen wird, vorfallenden Kosten für Stempelpapier und taxamässige Gebühren. Die Distrikts- und Ober-

verwalter erhalten zu den nöthigen Fahrten nach den beschädigten Gütern, von den zum Verein gehörigen Gütern, Schiesspferde unentgeltlich. Die nicht zum Verein gehörenden Güter werden ersucht, Schiesspferde zu geben gegen Zahlung der ukasenmässigen Progon, und die von den Distrikts- und Oberverwaltern ausgelegten Progon-Gelder werden aus den eingegangenen Beiträgen vergütet.

§ 14.

Auf den jährlichen Versammlungen legt die Oberverwaltung eine spezifische Rechnung ab.

§ 15.

Etwanige zwischen den Verwaltungen entstehende Differenzen oder Beschwerden der Betheiligten werden auf den jährlichen Versammlungen durch Stimmen-Mehrheit entschieden; den Betheiligten wird jedoch die Appelation an die nächste Hauptversammlung, welche sodann inappellabel entscheidet, offen gelassen.

§ 16.

Der Verein bedient sich mit Erlaubniss der Provinz-Obrigkeit gegen Erlegung der Insertions-Gebühren, des Amtsblattes zur Bekanntmachung der erwählten Distrikts- oder Ober-Verwaltungs-glieder, damit jeder Theilnehmer genau wisse, wohin er sich zu wenden hat; so wie überhaupt dieses Blatt zu den etwa nöthigen Bekanntmachungen, und zur jährlich stattfindenden öffentlichen Rechnungsablegung oder vielmehr zur Bekanntmachung des allgemeinen Resultats gebraucht wird. Die Kosten der Insertion werden aus den Beiträgen bestritten.

III. Bestimmung des Beitragcs.

§ 17.

Jeder Interessent schätzt selbst den Betrag der Durchschnitts-ernte von der Lofstelle seiner mit Roggen bestellten Brustäcker, und zeigt zugleich an: wie viel Lofstellen er auf seinem Gute jährlich mit Roggen und wie viel Lofstellen jährlich mit Winterweizen bestellt. Diese Schätzung findet gleich beim Eintritt zum Vereine; und falls bei einigen Gütern eine Veränderung in der Roggen- oder Weizen-Aussaats eintreten sollte, bei diesen fernerhin jährlich statt. Die Erndte darf nicht über das 10te Korn geschätzt werden, und es wird bei dieser Schätzung das Lof Roggen zu einem Silber-Rubel, das Lof Winterweizen aber zu $1\frac{1}{2}$ Silber-Rubel veranschlagt.

Aus der Multiplikation aller mit Roggen oder mit Weizen zu bestellenden Lofstellen, mit der Erndte von eines einzelnen Lofstelle, ergibt sich das Kapital, mit welchem jeder Interessent dem Vereine beiträgt; wonach er zur Entschädigung der vom Hagel Betroffenen beiträgt, und welches der höchste Ersatz ist, den er fordern könnte, wenn der Hagel auch alles Korn auf seinen Feldern zerstört haben sollte.

§ 18.

Von diesem also ausgemittelten Kapitale in Silber-Rubel zahlet jeder Interessent halbjährlich ein halbes Procent an die Distrikts-Direktion des Kreditsystems in den gewöhnlichen Einzahlungs-Terminen und wird solcher Beitrag daselbst, so viel es möglich, mit Zinseszins verrechnet; z. B. das Gut A. ist versichert mit 100 Lofstellen Roggen-Aussaat zum achten Korn; es beträgt demnach dessen versicherte Erndte 800 Lof Roggen. Dafür zahlt dieses Gut 1 Procent von der Erndte, also 8 Rubel Silber-Münze jährlich; oder 4 Rubel S.-Mze. halbjährlich an das Kreditsystem. Wenn nun von diesen 100 Lofstellen 50 vom Hagel getroffen wären und deren Erndte nach gehörig geschehenem Ausdrusch, noch 150 Lof betragen hätten, so würde dieses Gut den Ersatz für 250 Lof Roggen, also 250 Rubel S.-Mze. zu erhalten haben. Die erste Zahlung des Beitrages findet im Oktober 1831 mit $\frac{1}{2}$ Procent statt, und dann wird mit selbiger bis zum April 1836 incl. fortgeföhren.

§ 19.

Sollte die Summe der bei der Kredit-Casse eingegangenen Beiträge zur Entschädigung aller vom Hagel im Laufe des Jahres betroffenen Interessenten nicht hinreichen, so empfangen selbige pro rata das Vorhandene und gedulden sich mit dem Reste bis zum nächsten Zahlungstermine; indem es ein Hauptgrundsatz des Vereins ist: dass ausser dem Beitrage von 1 Procent jährlich von der Roggen- oder Winterweizen-Erndte, keine weitere Nachzahlung irgend einer Art statt finden darf.

Wenn daher in einem Jahre der Hagelschaden mehr betragen sollte, als die zur Versicherung eingeflossene Summe, so wird diese Summe pro rata den Beschädigten ausgezahlt, jedoch mit dem ausdrücklichen Vorbehalt: dass, wenn in den folgenden Jahren ein Ueberschuss sich ergeben möchte, sie aus selbigem, so weit solcher reicht, gleichfalls pro rata entschädigt werden sollen.

IV. Abschätzung des erlittenen Hage'schadens und die Bestimmung der Entschädigung.

§ 20.

Bei jedem vorfallenden Hagelschaden stellt der Distrikts-Verwalter die Ausbeute des beschädigten Ackers unter gehörige Aufsicht, besichtigt den Acker noch einmal vor der Erndte, um sich zu überzeugen, ob der Grundherr das Feld gehörig ausgehütet habe, und um zu sehen, in wie weit das Korn sich erholt hat, lässt den Kletenkerl oder den Empfänger des Kornes aus den Riegen, den Aufseher, welcher das Korn vom Felde einzuföhren hat, so wie die Rieger-Kerle beim Kirchspielsgerichte vereidigen, und übergiebt ihnen mit seinem Pettschaft besiegelte Riegenstöcke. Das Aberndten des beschädigten Feldes muss gleich beim Eintritt der Reife des Kornes gehörig geschehen. Nach beendigtem Ausdreschen, welches sofort nach Beendigung der Roggensaat statt-

finden muss, werden der Aufseher, der Kletenkerl und die Riegenkerle alsbald dem Distrikts-Verwalter vorstellig gemacht, damit derselbe sie verhöre, die besiegelten Stöcke revidire, und sobald solches geschehen, der Oberverwaltung über den ausgemittelten Minderertrag des beschädigten Feldes berichte.

§ 21.

Sollte dessen ungeachtet eine Unordnung oder Veruntreuung zu muthmassen sein, so hat sowohl der Distrikts-Verwalter als auch die Ober-Verwaltung das Recht, jederzeit Untersuchungen anzustellen.

§ 22.

Was solchergestalt von dem beschädigten Acker erdrochen worden, wird zu 1 Rubel S.-Mze. pr. Lof Roggen, und $1\frac{1}{2}$ Rubel S.-Mze. pr. Lof Winterweizen veranschlagt, und von der Summe abgezogen, für welche die Anzahl Lofstelle Acker versichert ist. Das daran Fehlende wird, in so weit die eingeflossene Versicherungs-Summe reicht, ersetzt.

§ 23.

Die Bestimmung des Ersatzes geschieht durch die Oberverwaltung, nachdem dieselbe darüber den Bericht des Distrikts-Verwalters empfangen und wenn keine weitere Untersuchung nothwendig erscheint, auch die Rechnung richtig befunden wird, bestätigt hat. Dieselbe giebt alsdann dem Beschädigten eine Anweisung auf die Kredit-Direktion, und benachrichtigt Letztere so gleich davon. Die Anweisung wird in dem nächstfolgenden Termine von der Kredit-Direktion honorirt.

Dorpat, am 10. März 1831.

Im Namen der erwähnten Ober-Verwaltung
des Hagelschaden-Versicherungs-Vereins in Livland:
C. S. v. Brasch,

Präsident der livländischen gemeinnützigen und ökonomischen Societät.

Dass vorstehendes Reglement des Vereins zur gegenseitigen Versicherung gegen Hagelschäden in Livland von dem Herrn Dirigirenden des Ministerii der innern Angelegenheiten, Staats-Sekretaire, Geheimrathe Nowossilzow, mittelst des an mich erlassenen Schreibens vom 14. d. M., Nr. 6, bestätigt worden ist, bezeuge ich hiedurch.

Riga, den 27. Januar 1832.

Kriegs-Gouverneur von Riga und General-Gouverneur
von Liv-, Ehst- und Kurland,

Baron Pahlen.

IV. pielikums.

Statuten

für sämtliche Mitglieder der unter dem Namen

„Der gute Wille“

in Riga errichteten, im Jahre 1835 obrigkeitlich bestätigten und im Jahre 1837 vervollkommneten und erneuerten Leichen, Kranken und Wittwen Unterstützungs Kassa.

Selbst der sorgsamste Mensch findet sehr oft seinen Verdienst für die Bedürfnisse des Lebens nicht hinreichend, und Widerwärtigkeiten vielerlei Art erhöhen nicht selten noch die bestehenden Bedürfnisse, oder erzeugen deren gar neue, die es selbst bei der regsten Tätigkeit und bei der höchsten Kraftanstrengung verhindern, Ersparnisse für die Zukunft zu machen, und daher nur zu oft zu Mutlosigkeit verleiten. Kommt nun noch hinzu, wie leider nicht selten der Fall ist, der trübe Gedanke um die dereinst nachbleibenden, welche aller Unterhalts und Erwerbsmittel beraubt sind, oder der, dass es den Überlebenden an allen Mitteln gebreche, dem dahingeschiedenen Familienvater oder der verstorbenen Mutter eine anständige Bestattung zur Erde zu gewähren, so wird der Wunsch durch gemeinsames Wirken die bangen Sorgen eines Einzelnen möglichst zu heben, rege, und zur Tat befördert, und so ist durch gegenseitiges Versprechen zur Verringerung und Verschönerung so trüber Besorgnisse und Blicke in die Zukunft denn auch nachstehender Plan entstanden. Die Endesgenannten verbinden sich, unter Vorbehalt der zu erbittenden Bestätigung eines hochedlen und hochweisen Rates der kaiserlichen Gouvernementsstadt Riga, gegenseitig zur Errichtung eines Unterstützungsvereines, genannt: „der gute Wille“ nach den untenfolgenden Bestimmungen.

Erster Abschnitt.

Von den Mitgliedern, deren Aufnahme und Anzahl, sowie von den Beiträgen.

1.

In diesem Verein werden Kaufleute, Handwerker und Künstler, welche zum Bürgerstande gehören, aufgenommen, die gesund, tätig, gesitteten Lebenswandels, von nüchternem Leben und nicht über 50 Jahre alt sind; indess können bei der ersten Einrichtung auch Personen höhern Alters, ohne Nachrechnung aufgenommen werden, in Zukunft aber nur bis zum Alter von 40 Jahren, ältere Personen aber nur unter der Bedingung, dass sie für jedes Jahr über 40 einen halben Rubel S. M. an Eintrittsgeld mehr entrichten.

Anmerkung: Die Zahl der Mitglieder wird mit 236 geschlossen, von denen 232 Beiträge zahlende und 4 freie

Mitglieder sind, letzte bestehen aus den 3 Vorstehern und dem Kassierer der Gesellschaft. Die ersten 136 Mitglieder bilden die erste (Stand der Kassa, vide § 26) Abteilung in der Gesellschaft.

2.

Bei dem Eintritt in diesen Verein hat jedes Mitglied genau nicht nur seinen Namen, Stand, Alter und Wohnort, sondern auch, falls er verheiratet ist, den Namen und das Alter seiner Frau und Kinder, und seine jedesmalige Wohnung aufzugeben. In zweifelhaften Fällen, hinsichtlich des Alters, sind Tauf- oder Revisions-scheine unerlässlich beizubringen. Sollte es sich aber ergeben, dass irgend jemand durch falsche Angabe seines Alters die Aufnahme in diesen Verein erschlichen hätte, so ist derselbe sofort, mit Verlust der von ihm geleisteten Beiträge, aus der Gesellschaft zu entlassen.

3.

Bei der Aufnahme als wirkliches oder provisorisches Mitglied zahlt ein jeder 2 Rbl. 50 K. S. M. als Eintrittsgeld in die Kasse, überdiess noch 30 Kop. S. M. für den Kassierer u. 20 Kop. S. M. zu den anzuschaffenden Büchern u. Geldkasten. Stirbt ein provisorisches Mitglied vor wirklichem Eintritt, so werden den Erben desselben nur die 2½ Rbl. Eintrittsgeld, auf verlaublichen Wunsch zurückgezahlt.

4.

So lange die Gesellschaft vollzählig ist, findet keine weitere Aufnahme statt, allein in der Stiffterversammlung vor dem Stiftungstage, lässt die Administration über die Kandidaten, nach der aufgegebenen Ordnung stimmen. Für die Aufnahme entscheidet die Stimmenmehrheit.

5.

Jedes Mitglied erlegt als Beitrag zur Wittwen- und Krankenkassa vierteljährlich 1 R. S. M. praenumerando, nämlich am 1. Januar und 1. Juli zur Krankenkassa. Den 1. April und 1. Oktober zur Wittwenkassa, und zur Leichenkasse bei vorkommenden Sterbefällen 50 Kop. S. M. für eine jede Leiche. Auch wird es den Mitgliedern zur Pflicht gemacht, im Falle es an solchen fehlen, oder die Krankenkasse durch Unterstützung vieler Kranke geschwächt sein sollte, dass ein jedes Mitglied, ausser den obenerwähnten Beiträgen noch in diese Kasse 50 Kop. S. M. jährlich, oder insolange es der geschwächte Zustand derselben erfordert, zuschiesse.

6.

Dasjenige Mitglied, welches an Beiträgen 3 R. S. M. schuldig ist, erhält zur Einzahlung dieses Rückstandes einen allendlichen Zahlungstermin von einem Monat. Wer binnen dieser Frist seine restirenden Beiträge nicht berichtet hat, ist sofort mit Ver-

lust aller von ihm geleisteten Zahlungen aus der Gesellschaft ausgeschlossen.

7.

Mitglieder, die ihren Wohnort verändern, haben hiervon der Administration schuldige Anzeige zu machen, Mitglieder aber, die auf einige Zeit, oder für immer Riga verlassen, haben, falls sie Mitglieder dieses Vereins bleiben wollen, Bevollmächtigte zu ernennen, welche die Beiträge für sie entrichten, und haben der Administration ihre Adresse zuzustellen, damit wenn ihre Bevollmächtigte die Zahlung nicht gehörig leisten, sie davon in Kenntnis gesetzt werden können. Sollte ein sich von hier entfernendes Mitglied diese Vorschrift nicht beobachtet haben, so ist es sofort als ausgeschlossen anzusehen.

8.

Ein Mitglied, das sich ein Kriminalverbrechen zu Schulden kommen lässt, und dessen überführt würde, ist sogleich aus der Gesellschaft mit Verlust aller bereits geleisteten Beiträge auszuscheiden, jedoch behält — falls derselbe verheiratet ist, — die Frau desselben, sobald sie dargetan, dass sie keinen Anteil an dem Verbrechen ihres Mannes gehabt, alle Rechte und Ansprüche an die Kasse, falls sie sich zur prompten Entrichtung der Beiträge bereit erklärt.

9.

Im Falle einer Ehescheidung bleibt der Mann Mitglied, die abgeschiedene Frau aber nicht; schreitet ein abgeschiedener Ehemann zur zweiten Ehe, so hat er seine zweite Frau mit 3 R. S. M. in die Kassa einzukaufen. Ein Gleiches hat auch ein Wittwer zu beobachten, der in die zweite Ehe tritt; ein Wittwer aber, der zur dritten Ehe schreitet, hat für diese seine dritte Frau den Eintritt mit 4 R. S. M. zu entrichten. Auch ist ein solcher dem unterworfen, dass wenn seine dritte Frau stirbt, er zu den Beerdigungskosten nur 75 Kop. S. M. aus der Kassa empfängt.

10.

Stirbt ein Mitglied, das noch nicht 6 oder 8 Jahre zur Wittwenunterstützungskassa beigesteuert, so bleibt dessen Wittwe, ohne Erlegung der Eintrittsgelder, Mitglied, hat aber so lange die Beiträge eines solchen zu leisten, bis die im § 26 bestimmten Jahre verflossen sind. Nach Ablauf dieser Jahre hat sie vollen Anspruch auf Unterstützung aus dieser Kassa. Falls eine solche Wittwe aber die bestimmten Beiträge zu leisten nicht im Stande wäre, so sind solche Restenzen von der ihr zukommenden Unterstützungsquote, bis zur völligen Deckung der für sie gemachten Auslagen, in Abzug zu bringen. Schreitet eine solche Wittwe zur zweiten Ehe, so kann der Mann unter den, § 1 und 4 festgesetzten Bedingungen Mitglied der Gesellschaft werden.

Zweiter Abschnitt.
Von dem Kassierer und dessen Pflichten.

11.

Der Kassierer ist nur aus der Mitte der Gesellschaft zu erwählen, und bedarf einer hinlänglichen Kautiön, und ist verpflichtet, wöchentlich einmal dem Kassaführer die empfangenen Beiträge einzuliefern, und monatlich Rechnung darüber abzulegen.

12.

Geht der Kassierer ab, und es melden sich mehrere zu diesem Amte, so werden sie Alle auf die Wahlliste gebracht, und haben nach Nummern zu losen. Wer Nr. 1 zieht ist hiermit, auf den Fall, dass er die erforderliche Kautiön zu bestellen vermag, zum Kassierer zu ernennen; u. demselben ein Adjunkt, der ebenfalls gehörige Sicherheit zu beschaffen hat, beizulegen. Wird nun der Kassierer krank, oder durch andere Umstände veranlasst, sein Amt für einige Zeit nicht zu verwalten, so tritt, wenn derselbe in 14 Tagen nicht genesen, oder der Abhaltungsgrund zur Besorgung seiner Geschäfte binnen dieser Frist nicht wegfällt, der Adjunkt in seine Stelle, gegen eine, ihm vom ersten entweder nach freier Uebereinkunft zu gewährende, aber von der Administration zu bestimmende billige Entschädigung.

13.

Der Kassierer ist verpflichtet, nicht nur das Einkassierungsgeschäft prompt und gewissenhaft zu bewerkstelligen, sondern hat auch die Stifter, und die gesellschaftlichen Einladungen zu besorgen. Dafür ist er, solange er die Einkassierungen und sonstigen Bestellungen der Gesellschaft betreibt, freies Mitglied, erhält für jede Einkassierung der Kranken, Wittwen u. Leichenbeiträge, solange die Zahl von 236 Mitgliedern noch nicht vollzählig ist, nur 5 Rbl. S. M.; sobald aber diese Zahl vollständig ist, alsdann 10 R. S. M. und für jede Zusammenberufung der ganzen Gesellschaft ebenfalls 10 R. S. M. für jede Einladung der Komitee 2 Rbl. S. M. als Vergütung für seine Bemühungen und hat gleiche Ansprüche wie jedes zahlende Mitglied auf die Unterstützungen aus der Kranken- und Leichenkasse, wird aber zahlendes Mitglied, sobald er das Kassierergeschäft aufgibt.

14.

Auch ist jedes Mitglied verpflichtet, dem Kassierer, sobald er für eine Leiche das Beerdigungsgeld nach dem Trauerhause bringt, von 50 R. — 50 Kop., von 75 R. — 75 Kop. und für 100 R. — 1 R. zu geben.

Dritter Abschnitt.
Von den Stiftern und Revidenten.

15.

35 Mitglieder, in der Stadt, oder den Vorstädten wohnhaft, bilden einen engern Ausschuss, an welchen alle

wichtigen Angelegenheiten zur Beratung gelangen. Die Beschlüsse dieses Ausschusses haben Gültigkeit, wenn solche von 30, mit Einschluss der (Stifter) Vorsteher, getroffen worden sind. Vakanzen unter diesen 35 werden in der Art besetzt, dass an Stelle des Abgegangenen von der Gesellschaft ein Anderer gewählt wird, und zwar auf Vorschlag der Administration, welche jedesmal die 6 ältesten Mitglieder zu solcher Wahl zu präsentieren hat.

16.

Dieser engere Ausschuss (Stifterversammlung genannt) wird jährlich einmal bestimmt, und zwar kurz vor dem Stiftungstage. im übrigen aber nur in höchst wichtigen Fällen, und ausserdem durch die Administration zusammenberufen. Die Glieder derselben haben ihr Ausbleiben durch legale Gründe noch vor der Eröffnung der Versammlung zu entschuldigen, oder im Unterlassungsfalle die Strafe von 1 Rbl. S. M. zum Besten der Kassa zu erlegen.

17.

Diese Stifterversammlung wacht über den Bestand der Kassa, wählt in der Jahresversammlung die Vorsteher in der Art, dass alle zwei Jahre 3 neue Vorsteher, nämlich aus dem Kaufmannsstande, Gewerkstande und aus den Zünftlern ernannt werden, und hat die Protokolle — welche ihr in jeder Versammlung vorzutragen sind, — genau zu prüfen, ob selbige mit den Kassabüchern übereinstimmen, und ernennt zu diesem Behufe aus ihrer Mitte 2, und aus der Mitte der Gesellschaft 3 Revidenten.

18.

Diese Revidenten haben viermal jährlich die Kassa zu revidieren, und zwar alle Vierteljahre; sind aber verpflichtet, vor jedesmaliger Revision die Administration hiervon in Kenntnis zu setzen. Auch steht es der Gesellschaft frei, zu ungewöhnlicher Zeit auf eine solche Revision anzutragen und als Vorsitzter dazu ein Mitglied zu erwählen, das die Richtigkeit der Bücher zu bescheinigen hat. Über jede Revision haben die Revidenten der Stifterversammlung Bericht zu erstatten, welcher der Gesellschaft in der nächsten Versammlung vorzutragen ist.

Vierter Abschnitt.

Von den Vorstehern und deren Geschäften.

19.

3 Vorsteher, die alle 2 Jahre durch neue Wahl abgelöst werden, und denen ein Substitut zuzulegen ist, haben alle Geschäfte des Vereins zu leiten. Diese Amtsverwaltung abzulehnen ist nur solchen gestattet, die derselben aus Altersschwäche oder Kränklichkeit nicht vorstehen können, und die bereits 2 Jahre Vorsteher gewesen sind. Nach Verlauf von 2 Jahren ist ein bereits früher Vorsteher gewesenes Mitglied wieder wählbar.

20.

Die Vorsteher führen über alle eingegangenen und ausgezahlten Gelder Buch u. Rechnung; veranstalten die etwa erforderlich werdenden Versammlungen der Stifter oder der sämtlichen Mitglieder, bewahren alle Dokumente und die etwa vorhandenen baaren Summen in einem sicheren Kasten auf, zu dem 3 separate Schlösser sind, von welchen der wortführende Vorsteher einen, den zweiten ein dazu gewähltes Mitglied der Komitee, den dritten und Hauptschlüssel aber ein von der ganzen Gesellschaft durch Mehrheit der Stimmen dazu erwähltes Mitglied in Verwahrung hat. Das letztgenannte Mitglied ist verpflichtet, sobald solches gefordert wird, sich zu den zusammenberufenen Versammlungen einzufinden.

21.

Die Verteilung der Geschäfte unter die Vorsteher geschieht in der Art, dass einer den Vortrag und die Führung des Protokolls, der zweite die Kassa und die damit verbundene Buchführung, der dritte aber die Führung des Familienbuches und die anderweitigen Geschäfte übernimmt. Alle diese Geschäfte müssen genau und pünktlich bewerkstelligt werden.

22.

Ohne dringende Ursache darf kein Vorsteher, bei 2 R. S. M. Strafe, aus der Versammlung wegbleiben, es sei denn, dass legale Gründe ihn davon abhielten, die er der Gesellschaft zeitig anzuzeigen hat, damit der zu jeder Versammlung einzuladende Substitut sogleich seine Stelle einnehmen könne. Ein neuer Vorsteher empfängt 14 Tage nach seiner Wahl, u. zwar in Gegenwart der ganzen Gesellschaft sämtliche der Stiftung gehörige Dokumente, Gelder u. s. w. und quittiert darüber. Auch ist der wortführende Vorsteher verpflichtet, sobald der Kassierer 50 R. S. M. beibringt, die beiden andern Vorsteher sofort mit den Schlüsseln einzuladen, um das Geld in den Kasten zu legen. Gleichmässig geschehen alle Zahlungen aus der Kassa, sowohl zur Bestreitung der Leihengelder, als der Wittwen- und Kranken-Unterstützungen und in Gegenwart der 3 Schlüsselbewahrer, welche für den richtigen Kassabestand in solidem verhaftet sind.

Der zur Aufbewahrung der einkommenden Gelder p. p. erforderliche eiserne Geldkasten wird mit Genehmigung einer löblichen Ältestenbank auf der kleinen Gildenstube stehen.

23.

Sollte die Kassa dieser Stiftung sich in so gutem Zustande befinden, dass Kapitalien vorhanden wären, so haben die Vorsteher für deren Fruchtbarmachung die grösste Sorge zu tragen. Solche auszuleihende Kapitalien sind nur gegen ganz sichere Papiere, oder gegen eine solche Hypothek, dass die Stiftung nie um ihr Geld kommen kann, und nur gegen Verzinsung von 6% zu begeben, und zwar nur auf einen Zeitraum von 3 Jahren. Nach Verlauf dieser 3 Jahre hat der Empfänger eines solchen Kapitals das-

selbe unweigerlich zur Kasse zurückzuzahlen. Im Falle der Empfänger des Kapitals durch Unterlassung prompter Rentenzahlung oder durch Nichtzahlung derselben, oder wenn der Termin zur Kapitalzahlung selbst einträte, seiner Verpflichtung gegen die Stiftung nicht nachkäme, und zur gerichtlichen Klage und Beitreibung des Dargeliehenen nebst etwaigen Renten geschritten werden müsste so hat der Anleiher alle hierdurch der Stiftung verursachten Kosten derselben vollständig zu ersetzen. Auch hat derjenige, welcher von dieser Stiftung ein Kapital anzuleihen wünscht, die ganze Kommittee, ohne deren Genemigung kein Kapital dargeliehen werden darf, zusammenberufen zu lassen, und für solche Zusammenberufung die Kosten mit 4 R. S. M. zu erlegen.

24.

Über die Einnahmen und Ausgaben des Stiftungstages haben die Vorsteher separat Buch und Rechnung zu führen, die ausgegebenen Billette genau zu speccificieren und jeden Überschuss zum Fond zu schlagen. Entsteht eine Vakanz unter den Vorstehern, so muss nach 8 Tagen ein anderer gewählt werden, der in Gegenwart der ganzen Kommittee alles empfängt, vergl. § 22. Auch ist es den Vorstehern verstattet am Stiftungstage von der Einnahme 10 R. S. M. zu verzehren.

Alljährlich muss, insoviel Exemplaren, als Mitglieder sind, ein namentliches Verzeichnis derselben, nebst einer Beilage, die Übersicht enthaltend, wie hoch sich das Kapital der Gesellschaft belaufe, wieviel davon auf Renten begeben worden, wie gross die Einnahmen gewesen, und was die Ausgaben betragen haben, und endlich die Anführung der Kandidaten gedruckt, und unter die Mitglieder zu deren Kenntnissnahme von dem gedeihlichen Bestehen dieses Vereins verteilt werden.

Fünfter Abschnitt.

Von den Unterstützungen.

25.

Wer 6 Jahre hindurch regelmässig seine Beiträge gezahlt, und nachdem mit Tode abgeht, erwirbt für seine Wittve die Rechte auf Unterstützung, und zwar in der Art, dass derselben die unten-gesetzten Quoten bezahlt werden.

26.

Wittwen der ersten Abteilung der Mitglieder, zu welcher die ersten 136 gehören, haben 6 Jahre hindurch die Beiträge zu leisten, die der zweiten Abteilung, zu welcher diejenigen Mitglieder zu zählen sind, welche nach der ersten Vollzähligkeit der Gesellschaft eingetreten, aber 8 Jahre, und sind dann erst von allen Leichenbeiträgen befreit. Nach 10 Jahren sind alle diejenigen Mitglieder haben, als freie Mitglieder von Leichenbeiträgen, und nach 15 Jahren auch von Kranken- und Wittwen-Unterstützungsbeiträgen

gänzlich frei, dass — da von den jährlich einflussenden Beiträgen und Renten nur 3 Teile zur Wittwen-Unterstützung zu verwenden sind, der vierte Teil aber zur Kapitalmehrung dient, — einer jeden derselben eine fürs Erste jedoch nicht über 20 R. S. M. steigende jährliche Unterstützungsquote in vierteljährlichen Terminen praenumerando verabfolgt werden soll, indem der Betrag der bezeichneten 3 Teile der Renten und Beiträge nach der jährlich vorhandenen Wittvenzahl verteilt, der Überschuss aber zum Kapital geschlagen wird.

27.

Stirbt ein Mitglied, oder dessen Gattin, so hat die Administration, nach vorhergegangener Todesanzeige, von Seiten der Erben, binnen 24 Stunden dem Sterbehause die Beerdigungsgelder zu zahlen, und zwar der Art, dass bei Vollzähligkeit der Gesellschaft von 236 Personen, für ein, im Laufe des ersten Jahres gestorbenes Mitglied 50 R. S. M. für ein, nach Ablauf des zweiten Jahres verstorbenes Mitglied 75 R. S. M. und für ein, nach Ablauf des dritten Jahres gestorbenes Mitglied 100 R. S. M. gezahlt werden. Die Beiträge aber werden in allen Fällen von den Mitgliedern gegen namentliche, von 2 Vorstehern unterschriebenen Abteilungen zu 50 Kop. S. M. für jede Leiche eingesammelt.

28.

Da indess die Gesellschaft auch aus 136 Mitgliedern bestehend, in Wirksamkeit treten kann, und ihr Hauptzweck nur die Versorgung der Wittwen beabsichtigt, so werden bis zur Vollzähligkeit der Gesellschaft von 236 Mitgliedern bei jedem Sterbefalle nur 50 R. S. M. gezahlt. Bei der Vollzähligkeit der Gesellschaft erhält das Mitglied, welches ein Jahr solches gewesen, und seine Beiträge gehörig gezahlt hat, und von einer Krankheit befallen wird, nach 8 Tagen eine wöchentliche Unterstützung von 2 R. S. M. Sollte die Krankheit jedoch länger als 12 Monate anhalten, so wird nach Ablauf dieser Zeit dem Kranken bis zu seiner gänzlichen Herstellung nur 1 R. S. M. wöchentlich gezahlt. Doch muss ein jedes krankgewordene Mitglied ein ärztliches Zeugnis über seine Krankheit beibringen.

29.

Kein Konkursmacher, und kein Gläubiger hat auf die Beerdigungsgelder und Wittwenunterstützungsgelder irgendwelche Ansprüche, da selbige nur zur Bestreitung der Begräbniskosten und zur Unterstützung der Nachbleibenden bestimmt sind.

30.

Ledige Mitglieder haben durch gehörig beglaubigte Schriften, für den Fall ihres Ablebens, Jemanden zum Empfang ihrer Beerdigungsgelder zu bevollmächtigen; im Unterstützungsfalle besorgt die Administration die etwaige Bestattung derselben, und bringt den Überschuss zur Kassa.

31.

Eine Wittve, welche stirbt, und unmündige Kinder hinterlässt, hat vor ihrem Ableben ebenfalls den Empfänger der Unterstützungen, die sie bezogen, der Administration namhaft zu machen, da auf deren unmündige Kinder die bezogene Unterstützung auf 5 Jahre übergeht. Wer aber schon mündig geworden, und sein 15tes Lebensjahr erreicht hat, erhält keine Unterstützung mehr.

Werden aber unmündige Kinder zur Lehrherren gegeben, so erlangen solche nach dem Tode ihrer Mutter auch keinen Anspruch auf fernere Unterstützungen.

Schliesslich können auch Wittwen, die nach dem ersten Stiftungstage sich einkaufen wollen, aufgenommen werden, jedoch nur nach den in § 4., 5., 6. u. 7. erwähnten Bestimmungen und dürfen selbige durchaus kein höheres Alter als 40 Jahre erreicht haben.

Sechster Abschnitt.

Allgemeine Bestimmungen.

32.

Nachdem diese Statuten gegenwärtig auf das sorgfältigste durchgesehen, ergänzt und verbessert sind, so dürfen selbige in den ersten 15 Jahren von dem Tage, da ihnen die obrigkeitliche Bestätigung geworden, durchaus nicht verändert werden. Sollten aber nach Ablauf dieser 15 Jahre die unterdess neu eingetretenen Mitglieder eine Revision und Abänderung derselben wünschen, so ist solche alsdann erlaubt. Würden dann noch alte Stifter oder Mitglieder vorhanden sein, und 5 derselben auftreten und eine solche Revision und Veränderung nicht willigen, so verbleiben diese Statuten so lange in ihrer vollen Kraft, als bis diese 5 ersten Stifter oder Mitglieder in eine Umarbeitung derselben endlich willigen.

33.

Wenn ein Mitglied oder dessen Frau von hier entfernt stirbt, und der Tod desselben oder derselben unbekannt oder zweifelhaft ist, und der überlebende Ehegatte die Beerdigungsgelder zu erhalten wünscht, so ist, ehe letzte ausgezahlt werden können, entweder der Tod oder die geschehene Beerdigung eines solchen Mitgliedes genügend zu erweisen.

34.

Der Stiftungstag wird jährlich zu Anfange oder zu Ende des September Monats gefeiert, und versammelt sich die Gesellschaft an demselben, Nachmittags 5 Uhr. Für Musik und Beleuchtung zahlt ein jedes Mitglied an diesem Abend 30 Kop. gegen Quittung, es mag erscheinen oder nicht. Wer diese 30 Kop. S. M. nicht zahlt, erhält selbige auf die nächste Quittung zur Zahlung notirt. In den Versammlungen der Mitglieder hat ein jeder ein anständiges Betragen zu beobachten; wer dagegen fehlt, zahlt das

erste Mal 1 R. S. M., das zweite Mal 2 R. S. M., das dritte Mal 3 R. S. M., es darf die Versammlungen nicht mehr besuchen. Fremde, die Anteil nehmen wollen, müssen von einem Mitgliede eingeführt werden, es ist das einführende Mitglied für jede Unart, welche sich der Fremde zu Schulden kommen lässt, verantwortlich. Das Entréegeld haben Fremde mit 50 Kop. S. M. zu entrichten. Auch wird zugleich einem jeden zur Pflicht gemacht, weder im Tanz noch im Speisesaal zu rauchen, Mitglieder zahlen im Übertretungsfall 50 Kop. S. M. Strafe, Gäste aber werden aus der Gesellschaft gewiesen. Alle Hazardspiele unter Mitgliedern oder Gästen sind aufs strengste untersagt.

35.

Streitigkeiten zwischen den Mitgliedern schlichtet die Administration, jedoch kann der eine oder der andere Teil, im Falle der Unzufriedenheit mit dem gefällten Ausspruche, an die Stifterversammlung gehen, welche solche Streitigkeiten allendlich entscheidet. Der schuldige Teil zahlt 4 R. S. M. zur Kassa und 2 R. S. M. an den Kassierer für die Zusammenberufung der Stifter.

36.

Ein Mitglied, das versuchen sollte, diese Stiftung, ins solange als noch 30 Mitglieder zusammenhalten, aufzulösen, wird zu einer Strafe von 30 R. S. M. verurteilt.

Für die Armen.

Ein jedes Mitglied ist verbunden, jährlich 20 Kop. S. M. zum besten verarmter Teilnehmer an dieser Stiftung beizutragen. Diese Beiträge werden in ein besonders dazu bestimmtes Buch eingetragen, und durch selbige ein Fond gebildet, aus welchem jedoch erst nach Ablauf von 6 Jahren für solche verarmte Mitglieder, die im Laufe dieser Zeit ihre Beiträge stets prompt eingezahlt haben, hierauf aber das Unglück haben sollten, durch Krankheit oder andere Unglücksfälle so zu verarmen, dass sie ihre Beiträge fernerhin zu entrichten, nicht vermöchten, der von selbigen zu liefernde Beitrag gezahlt werden soll.

Es sollen jedoch zur Zeit nur 6 Personen auf die Unterstützung aus dieser Armenkassa und nicht länger, als für 2 Jahre Anspruch haben. Sollten selbige Mitglieder nach Ablauf dieser 2 Jahre noch nicht zur Entrichtung ihrer Beiträge vermögend sein, so hört dessenungeachtet diese Unterstützung auf, und wird die Restanz der von ihnen zu zahlen gewesenen Beiträgen dereinst von denen für dieselben zu gewährenden Sterbegelder zum vollen Abzug gebracht.

Sämtliche Mitglieder verpflichten sich endlich durch ihre Namensunterschrift in einem besondern Buche zur Abgabe der Erklärung, diese revidiertun und verbesserten Statuten in allen Punkten genau zu befolgen und zu erfüllen, gemeinschaftlich für den Fortbestand dieses Vereins nach allen Kräften Sorge zu tragen,

damit derselbe sich in der Zukunft eben des Segens erfreuen möge, den so viele Anstalten dieser Art geniessen, und in seiner Wirksamkeit zur Ehre dieser, wie der zukünftigen Zeit, wenn dessen Begründer längst nicht mehr der Erde angehören, dauernd zur Milderung des traurigen Geschickes von Wittwen und Waisen fortbestehe — durch Eintracht und Gemeinsinn aber in einen stets blühenden Zustande erhalten werde.

Riga, den 5ten September 1837.

Vorsteher.

Karl Gustav Schlic. Johann Ludwig Hermann. Diedrich Schroeder.

Stifter.

Jakob Christian Bosse. Friedrich Bernhard Bosse. Christoph Engelbrecht. Wilhelm Christian Kinnelberg. Friedrich A. Sarowsky. Johann Valentin Philippowitsch. Johann Meukow. Carl Heinrich Behrmann. Johann Ernst Badenvieck. Friedrich Richard Bösche. Johann Benjamin Rathke. Johann Georg Werner. Christian Friedrich Haller. Carl Ferdinand Förster. Friedrich Meukow. Franz Xaver Meyer. Georg Stroem. Martin Jensen. Georg A. Wrinck. Friedrich Bowe. Johann C. Rohde. Anton Kusz (orig.). Carl Friedr. Modersbach. Carl Friedrich Breckhoff. Andreas Malmgren. Friedrich Magnus Ewers. Gottfried Daniel Müller. Johann Heinrich Holzmeyer. August Benjamin Pappritz. Carl Friedrich Voss. Johann Gottfried Heill. Hermann Friedrich Mertz.

Auf Befehl Sr. Kaiserlichen Majestät E. E. E. erteilet der Rat der Kaiserlichen Stadt Riga auf das so subricierte: Gehorsamste Gesuch der Vorsteher der hieselbst errichteten, im Jahre 1835 bestätigten, unter dem Namen „der gute Wille“ bestehenden Leichen-, Kranken- und Wittwen-Unterstützungskassa um Bestätigung der vervollkommeneten und erneuerten Statuten dieser Kassa, — hiermit zur Resolution.

Da die gedachten, verbesserten Statuten nichts wider Gesetz und Ordnung enthalten, so werden dieselben des mittelst obrigkeitlich bestätigt.

Gegeben Riga Rathaus den 8ten November 1837. Nr. 4279.

Zimogs.

Neizlasāms paraksts.

V. pielikums.

Likkumi preeksch behru-naudas lahdi,
ko Rihges pilssehtas sweineeku-ammats zehlis 23-schâ
Nowemberâ 1838 ta gadda.

Statuten
für die Sterbekasse des Rigaschen Stadt-Fischer-Amts,
gestiftet den 23. November 1838.

Riga, gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker.

Der Druck wird unter den gesetzlichen Bedingungen gestattet.

Dr. C. E. Napiersky, Censor.

Riga, am 12. August 1839.

Tā kā zināms, pa ilgiem gadiem jau, dievamžē! daudz saimnieki un saimnieku atraitnes no Rīgas zvejnieku amata tādā lielā nabadzībā šo pasauli atstājuši, ka ar viņu atlikušām mantām nevarēja vis aizmaksāt to vajadzīgo bērū naudu; tikai ar tām dāvanām, ko turīgi amata biedri no labas sirds tad pielikuši klāt, šo vajadzīgu maksu spēja izlīdzināt.

Tādēļ nu visi, kas tagad pie šī amata pieder, vienprātīgi sālīguši un par ļoti vajadzīgu lietu atzinuši, savādu bērū-naudas lādi ietaisīt, un tad pašai šos likumus dot, kas tanis šeit sarakstītās vietņās ronas:

§ 1.

Ši bērū naudas lāde tikai tādēļ celta, lai piepalīdz aizmaksāt to naudu, kas vajadzēs pie to pašu zvejnieku-saimnieku un viņu saimniecū vai atraitņū bērēm, kuŗi isteni un no tiesas pie šā amata pieder; tādēļ nekādus citus nevar uzņemt šinī biedribā, bez vien tos pie Rīgas zvejnieku amata piederīgus.

§ 2.

Par uzraugiem pie šās bērū-naudas lādes tiek likti pieci amata brāļi, kas saiet kummissijē (Committée), proti:

- a) tas tā laika amata oldermanis,
- b) tie abi amata piesēdētāji, un
- c) divi amata biedri.

Šos pēdīgos abus visam amatam (vom ganzen Amte) pēc ik trim gadiem novembra mēnesī, tanī pašā dienā, kuŗā šī lāde celta, no jauna būs izvēlēti; un par tādiem komisijas locekļiem tie abi tad būs, kuŗiem toreiz izvēletāju lielākajā daļā piekrit (vom ganzen Amte durch Stimmenmehrheit gewählt werden müssen).

§ 3.

Visi šie 5 komisijas locekļi no visiem amata biedriem izvēle 3 priekšniekus priekš šo bērnu naudas lādi.

(Die sämtlichen Mitglieder der Committée erwählen aus sämtlichen Amtsgeossen 3 Vorsteher für diese Sterbekasse.)

§ 4.

Par priekšnieku nav brīv izvēlēt nevienu no tiem, kas pie pašas komisijas pieder.

§ 5.

Tie 3 priekšnieki ik gadā no jauna izlasāmi, un proti, ikreiz tani pašā dienā, kuŗā šī lāde celta.

§ 6.

Tiem 3 priekšniekiem būs ikkatram savu darba tiesu uzņemt, un viņiem vispirmāk pienākas visas šās biedrības vajadzības, tāpat kā arī visas ķildas izšķirt, ja kādas celtos starp šās biedrības locekļiem. Bet kas negribētu doties mierā ar to, kā priekšnieki izšķir un nospriež, tam brīv vēl tālāk tiesu meklēt pie pašas komisijas; bet ko šī noteic un nospriež, pie tā jāpaliek un tam pavisam arī tā būs notikt. Kas par komisijas nospriedumiem pie pašas tiesas vai tiesas virsniekiem (oder anderen Gerechts-Autoritäten Beschwerde führt) želojas, tas tūlīt no šās bērnu naudas lādes locekļiem tiek izslēgts, un tāds pamet visu tiesu, tā kā viņam nav brīv, ko atprasīt no tās naudas, ko jau iemaksājis lādē.

§ 7.

Ja kāds no tiem priekšniekiem no šejienes kur citur aizietu, vai iekristu ilgā slimībā, vai citādi tiktu aizkavēts, savus vajadzīgos darbus pie šīs lādes padarīt, vai kad nomirtu, iekams tas gads, uz ko izvēlēts šini savā amatā, nav pagalam, tad komisijai, līdz kamēr ap to iekš likumiem nospriestu laiku bez tam jauns priekšnieks izlasāms (für den Abwesenden oder den Verstorbenen bis zum förmlichen statutenmässigen Wahl des neuen Vorstehers ad interim einen Stellvertreter zu ernennen, aus den sämtlichen übrigen Amtsgeossen), pa tam starpam tā nost būdama vai nomirusā vietā iz visiem citiem amata biedriem vienu bus izvēlēt par vietnieku.

§ 8.

Tiem priekšniekiem divās grāmatās būs ierakstīt visu, kas vajaga; proti vienā bus uzņemt ziņu par visiem šīs biedrības locekļiem, — kādi ir viņu un viņu laulātu draugu krusta vārdi un uzvārdi, — kādā vecumā tie ir, kuŗā dienā un gadā viņi dzimuši un miruši; katrā grāmatā pēc taisnas apzināšanas bus uzrakstīt visu to naudu, cik ikreiz sevišķi tiek ieņemta vai izdota, un, ja var būt, tās par to nomaksātu naudu izrakstītas ziņas bus pielikt klāt (wo möglich mit den für letztere erforderlichen Belegen).

§ 9.

Tā skaidrā nauda, kas šai lādei pieder, ikreiz pie oldermana tani amata lādē tiek glabāta.

§ 10.

Tā, kā viss amats vienprātīgi nospriedis, ikkatram saimniekam, kas iedodas amatā, pienākas šinī biedrībā ieiet; jo tagad gan labi jāzina, ka nekas nevar tikt uzņemts pašā zvejnieku amatā, ja ne tāpat liekas pierakstīties pie šīs bērū naudas lādes.

§ 11.

Ja kas no amata biedriem savu amata vietu pārdod, jeb tai pašai atsaka, tad viņš līdz ar to pazaudē visu savu dalību pie šīs bērū naudas lādes, un kad pēc tam tāds nomirst, tad viņu būs uzskatīt kā tādu, kas šai bērū naudas lādei nemaz nebij pieskaitīts.

§ 12.

No tās naudas, kas no šās lādes jāizmaksā mantiniekiem pie kāda nomiruša biedra bērēm, nevar neviens cits, ne arī paši tie, kas konkursi sprieduši, kādu parādu dzīt, vai šo naudu aizķīlāt. (Tāpat kā visos vacu statūtos).

§ 13.

Ja tāds šīs lādes loceklis nomirst, kas neprecējies jeb kam bērni nevaids, un nekāds istais mantinieks jeb radnieks par viņa bērēm grib gādāt, tad tiem priekšniekiem pienākas bēres taisīt, un tad gan jālūko, ka ar to no lādes izdabūjamo naudu iztikt; bet cik no tās vēl atliktu, pēc tam, kad atbildešanu devuši par to naudu, to būs tai lādei atpakaļ dot, jo tāda atlikusi nauda tai lādei pašai par labu nāk; tāpat tiem priekšniekiem tās izrakstītās ziņas (Belege) par visu to, cik bēres maksāja (Beerdigungsrechnung), būs pielikt klāt.

§ 14.

Jāgādā, ka iekš lādes arvien 75 rubļi sudr. n., bet ne mazāk, atrastos gatavi, tā kā tūlīt, ja kas nomirtu, to, kas tad pie viņa bērēm vajaga, varētu aizmaksāt.

§ 15.

Ja zvejnieka atraitne ar tādu viru iedotos laulībā, kas nav zvejnieku-amata brālis, tad viņa savu tiesu zaudē, kas viņai priekš šīs savas otrās salaulāšanas kā šīs bērū naudas lādes locekļam pienācās, tāpēc ka viņa caur to, ka ar viru, kas nepieder pie zvejnieku amata, iedevusies laulībā, visu labumu zaudējusi, kas tai pēc amata tiesas citādi gan piekristu.

§ 16.

Ši zvejnieku amata bērū naudas lāde ceļas:

1) no visas tās naudas, ko 2 zvejnieku amata laivas nopelna un izdod, un tā laika oldermanam pienākas šo nopelnumu tiem

priekšniekiem taisni zināmu darīt, lai tie to ieraksta grāmatā (durch die Revenüen und den Gewinn zweier Fischeramts-Böte, deren Ertrag der jedesmalige Amtsaltermann den Vorstehern zur Buchung gewissenhaft aufzugeben hat).

2) no tiem pieci rubļiem sudr. n., ko nevien ikkatram, kas līdz šim pie amata pieder, par savu pieliekamu tiesu būs aizmaksāt, bet ko tāpat ikkatram, kas uz priekšu vēl iedosies amatā, bet tikai vienreiz, bez kādas izrunas, būs maksāt.

§ 17.

Oldermanis ikreiz nospriež, kādam amata biedram, pēc kārtas, ar šām laivām, kas tai bēru naudas amata lādei pieder, pienākas zvejot; un neviens amata biedris nevar iedrošināties šim darbam kaut kā atrauties, un ja tas tomēr notiktu, tad tādu, tam pašam par strāpi, būs izslēgt no amata.

§ 18.

Ikreiz, kad viens no šīs lādes locekļiem, proti vai saimnieks pats, vai viņa laulāts draugs (Frauen), vai saimnieka atraitne nomirst, par aizmigušā bērēm 25 rubļi sudr. n. tiek izmaksāti (skaties uz § 13).

§ 19.

Ja vairāk skaidras naudas iekš lādes ir, nekā 75 r. s. n. (skaties uz § 14), tad priekšniekiem pienākas, to naudu, kas pāri par 75 rubļiem, uz augļiem izdot, un tādēļ par šo naudas daļu, kas pāri palikusi, nopirkt no Riges krāšanas lādes izdotās zīmites (Sparkassenscheine), vai no savienotu muižnieku biedrības izdotās ķīlu grāmatas (Pfandbriefe), vai ķeizeriskas naudu grāmatas (Staatspapiere), tā kā nenāktos grūti, tik daudz salasīt, cik vajaga, ka tie nospriesti 75 r. s. n. arvien no jauna gatavi atrastos.

§ 20.

Ja, varbūt, gadītos, ka pie šīs bērnu naudas lādes vairāk tiktu izdots, nekā ienāktu, tad lai komisija un priekšnieki saiet, un nospriež, kāda naudas tiesa tad visiem locekļiem kopā, un ikkatram sevišķi no savas puses jāpieliek klāt, tā kā uz ikvienu no tiem līdzīga daļa kristu; ja kas tam turētos preti, tad tādām šī strāpe uziet, ka viņš neko vairs nevar prasīt vai sagaidīt no šīs lādes.

§ 21.

Ja priekšnieki par kaut kādu darbu, kas tiem pienāktos, nevarētu saligt savā starpā, tad šī lieta jānes komisijai priekšā; un ko šī nospriež, pie tā visnotuļ jāpaliek.

§ 22.

Ikgadā, 23-šā novembra mēn. dienā, kuŗā šī lāde celta, visu sapulcinātu locekļu priekšā būs izlikt tās grāmatas, lai ikkatrs, kam patikas, tās pārskatās un pārlūko; turklāt tiem priekšnie-

kiem būs pārliecināties, vai arī tik daudz gatava, cik grāmatās stāv, jekš pašas lādes ronās.

Visi šīs bērnu naudas lādes locekļi apsolās, visus šīs lādes likumus un nospriedumus labi sargāt un taisni piepildīt, nedz paši tos pārkāpt, nedz pajaut, ka citi tos pārkāptu; bet turpreti šos likumus uz visu nākamū laiku tā ņemt vērā, ka nekad no tiem neatkāpj.

Rīgā, 23-šā novembra 1838-tā gadā.

Anss Kress, oldermanis.

Jekabs Sel, piesēdētājs.

Indriķis Viļums Damarovsky, piesēdētājs.

Ka cienīgas ķeizeriskas Rīges pilsētas Rāts-zemes-tiesas priekšā šās pilsētas zvejnieku amata oldermanis Anss Kress izsacījis, ka, pats neprasdams rakstīt, apakš tiem šeitā saņemtiem likumiem savu vārdu no cita ir licis uzrakstīt, un ka arī tā paša amata piesēdētāji Jekabs Sel un Indriķis Viļums Damarovsky šās tiesas priekšā ikuņš savu apakšrakstītu vārdu par patiesi no viņa paša rakstītu ir atzinuši, — šeitā tiek apliecināts.

Rīges Rāts namā, 10-tā Jūni 1839. gadā.

(S. W.)

Uz pavēlešanu (ad mandatum)

R. Seuberlich, siktērs.

Uz Ķeizeriskas Godibas, tā Patvaldnieka visas Krievu valsts u. t. j. pr. pavēlešanu šās pilsētas Rāts uz to lūgšanu, ko pilsētas zvejnieku amats caur to pie cienīgas Rāts zemes tiesas 15-tā Jūni šā gada rakstos uzņemtu ziņu ir nesis priekšā, lai tos likumus, ko priekš savu bērnu naudas lādi šā amata biedri cēluši, apstiprina, šo nospriedumu izlaiž:

tie šeitā sarakstīti likumi, kuņos zemes likumiem un godīgai dzīves būšanai nav nekas preti, no tiesas puses jāapstiprina, — tā kā tepat notiek, — bet turklāt jāpavēl, lai tas amats, kas savu lūgšanu nes priekšā, no tiem tā apstiprinātiem likumiem vārdu pa vārdam norakstītu grāmatu, kam uzticības liecība klāt, šepat iesūta, ka to viņiem tiem citiem pie Rīges Rāts paglabātiem rakstiem var pielikt klāt par glabāšanu.

Rīges Rāts namā, 18-tā Jūli 1839-tā gadā.

Nr. 3094.

(S. W.)

A. v. Tunzelmann,

vecākais Rāts siktērs.

Auf Befehl Sr. Kaiserlichen Majestät des Selbstherrschers aller Reussen et cetera, ertheilt der Rath dieser Stadt auf das mittelst Protokolls Eines Edlen Landvogtei-Gerichts vom 15. Juny c. vorgestellte Gesuch des Stadt-Fischeramts um Bestätigung der Statuten der für die Amtsgenossen errichteten Sterbekasse folgende

Resolution:

dass bemeldete Statuten, da in denselben nichts wider Gesetz und gute Ordnung enthalten, — wie hiemit geschieht, — obrig-

keitlich zu bestätigen, impetrantischem Amte aber aufzugeben sey, eine beglaubigte Abschrift der solchergestalt bestätigten Statuten zur Aufbewahrung im Archiv hieselbst einzuliefern.

Nr. 3094.

Datums, vieta.

(L. S.)

Paraksts.

VI. pielikums.

Verfassung der Societät.

A. Allgemeine Gesetze.

Die Gesellschaft, welche ursprünglich sich den Namen einer gemeinnützigen Societät gegeben hatte, wurde bewogen, das zweite Prädikat sich beizulegen, um anzuzeigen, dass ihre gemeinnützigen Berührungen hauptsächlich auf Verbesserung der Oekonomie abzwecken. Daher heisst sie gemeinnützige und ökonomische Societät.

§ 1.

Der Fond von 40.000 Rthlr. Alb., welchen der wohlthätige Stifter zum Besten der Gesellschaft hergegeben hat, wird gegen sichere gerichtliche Hypothek auf Grundgüter ausgeliehen, um die gesetzmässigen Zinsen davon zu ziehen und zu gemeinnützigen Zwecken zu wenden.

§ 2.

Die Societät besteht aus einer bestimmten Zahl von 13 ordentlichen Gliedern, welche aus dem livländischen Adel gewählt werden, und aus einer unbestimmten Zahl von Ehrenmitgliedern ohne Unterschied des Ranges und des Vaterlandes. Sowohl die ordentlichen als die Ehrenmitglieder werden durch das Ballotieren gewählt.

§ 3.

Die Herrn General-Gouverneur und Gouverneur der Provinz, sind vermöge dieser Würden, die ersten Ehrenmitglieder, und haben überdies Sitz und Stimme.

§ 4.

Die Gesellschaft dirigiert sich selbst unter dem Vorsitze eines Präsidenten, welcher alle Jahre durch die Mehrheit der Stimmen gewählt wird.

§ 5.

Da in einer solchen Gesellschaft blos Gemeinnützigkeit bemerkt wird, so nehmen, zur Vermeidung aller Rangstreitigkeit die Mitglieder ihre Stellen in jeder Sitzung nach Belieben.

§ 6.

Die Societät hält jährlich zwei General-Sitzungen, welche mehrere Tage hintereinander dauern, die Eine zu Johannis, die Andere zu Anfang Decembers. Da viele Mitglieder das ganze Jahr hindurch auf ihren Gütern oft entfernt von dem Orte der Sitzungen wohnen, so wird der Tag des Anfangs der Sitzungen immer vier Wochen vorher bestimmt und jedem Mitgliede bekannt gemacht.

§ 7.

Ausserdem werden noch specielle Sitzungen gehalten, deren Tag nach den Umständen in der letzten Sitzung, oder wenn der Präsident es für nötig erachtet, festgesetzt wird.

§ 8.

Keine Versammlung kann im Namen der Societät Beschlüsse fassen ohne Zustimmung von wenigstens sieben Mitgliedern.

§ 9.

Die Societät wird zu Ende jedes Jahres ihre Verhandlungen, während demselben, durch den Druck bekannt machen, gleichfalls auch die Abhandlung, welche von ihren Mitgliedern oder von Andern eingereicht oder eingeschickt und der Bekanntmachung wert gefunden werden. Diesen Verhandlungen wird sie die Rechenschaft über die Verwendung aller ihrer Einkünfte beifügen.

§ 10.

Von allen Abhandlungen, die die Societät erhalten wird, kann keine unter ihren Namen erscheinen, bevor die in derselben enthaltenen Vorschläge durch die Societät praktisch geprüft, und von derselben nicht nur für möglich und gut, sondern auch für ausführbar befunden worden. Nur solche Abhandlungen können hierin Ausnahme leiden, welche keine Vorschläge, sondern Nachrichten enthalten. Aber die Societät wird keine Mühe ersparen, um sich von der Zuverlässigkeit der Nachrichten zu überzeugen. Sämtliche Abhandlungen werden nach Verlangen mit oder ohne Namen des Verfassers gedruckt.

B. Von den Ämtern der Societät.

§ 11.

Die Societät wählt sich einen Präsidenten, einen Schatzmeister und einen beständigen Sekretär, welchem letztern ein Archivarius beigelegt wird, um ihm in der Führung der Geschäfte behilflich zu sein.

§ 12.

Der Präsident, wie auch der Schatzmeister werden aus der Mitte der Mitglieder gewählt. Hingegen bindet sich die Societät, bei der Wahl des Sekretärs, nicht an ihre Glieder.

§ 13.

Diese Wahlen, wie auch die der neu aufzunehmenden Glieder der Gesellschaft, geschieht mittelst des Ballotierens durch die Mehrheit der Stimmen. Der beständige Sekretär und Archivarius geniessen einen jährlichen Gehalt.

a) Pflichten des Präsidenten.

§ 14.

Der Präsident, als Vorsitzter der Societät, hat die Pflicht auf sich, für die Erhaltung der Ordnung in den Sitzungen zu sorgen, und auf die regelmässige Führung der Geschäfte auch ausser denselben ein wachsames Auge zu haben.

§ 15.

In dieser Absicht ist ein Regulativ von der Societät gemacht worden, nach welchem die Geschäfte während den Sitzungen auf einander folgen sollen. Nach Anleitung dieses Regulativs bringt der Präsident die Gegenstände zu Deliberation.

§ 16.

Das Protokoll jeder Sitzung wird von demselben und von sämtlichen gegenwärtig gewesenen Mitgliedern unterschrieben. Er unterschreibt auch alle Abhandlungen oder Aufsätze, im Manuscript, welche die Societät drucken lässt. Im Drucke aber werden die Aufsätze, Verhandlungen, Bekanntmachungen etc. nur von dem beständigen Sekretär im Namen der Societät unterschrieben.

§ 17.

Der Präsident kann nach Beschaffenheit der Umstände die Societät zu einer ausserordentlichen Sitzung zusammen berufen.

§ 18.

Der Präsident hat in der Regel, wie jedes ordentliche Mitglied, nur eine Stimme. Ist aber die Stimmenzahl in einer Verhandlung auf beiden Seiten gleich, so giebt er durch seinen Beitritt zu der einen Meinung den Ausschlag.

§ 19.

Wenn ein Präsident sein Amt niederlegt, welches zu Ende jedes Jahres geschieht, so lässt er durch den Sekretär einen summarischen Aufsatz über alle Verhandlungen der Societät während dem Jahre seines Vorsitzes, in der December-General-Sitzung vorlesen, und untersucht und quittiert mit allen gegenwärtigen Gliedern die Rechnungen des Schatzmeisters; dann wird zur Wahl eines neuen Präsidenten geschritten.

b) Pflichten des Schatzmeisters.

§ 20.

Das Amt eines Schatzmeisters ist permanent, so lange als die Gesellschaft und der dermalige Schatzmeister es für gut finden.

§ 21.

Der Schatzmeister hat alle Gelder der Societät in Empfang zu nehmen, darüber der Societät zu quittieren, sie zu verwahren und zu verwalten, und hat hierüber alle Verantwortlichkeit eines negotiorum gestoris auf sich.

§ 22.

Er wird ein von der Societät beglaubigtes sogenanntes Schnurbuch halten, worin die Einnahme und Ausgabe der Societätsgelder, wie auch alles das, was zur Verificationn der Rechnungen nötig ist, enthalten sein soll.

§ 23.

Er hat alle Auszahlungen im Namen der Societät zu besorgen, kann aber keine Societätsgelder als auf Verordnung der Societät oder Anweisung des Präsidenten ausgeben.

§ 24.

Er hat überhaupt die Pflichten auf sich in allen Einnahmen und Ausgaben im Namen der Societät für das Beste der Societät zu wachen.

§ 25.

In der letzten General-Sitzung jedes Jahres legt der Schatzmeister die ganze Rechnung dieses Jahres der Societät vor, welche sie untersucht, und mit dem Präsidenten zur künftigen Sicherstellung des Schatzmeisters quittiert.

c) Pflichten des beständigen Sekretärs.

§ 26.

Das Amt eines beständigen Sekretärs ist permanent, so lange es die Societät und der dermalige Sekretär für gut finden. Im entgegengesetzten Falle muss eine sechsmonatliche Aufkündigung vorausgehen.

§ 27.

Der Sekretär darf ohne Einwilligung der Societät kein anderes Amt oder die Advokatur übernehmen. Daher ist ihm ein verhältnissmässiger Gehalt von der Societät zugesichert worden.

§ 28.

Ohne besondere Erlaubniss der Societät darf er sich nicht auf lange Zeit aus der Stadt entfernen. Der Präsident kann ihm

für sich auf 14 Tage Urlaub erteilen, jedoch nicht öfters als viermal im Jahre.

§ 29.

Er führt das Protokoll der Sitzungen, und sorgt dafür, dass eine vom Archivario mundierte Abschrift jeder Sitzung auf dem Tische liege.

§ 30.

Er führt ein Journal aller vorkommenden Gegenstände der Deliberationen, welches ebenfalls, wie auch das von der Societät bestimmte Regulativ, bei jeder Sitzung auf dem Tische liegen soll.

§ 31.

Er besorgt im Namen der Societät und unter Direktion des Präsidenten den Briefwechsel, und stattet bei jeder Sitzung von den eingelaufenen Briefen, Nachrichten, Abhandlungen und dem Fortgange der ihm sonst aufgetragenen Geschäfte Bericht ab.

§ 32.

Mit Beihilfe des Archivarii besorgt er das Archiv, die Bibliothek und die Modellen-Sammlung der Societät; über die zwei letztern werden Katalogen gehalten.

§ 33.

Er hat die Pflicht auf sich, die Protokolle, Abhandlungen, Bücher und Modelle der Societät Jedermann, der es verlangt, sehen und durchlesen zu lassen. Es darf aber nichts davon aus dem Hause, ohne Erlaubniss des Präsidenten ausgegeben werden, die Mitglieder ausgenommen, welche das Recht haben auf eine bestimmte Zeit gegen ihren Revers was ihnen beliebt zu sich zu nehmen.

§ 34.

Es besorgt den Druck alles dessen, was im Namen der Societät gedruckt werden soll.

§ 35.

Er liest zu Anfang jeder Sitzung das Protokoll der letztern, worauf es von dem Präsidenten und den anwesenden Mitgliedern unterschrieben und von ihm contrasigniert wird. Dann trägt er unter der Direktion des Präsidenten alles vor, was er vorzutragen hat.

§ 36.

Er erhält von Zeit zu Zeit aus dem Schatze der Societät und auf Anweisung des Präsidenten kleine Summen zu Kanzlei und andern von der Societät bewilligter Ausgaben, und stattet von denselben Rechnung der Societät ab. Zu Ende jedes Jahres werden diese Rechnungen zur Sicherstellung des Sekretärs von dem

Präsidenten quittiert, und den allgemeinen Rechnungen der Societät einverleibt.

§ 37.

Ausser diesen bestimmten laufenden Geschäften hat der beständige Sekretär die Pflicht auf sich, mit Gegenständen der Gemeinnützigkeit sich sonst zu beschäftigen und das Resultat dieser seiner freien Arbeit von Zeit zu Zeit der Societät vorzulegen, welche sie alsdann zu Gegenständen ihrer Beratschlagungen machen wird. Er wird sich bemühen, von neuen Einrichtungen und praktischen Erfindungen, welche in Livland mit Nutzen angewendet werden können, sichere Nachrichten einzuziehen, und die Quellen und die Gründe dafür der Societät ebenfalls zur Beratschlagung vorzulegen. Kurz, er soll sein Möglichstes tun, um den Endzweck der Societät zu fördern.

§ 38.

Zu diesem Behufe und zum Gebrauche für die Mitglieder der Societät wird eine Bibliothek und Modellen-Sammlung angeschafft und ununterbrochen fort an ihrer Vermehrung gearbeitet werden.

d) Pflichten des Archivarius.

§ 39.

Wenn der Sekretär aus irgend einer Ursache den Sitzungen nicht beiwohnen kann, so muss der Archivarius an dessen Stelle das Protokoll führen. Sonst ist er nicht verpflichtet den Sitzungen beizuwohnen.

§ 40.

Er hat mündierte Abschriften der Protokolle und Beilagen, und sonst alles dessen, wovon Abschriften nötig sind, unter der Anleitung des beständigen Sekretärs zu verfertigen.

§ 41.

Er soll dem Sekretär in der Führung der Katalogen und Einrichtungen des Archivs, der Bibliothek und der Modellen-Sammlung behilflich sein.

e) Pflichten der ordentlichen Glieder
und der Ehren-Mitglieder.

§ 42.

Jedes ordentliche Mitglied verbindet sich bei seiner Aufnahme in die Societät zu einem jährlichen, von seiner Willkür abhängenden Geldbeitrag, welchen er, jedes Halbjahr, so lang er Mitglied der Societät bleibt, pränumerando bezahlt. Von dieser Regel sind nur die Glieder ausgenommen, welche aus der Familie des Stifters in gerader Linie abstammen.

§ 43.

Ohne an Einlieferungen von Abhandlungen zu bestimmten Zeiten gebunden zu werden, ist jedes ordentliche Mitglied verpflichtet, sowohl für sich selbst, als auch in Gesellschaft mit den übrigen, zur Beförderung des allgemeinen Besten und der Arbeiten der Societät, aus allen seinen Kräften, beizutragen.

§ 44.

Von den ordentlichen Gliedern erwartet die Societät, dass sie im Ganzen von keiner Sitzung, ohne rechtmässige Ursache, ausbleiben werden. Die auf dem Lande auf immer wohnende Glieder werden wenigstens den General-Sitzungen beizuwohnen sich bemühen.

§ 45.

Jedes auf dem Lande wohnende Mitglied wird ersucht, so oft es nach der Stadt kommt, seine Ankunft und Wohnung dem Sekretär der Societät anzuzeigen, damit dieser ihm von den Sitzungen, die während seiner Abwesenheit etwa gehalten würden, Nachricht ertheilen könne.

§ 46.

Ein Ehrenmitglied hat das Recht den Sitzungen der Societät mit der Prærogative einer Teilnahme an den Beratschlagungen beizuwohnen.

§ 47.

Er hat zur Pflicht, durch gemeinnützige Beobachtungen, Nachrichten, Abhandlungen etc. an die Beförderung des Zweckes der Societät zu arbeiten.

C. Grundsätze der Societät.

Die Societät beabsichtigt nur Gemeinnützigkeit im strengsten Verstande. Das Wohl dieses Landes, insofern es durch die vereinigten Kräfte einzelner Privat-Männer unter dem Schutze der Gesetze befördert werden kann, das ist ihr Zweck. Die Land- und Stadtwirtschaft, die Hauswirtschaft, und allerlei nützliche Anstalten, das ist ihr Wirkungskreis.

Allein, um diesen Endzweck zu erreichen, hat sie vorzüglich zwei entgegengesetzte Klippen zu meiden. Als Gesellschaft, die das Gute wirklich befördern, nicht bloss zeigen will, muss sie eine praktische Societät sein und sich vor Untersuchungen hüten, welche keinen unmittelbaren Nutzen haben. Sie soll aber auch nicht, aus Furcht vor der blossen Spekulation, in eine übertriebene Empirie verfallen. Gründliche Theorie muss stets die Erfahrung leiten, und vernünftige Erfahrung die Theorie in den Schranken der unmittelbaren Nützlichkeit erhalten.

Besonders aber macht sich's die Societät zum Gesetze nichts auf blosser Treue und Glauben anzunehmen und anzurühmen, es scheinere durch Journale und Zeitungen noch so sehr bewährt,

theils, weil es bekannt ist, dass ökonomische Nachrichten manchmal die Schranken der blossen historischen Wahrheit überschreiten, theils auch, weil oft das Klima, die Lage und Produkte eines Landes, die Sitten, Gebräuche und Menge seiner Einwohner dort etwas möglich machen, was anderswo vielleicht unausführbar ist. Daher wird die Societät durchaus nichts der allgemeinen Nachahmung in diesem Lande empfehlen, was sie nicht selbst als für dieses Land ausführbar durch Erfahrung anerkannt haben wird.

Dieser schwere aber sichere Gang wird sie meistens auf Nachahmung führen. Oft aber auch werden ganz neue Versuche nöthig sein.

In beiden Fällen wird sie getreu referiren, was sie erfahren haben wird, und die misslungenen Versuche so gut als die gelungenen erzählen; in der Hoffnung, dass auch jene nicht ganz ohne Nutzen sein werden.

In der Nachricht an das livländische Publikum von ihrem Dasein und angehender Thätigkeit, hat die Societät jeden Freund der Gemeinnützigkeit um Beiträge aller Art, Nachrichten, Abhandlungen, Zeichnungen, Modelle etc. gebeten. Sie wiederholt diese Bitte nochmals an alle Freunde des Guten, mit der Versicherung, dass sie von jeder Art von Beitrag den nach ihren Kräften und Einsichten besten möglichen Gebrauch machen wird.

VII. pielikums.

Statut der Kurländischen Oeconomischen Gesellschaft.

TRANSLAT.

Nr. 12838. 31 Oktober 1839. Allerhöchst bestätigte durch den Domainenminister eingebrachte Vorlage des Ministers-Komités: „Gründung der Kurländischen Oeconomischen Gesellschaft, des Goldingenschen landwirtschaftlichen Vereins und des Estländischen landwirtschaftlichen Vereins.“

Die vom Rigaschen Militär- und Liv-, Est- und Kurländischen Generalgouverneur befürwortete Vorlage betreffend Gründung der Kurländischen Oeconomischen Gesellschaft, des Goldingenschen landwirtschaftlichen Vereins und des Estländischen landwirtschaftlichen Vereins wurde vom Domainenminister dem Minister-Komité überwiesen. Auf Vorschlag des Ministers-Komités geruhte Seine Majestät, der Kaiser am 31. Oktober Allerhöchst zu befehlen: „Die Gründung genannter Gesellschaften ist zu gestatten.“

Statut der Kurländischen Oekonomischen Gesellschaft.

Kapitel I.

Von dem Zwecke der Gesellschaft.

§ 1.

Zweck der Gesellschaft ist: Die Landwirtschaft in ihrem ganzen Umfange, als Ackerbau, Tierzucht, Forstwirtschaft und Industrie im Allgemeinen, zunächst aber im Kurländischen Gouvernement zu fördern und zwar:

1. Durch zu veranstaltende Versammlungen, auf denen ein Gedankenaustausch der Landwirte stattfindet.
2. Durch in den einzelnen Zweigen der Landwirtschaft anzustellende Versuche.
3. Durch Mitteilung der Resultate dieser Versuche, als auch aller überhaupt auf dem Gesamtgebiete der Landwirtschaft gemachten Erfahrungen und Entdeckungen.
4. Durch Anschaffung von Büchern und Zeitschriften, welche auf die Landwirtschaft und ihre Hilfswissenschaften Bezug haben.

Kapitel II.

Vom Bestand und der Organisation der Gesellschaft.

§ 1.

Die Gesellschaft besteht aus wirklichen und Ehrenmitgliedern. Jeder gebildete Mann, der sich für die Landwirtschaft interessiert, kann wirkliches Mitglied werden.

§ 2.

Zu Ehrenmitgliedern der Gesellschaft können erwählt werden: In- und ausländische Gelehrte, Landwirte und Staatsbeamten, welche zur Hebung der Landwirtschaft beigetragen haben durch: Veröffentlichung von Schriften, gemeinnützige Unternehmungen und praktische Arbeiten auf dem Gebiete der Landwirtschaft; ferner Personen, von deren Tätigkeit eine Hebung der Landwirtschaft Kurlands zu erwarten steht.

§ 3.

Zur Zahl der Ehrenmitglieder gehören beständig: der Herr Generalgouverneur von Est-, Liv- und Kurland, der Herr Civilgouverneur von Kurland, der Herr Landesbevollmächtigte von Kurland und der Herr Dirigirenden der Gouvernementspalate der Reichsdomainen.

§ 4.

Die Gesellschaft hat einen Präsidenten, Vicepräsidenten, Sekretair und Schatzmeister.

Kapitel III.

Von der Aufnahme der Mitglieder und der Wahl des Präsidenten, Vicepräsidenten, Sekretairs und Schatzmeisters.

§ 1.

Die Aufnahme wirklicher Mitglieder findet auf Vorschlag älterer Mitglieder statt und zwar durch Ballotement.

§ 2.

Auf den General-Versammlungen werden alljährlich der Präsident, Vicepräsident, Schatzmeister und der aus 4 Gliedern bestehende engere Ausschuss der Gesellschaft gewählt.

§ 3.

Gleichfalls auf den General-Versammlungen wird mit einfacher Majorität jedoch nur aus der Zahl der vom engeren Ausschuss namhaft gemachten Candidaten der Sekretair gewählt.

§ 4.

Bei diesen Wahlen, so wie bei jeder inneren Angelegenheit der Gesellschaft ist es den Mitgliedern, welche nicht zugegen sein können, gestattet ihre Meinung schriftlich der Versammlung mitzuteilen, jedoch ist es nicht erlaubt die Stimme durch Vollmacht ausüben zu lassen.

Kapitel IV.

Von den Verpflichtungen der wirklichen und Ehrenmitglieder.

§ 1.

Bei der Aufnahme eines jeden neuen wirklichen Mitgliedes wird festgestellt, ob es ein zahlendes oder nicht zahlendes Mitglied sein soll.

§ 2.

Jedes zahlende Mitglied hat jährlich einen Beitrag von 6 Rbl. an die Kasse der Gesellschaft zu entrichten.

Kapitel V.

Von dem Amte des Präsidenten und Vicepräsidenten.

§ 1.

Auf den Versammlungen leitet der Präsident die Verhandlungen und Diskussionen.

§ 2.

Falls sich bei einer Abstimmung Stimmgleichheit ergibt, entscheidet der Präsident.

§ 3.

Bei Abwesenheit des Präsidenten nimmt der Vicepräsident dessen Stelle ein und übt die gleichen Rechte aus.

Kapitel VI.

Von den Verpflichtungen des Sekretairs und Schatzmeisters.

§ 1.

Der Sekretair besorgt unter Mitwirkung des engeren Ausschusses die Redaktion einer von der Gesellschaft herauszugebenden landwirtschaftlichen Zeitschrift und erhält eine fixe Gage.

§ 2.

Der Sekretair führt auf allen Versammlungen das Protokoll.

§ 3.

Er führt die Correspondenz der Gesellschaft und berichtet auf den Sitzungen über die eingegangenen Schreiben, Drucksachen u.s.w.

§ 4.

Dem Schatzmeister ist die Kasse der Gesellschaft anvertraut; und er führt die Rechnungen, empfängt und leistet die nöthigen Zahlungen.

Kapitel VII.

Von dem Kapitale der Gesellschaft.

§ 1.

Ein jedes Mitglied ist verpflichtet sich nach Möglichkeit an den Unternehmungen der Gesellschaft zu beteiligen.

§ 2.

Das aus den (Kap. VII, § 2) erwähnten Beträgen sich bildende Kapital wird verwandt:

- 1) Zur Besoldung des Sekretairs und eines etwa nöthigen Schreibers.
- 2) Zur Herausgabe einer den Zwecken der Gesellschaft entsprechenden Zeitschrift.
- 3) Zur Anschaffung land- und volkswirtschaftlicher Bücher, Zeitungen und Journale.
- 4) Zur Anschaffung von landwirtschaftlichen Geräten, Modellen, Sämereien u. s. w.
- 5) Zu Prämien für landwirtschaftliche Produkte, Preisschriften, Erfindungen.

Kapitel VIII.

Von der Tätigkeit des engeren Ausschusses.

§ 1.

Der engere Ausschuss besteht aus: dem Präsidenten, Vicepräsidenten, den dazu erwählten (cf. Kap. III., § 2) Mitgliedern, dem Sekretair und Schatzmeister.

§ 2.

Der Ausschuss versammelt sich falls erforderlich auf Einladung des Präsidenten, mindestens aber 2 Mal jährlich vor der Generalversammlung zur Erledigung der für jene notwendigen Vorarbeiten.

§ 3.

Der engere Ausschuss leitet alle Unternehmungen der Gesellschaft, indem er einzelne Mitglieder zu Versuchen und anderweitigen Arbeiten auffordert, die Resultate dieser Versuche ordnet und veröffentlicht; er verwaltet die Kasse der Gesellschaft und korrespondirt nötigenfalls mit anderen landwirtschaftlichen Gesellschaften und mit den einzelnen Mitgliedern.

§ 4.

Der engere Ausschuss setzt die Tagesordnung der abzuhaltenden Versammlungen fest, weshalb Anträge, Referate etc. dem Ausschuss rechtzeitig anzumelden sind.

§ 5.

Der Ausschuss bestimmt, welche von den gehaltenen Vorträgen zu veröffentlichen sind.

§ 6.

Der Ausschuss, auf dessen Anordnung alle Zahlungen aus der Kasse geleistet werden, hat der General-Versammlung über die erfolgten Einnahmen und Ausgaben Rechenschaft abzulegen.

§ 7.

Der Ausschuss ist berechtigt Ausgaben, welche 50 Rbl. nicht übersteigen, von sich aus zu bewilligen; für grössere Ausgaben ist die Zustimmung der General-Versammlung erforderlich.

Kapitel IX.

Von den Versammlungen.

§ 1.

Die Gesellschaft hält alljährlich in Mitau 2 General-Versammlungen ab und zwar am 15. Januar und 14. Juni.

§ 2.

Ausser den Wahlen und Beratungen in inneren Angelegenheiten betreffend, können auf den General-Versammlungen noch folgende Gegenstände zur Verhandlung kommen:

1. Vorträge, welche vom Ausschuss angenommen sind.
2. Demonstration landwirtschaftlicher Geräte, Modelle etc.
3. Ausstellung landwirtschaftlicher Produkte, Tiere etc.

§ 3.

Ausser den General-Versammlungen finden vom November bis März am ersten Donnerstag eines jeden Monats Versammlungen statt, auf welchen hauptsächlich Diskussionen etc. stattzufinden haben.

§ 4.

Von Mitgliedern eingeführte Fremde haben Zutritt zu den General- und Monatsversammlungen.

§ 5.

Die Gesellschaft hat das Recht, falls es sich notwendig erweisen sollte, Zusätze zu diesem Statute zu machen und haben diese, sobald sie obrigkeitlich bestätigt wurden, dieselbe Kraft, wie vorstehendes Statut.

VIII. pielikums.

Statuten der Spar-Casse zu Riga.

Nos aliis
(Divas sadotas rokas)

Riga, gedruckt bei Wilhelm Ferdinand Häcker 1824.

Ist zu drucken erlaubt worden.

Riga, den 24. August 1824.

Oberlehrer Keussler,
Stellvertr. Rig. Gouv.-Schulen-Direktor.

Demnach hat der Unterzeichnete engere Kreis der literärisch-praktischen Bürger-Verbindung Nachstehendes festgesetzt.

§ 1.

Soll diese Anstalt unter Inspection Eines Hochedlen und Hochweisen Rathes stehen und hat derselbe bewilligt, aus seinen Mitgliedern einen Inspector zu ernennen.

§ 2.

Zur Ausführung dieses Planes hat die Allerhöchst bestätigte lit.-pr. B.-V., ausser dem jedesmaligen Direktor dieser Verbindung, zwei ihrer Mitglieder erwählt, welche zusammen diese Statuten entworfen haben und die Verwaltung bilden werden.

§ 3.

Diese Administration nimmt die ihr zugebrachten Gelder zu den, in den folgenden Paragraphen bestimmten Terminen entgegen; bewahrt dieselben in einem wohlverseheneu Kasten mit 3 Schlössern, deren Schlüssel unter die Administratoren vertheilt sind, so dass der Kasten nur im Beiseyn Aller geöffnet werden kann; giebt die einkommene Gelder nach Beendigung eines jeden Termins in die Livländische adeliche Credit-Casse, wozu sich die Ober-Direction dieser Anstalt auf die an sie gemachte Vorstellung hat willig finden lassen, wenn sie den Werth eines Pfandbriefes ausmachen, oder anderweitig gegen Verschreibungen auf gesetzlichem Stempelpapier und eine genügende Hypothek auf Renten, zahlt die fällig gewordenen Renten und die zurückgeforderten Capitalien in den Terminen, führt über Alles gehörige Bücher, imgleichen ein fortlaufendes Journal, und legt jährlich, nach Beendigung des October-Termins Einem Hochedlen und Hochweisen Rath, der lit.-pr. B.-V. aber halbjährlich, nach Beendigung der Termine, Rechenschaft von der Verwaltung ab, und deponirt die über auf Renten ausgegebene Capitalien empfangene Dokumente bei Einem Hochedlen und Hochweisen Rath. Ausserdem wird dem Publikum eine summarische Uebersicht der Verwaltung durch die Stadtblätter gegeben.

§ 4.

Alle der Administration von Dienstboten und andern mittellosen Personen angetragene Gelder werden von derselben angenommen; nur darf der Betrag nicht unter 5 Rbl. S. M. und nicht über 50 R. S. M. sein; es werden darüber Scheine auf den Namen des Einlegers, nebst daran hängenden Zins-Coupons für 6 Jahre, nach dem beygefügteten Formular ausgestellt, welche $2\frac{1}{2}\%$ halbjährlich Renten tragen. Diese Scheine können auch von den Einlegern weiter cediret werden; solches kann indessen, um Unterschleif zu verhindern, nicht anders, als unter Mitwissen eines der Administratoren geschehen, und hat man sich deswegen ausser den Terminen bei einem der Administratoren im Hause zu melden, der das Anerkennniss der Cession auf der Rückseite des Scheins anmerkt und solche bei der nächsten Versammlung der Administratoren in die Bücher verzeichnet.

§ 5.

Sollte Jemand seine Renten in den Terminen nicht beziehen, sondern einstehen lassen wollen, so sollen ihm auch Zinsen von Zinsen zu Gute geschrieben werden; aber nicht halbjährlich, sondern jährlich, und hat er sich deswegen bei der Abgabe seines

Capitals dahin zu erklären: ob er seine Renten in den Terminen beziehen, oder sein Capital auf Zinseszins anlegen will; in welchem letzten Falle er dann einen andern Schein nach beygefügt Formular empfangen würde und sein Capital zu allen Zeiten in den Terminen mit den durch Zinseszins angewachsenen Renten zurück erhalten könnte. Will Jemand seinen Zinseszins-Schein ausser den Terminen weiter cediren, so kann er zu jeder Zeit bei einem der Administratoren im Hause erfahren, wie hoch das Capital angewachsen ist, um auch in diesem Falle nicht zu Schaden zu kommen.

§ 6.

Auch kleinere Posten, als 5 R. S. M. werden, wenn es Jemanden unsicher dünkt, seine kleinen Ersparnisse bei sich aufzubewahren, entgegen genommen; diese dürfen aber nicht unter 1 Rubel S. M. sein, und tragen keine Renten; es wird aber dem Deponenten ein Schein darüber nach beygefügtem Formular ertheilt.

§ 7.

Die Termine zur Annahme von Geldern, Bezahlung von Renten und Wiederforderung von Kapitalien sind in den Nachmittagsstunden von 1sten bis 10ten April und vom 1sten bis 10ten October. Wer nicht im Termin seine Renten abholt, wird sich gefallen lassen müssen, bis zum nächsten Termine zu warten, und erhält alsdann die rückständigen auf einmal.

§ 8.

Ausser diesen Terminen kommt die Administration auch den ersten Mittwoch eines jeden Monats in den Nachmittagsstunden zusammen und nimmt die ihr zugebrachten Geber entgegen; diese können aber nicht vom Tage der Abgabe, sondern erst von dem nächstfolgenden Termine ab, verrentet werden.

§ 9.

Keiner der Geldeinleger hat, weder bei der Abgabe, noch beim Wiederempfang, etwas an Kosten zu zahlen; sondern werden die bei der Casse vorkommenden Kosten, anfänglich aus dem Gewinn beim Verkauf der gedruckten Statuten, und wo dieser nicht hinreicht, aus der Casse der lit.-pr. B.-Verb., in der Folge aber aus den für die Depositen unter 5 R. S. M. Einlage genommenen Renten bestritten werden.

§ 10.

Die Administration wird aus dem jedesmaligen Direktor und zwei Mitgliedern der lit.-pr. B.-Verb. bestehen; die für das erste Jahr von dem nächsten Stiftungstage, den 12ten December an gerechnet, Erwählten, bleiben bis zum Stiftungstage 1825; alsdann tritt Einer durchs Loos aus und es wird ein Anderer in seine Stelle gewählt; in der Folge geschieht es nach der Reihenfolge, so dass in jedem Jahre ein neues Mitglied gewählt wird, welches zwei

Jahre hintereinander bei der Verwaltung bleibt. Der Ausgetretene kann wieder aufs neue erwählt werden; es hängt aber von ihm ab, eine neue Wahl anzunehmen oder abzulehnen.

§ 11.

Die Versammlungen der Administration finden auf der kleinen Gildstube, mit Genehmigung Einer löblichen Aeltesten-Bank, statt; der Eingang ist durch den Hof und das bewilligte Zimmer eine Treppe hoch, der Wohnung des Oekonomen gegenüber. Der zur Aufbewahrung der einkommenden Gelder in den Terminen erforderliche eiserne Kasten wird in diesem Zimmer stehen.

§ 12.

Behält sich die lit.-pr. B.-V. vor, etwanige Veränderungen in diesen Statuten, den Zeitumständen gemäss, machen zu können und dieselben zur Bestätigung zu unterlegen.

§ 13.

Sollen diese Statuten gedruckt, und zu dem Preise von 10 Kop. S. M. das Exemplar verkauft werden.

Urkundlich sind diese Statuten von den zeitigen Mitgliedern des engern Kreises der lit.-prakt. B.-V. unterschrieben und mit dem Siegel der Gesellschaft versehen.

Riga, den 15. Julius 1824.

Pastor M. Thiel, Director und derz. Administrator,
 M. D. Bambam, Aeltermann,
 J. G. F. Beise, Pastor,
 D. G. Bergmann, Pastor,
 Dr. v. Erzdorff-Kopffer,
 Dr. K. L. Grave, der Krons-Kirche Ober-Pastor,
 Ludwig Voigt, Schul-Inspector,
 G. D. Witte, derz. Administrator,
 Dr. Med. W. v. Zöckell, derz. Administrator.

(L. S.)

Vorstehende Statuten der Spar-Casse für Dienstboten und andere mittellose Einwohner, werden von mir hiedurch bestätigt.

Riga, den 20. August 1824.

Kriegs-Gouverneur von Riga und General-Gouverneur
 von Plescau, Liv-, Esth- und Kurland, General der In-
 fanterie, General-Adjutant und Ritter

Marquis Paulucci.

S A T U R S

	Lap. p.
Priekšvārds	3
Kādos veidos izpaudās kooperācijas kustība Latvijā līdz 19. g. s. vidum?	5
I. Apdrošināšanas kooperatīvi	6
1. Ugunsapdrošināšanas biedrības	6
a) Pirmā Rīgas savst. ugunsapdroš. biedriba	6
b) Liepājas savst. ugunsapdroš. biedriba	14
c) Otrā Rīgas savst. ugunsapdroš. biedriba	15
2. Krusas apdrošināšanas biedrības	21
3. Mājlopu apdrošināšanas biedriba	26
4. Sociālās apdrošināšanas biedrības	29
a) Bēru kase „Der gute Wille“	32
b) Zvejnieku bēru naudas lāde	34
5. Rekrūšu izpirkšanas biedrības	37
II. Lauksaimniecības biedrības	44
a) Vidzemes vispārderīgā un oikonomiskā societāte	45
b) Kurzemes oikonomiskā sabiedriba un Kuldīgas lauksaimniecības biedriba	51
Likumi tās Kuldīgas zemes kopšanas biedrības pie lopu pārlūkošanas prēmiju jeb goda maksu izdalīšanas	53
c) Ai audzētā'u biedriba	55
III. Kreditkooperācijas priekšteči	57
1. Krājkašes	58
a) Rīgas krājkaše	59
b) Liepājas krājkaše	62
c) Jelgavas krājkaše	65
d) Soļi krāšanas un krājkašu propagandai	67
2. Kooperatīvais kredīts	69

IV. Kooperācijas priekšcinitāji Latvijā 19. gadu simteņa pirmajā pusē	76
---	----

Pielikumi:

I. Pirmās Rīgas apdrošināšanas biedrības statūti	88
II. Otrās Rīgas adrošin. b-bas 1804. gada statūti	93
III. Krušas apdrošināšanas biedrības statūti	101
IV. Bēru kases „Der gute Wille“ 1837. gada statūti	107
V. Zvejnieku bēru naudas lādes statūti	118
VI. Vidzemes vispārderīgās un oikonomiskās sociētes statūti	123
VII. Kurzemes oikonomiskās sabiedrības statūti	130
VIII. Rīgas krājkases statūti	135

▲

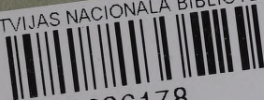
Tā paša autora grāmatas:

	Ls
1. Paterētāju biedribu darbvedība un grāmatvedība, II. pārlabots izdevums	5.—
2. Mašīnu koplietošanas b-bu darbvedība un grāmatvedība	4.—
3. Grāmatvedība pamatskolām	1.—
4. Kooperācija Latvijā 19. g. s. piecdesmitajos, sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados	3.50
5. Kooperācija. Programma-konspēkts skolotājiem un paš- mācībai	0.60
6. Kooperācija pamatskolām	1.20
7. Kooperācija skolām un pašmācībai	1.50

▼

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309036178

2 FEB 1938